

T.C

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN

HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Erkan TURAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Erol SAKALLI

Uşak

Mayıs, 2018

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Erkan TURAN

TC. YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Erol SAKALLI

UŞAK

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2018

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Erkan TURAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2018

Danışman: Doç. Dr. Erol SAKALLI

ÖZET

Azerbaycan edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Nəriman Həsənzadə, 18 Şubat 1931'de Kazak ilinin Poylu kasabasında doğmuştur. Nəriman Həsənzadə, şiirin yanında hikâye ve piyesler de kaleme almış ve gazetelerde siyasi konularda yazılar yazmıştır. Nəriman Həsənzadə öte yandan Azerbaycan Yazarlar Birliği üyesi (1954), Filoloji Doktoru (1965), Azerbaycan'ın Emektar Sanat Adamı (1981), Azerbaycan Halk Şairi (2005), Yılın Şairi (2010) unvanlarını kazanmıştır. Politika ile de ilgilenen Nəriman Həsənzadə bir dönem Azerbaycan'da, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Partisi'nde Milletvekilliği (1990-1995) yapmıştır. Nəriman Həsənzadə ilk ve orta öğrenimini Poylu kasabasında tamamlamış, 1949 yılında Gence Devlet Pedagoji Üniversitesi'ne girmiştir. 1962-65 yılları arasında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin "Azerbaycan Edebiyatı Tarihi" bölümünün başkanı olmuştur. 1965 yılında, "Azerbaycan-Ukrayna Edebî İlişkileri" üzerine tez yazarak filoloji doktoru unvanını almıştır.

Nəriman Həsənzadə, asıl başarısını politika alanından çok, yazmış olduğu eserlerden almıştır. Həsənzadə'nin pek çok şiir kitabı, poemaları, düz yazıları ve köşe yazıları bulunmaktadır. Həsənzadə, eserlerini sade Azerbaycan Türkçesiyle kaleme almıştır. Herkes tarafından kolayca anlaşılması onu biraz daha sevdirmiştir. Nəriman Həsənzadə'nin şiirleri genellikle dördlük şeklindedir ve çoğunlukla 8'li ve 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Nəriman Həsənzadə, şiirlerinde daha çok aşk, vatan ve Türklük temalarına değinmiştir. Bu temaların dışında en çok işlediği konu Azerbaycan tarihi ve Azerbaycan'ın önemli şahsiyetleridir.

Biz bu tezimizde Azerbaycan edebiyatının önemli ve üretken isimlerinden Nəriman Həsənzadə'nin hayatını, eserlerini ve edebî kişiliğini inceledik.

Anahtar kelimeler: *Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan edebiyatı, Türk edebiyatı, Türkoloji, Azərbaycan.*

ABSTRACT**THE LIFE, WORKS AND LITERARY PERSONALITY OF NERİMAN
HASANZADE**

Erkan TURAN

Department of Turkish Language and Literature

Uşak University Institute of Social Sciences, May 2018

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Erol SAKALLI

Poet, playwright, politician, journalist, member of the Azerbaijani Writers Union (1954), Philology Doctor (1965), Azerbaijan's Honored Art Worker (1981), the Republic of Azerbaijan Supreme Soviet deputy (1990-1995), Azerbaijan People's Poet (2005) Poet of the Year prize winner (2010) Nariman Həsənzadə was born in Poylu town of Qazaq province on February 18, 1931. He completed his primary and secondary education in his own town. He started to study at Ganja State Pedagogical University in 1949. Between the years 1962-65, he was the chair of "History of Azerbaijani Literature" department at Azerbaijan State University. In 1965, he wrote his thesis on "Azerbaijan-Ukrainian Literary Relations" and gained the degree of doctor of philology (Ph.D).

Nəriman Həsənzadə takes his real fame from his literary works rather than his political side. Həsənzadə has many poetry books, stories, plays and columns. Həsənzadə has penned his works with simple Azerbaijani Turkish, which makes his fame among ordinary people clear as he was easily understood. His poems are usually quatrain and most are written in syllabic dimensions of 8 or 11. His poems are mostly about love, homeland and Turkism. Many of his other works usually refer to Azerbaijani history and important personalities of Azerbaijan.

In this thesis, we have studied the works of Nəriman Həsənzadə, one of the important and productive names of Azerbaijani literature, and his literary personality.

Key Words: *Nəriman Həsənzadə, Azerbaijani literature, Turkish literature, Turkology, Azerbaijan.*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Erkan TURAN'ın “Nəriman Həsənzadə'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği” başlıklı tezi 04 / 05 / 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından lisansüstü eğitim ve öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ**İMZA**

ÜYE (Danışman) : Doç. Dr. Erol SAKALLI .....

ÜYE : Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ .....

ÜYE : Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN .....

ÜYE : Dr. Öğr. Üyesi Önder SEZER .....

ÜYE : Dr. Öğr. Üyesi Soner SAĞLAM .....

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Tezimizin konusu, Çağdaş Azerbaycan Edebiyatında önemli bir yeri olan sanatçı Neriman Həsənzadə'dir. Tezimiz Neriman Həsənzadə ile ilgili Türkiye'de yapılan ilk tez çalışması olduğu için özgün bir değere sahiptir.

Tezimizin Giriş bölümünde Azerbaycan, Azerbaycan'ın tarihi ve Azerbaycan edebiyatından bahsedilmiştir.

Tezimizin Birinci Bölümü, Azerbaycan Edebiyatı başlığını taşımaktadır ve bu bölümde Azerbaycan edebiyatının genel bir tarihçesi ve gelişimi ele alınmıştır.

Tezimizin İkinci Bölümü, Neriman Həsənzadə'nin Hayatı başlığını taşımaktadır. Bu bölümü hazırlarken çeşitli yazılı kaynakların yanında genel ağ ortamında ulaştığımız sanatçıyla yapılan kimi röportajlardan da faydalandık. Böylece bu bölüme yazarın kendi ağzından da bilgiler koyma imkânı bulduk.

Tezimizin Üçüncü Bölümü, Neriman Həsənzadə'nin Eserleri başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Neriman Həsənzadə'nin Eserleri 1. Şiirleri 2 poemaları 3. Piyesleri 4. Nesirleri 5. İlmî, Edebi ve Tenkidi eserleri 6. Köşe yazıları 7. Mektupları 8. Aforizmaları olmak üzere 8 alt başlık altında incelenmiştir. Şiirleri, temalarına göre ayrılmış olup, bu temaların her biri için şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Tezimizin Dördüncü Bölümü Neriman Həsənzadə'nin Dili başlığını taşımaktadır. Bu bölümde sanatçının eserlerinde kullandığı dil özelliklerinden, üslubundan, seçtiği kelimelerden bahsedilmiştir.

Tezimizin Beşinci Bölümü Neriman Həsənzadə'nin Edebi Kişiliği başlığını taşımaktadır. Bu bölümde sanatçının edebiyat anlayışından, edebiyata bakış açısından, Azerbaycan edebiyatına katkısından bahsedilmiştir.

Bu tezi hazırlamamda emeğini, tecrübelerini ve değerli zamanını hiçbir şekilde esirgemeyen, beni sürekli destekleyip motive eden değerli danışmanım Doç. Dr. Erol SAKALLI'ya sonsuz teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde yanımda olan, maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve tüm çalışmalarımda beni yüreklendirip motive eden kıymetli dayım Hasip EKİN'e teşekkür ederim.

Tezim boyunca gerekli desteğini benden esirgemeyen annem, babam, ağabeyime ve kız kardeşlerime de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erkan TURAN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Erkan TURAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Savur – 19/11/1989
Lisans Öğretimi : Dicle Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi

Bilimsel Faaliyetler : *Kitap Tanıtımı:* Erkan TURAN, **Kıbrıs Konuşuyor -Kıbrıs Ağız Üzerine İncelemeler**, (yayını haz. Rıdvan Öztürk) Kesit Yayınları, İstanbul 2009, 277 S., ISBN: 978-605-4117-14-7 S.95-96

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : MEB (2014-2015), Halk Eğitim Merkezi (2018)

İletişim Bilgileri

e-posta adresi : eturanamed@gmail.com

KISALTMALAR

age.: Adı geçen eser

agm.: Adı geçen makale

bs.: Baskı, basım

C: Cilt

haz.: Hazırlayan

ICANAS: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika alışmaları Kongresi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

MÖ: Milattan önce

MS: Milattan sonra

s.: Sayfa

S: Sayı

SIA: Arama motoru

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

vb.: Ve benzeri

Yay.: Yayını, yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vii
ÖN SÖZ	viii
ÖZGEÇMİŞ	x
KISALTMALAR	xi
1. AMAÇ	1
2. KAPSAM ve SINIRLILIK	1
3. YÖNTEM	1
GİRİŞ	3
1. BÖLÜM	6
AZERBAJCAN EDEBİYATI’NIN TARİHÇESİ	6
1. Azerbaycan Edebiyatı’nın Doğuşundan XIV. Yüzyıl’ın Sonuna Kadar ...	6
2. XV. ve XVI. Yüzyıllar Arası Azerbaycan Edebiyatı	8
3. XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Arası Azerbaycan Edebiyatı	10
3.1 Âşık Edebiyatı	10
3.2 Klasik Edebiyat	12
4. XVIII. Yüzyıl	12
5. XIX. Yüzyıl	13
6. XX. Yüzyıl	14
7. Azerbaycan Edebiyatı’nın Edebi Türleri	15
7.1 Azerbaycan Edebiyatı’nda Şiir	15
7.2 Azerbaycan Edebiyatı’nda Roman	18
7.3 Azerbaycan Edebiyatı’nda Hikâye	20
7.4 Azerbaycan Edebiyatı’nda Tiyatro	21
2. BÖLÜM	22
NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ’NİN HAYATI	22
3. BÖLÜM	27
NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ’NİN ESERLERİ	27
1. ŞİİRLERİ	27

1.1	Aşk Şiirleri.....	30
1.2	Çocuk Şiirleri	50
1.1	Bestelenen Şiirleri (Nağmeler).....	57
1.2	Vatan ve Türklük Şiirleri.....	58
1.3	Doğa Şiirleri.....	80
2.	POEMALARI (Manzum Hikâyeler)	86
3.	PİYESLERİ (Oyunlar)	102
4.	NESİRLERİ (Düz Yazı).....	106
5.	İLMİ, EDEBİ TENKİDİ ESERLERİ	106
6.	KÖŞE YAZILARI	108
7.	MEKTUPLARI	111
8.	AFORİZMALARI (Özdeyişler, Vecizeler)	112
	4. BÖLÜM	120
	NERİMAN NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN DİLİ	120
	5. BÖLÜM	123
	NERİMAN NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ	123
	SONUÇ.....	128
	SÖZLÜK.....	130
	KAYNAKÇA	140
	EKLER.....	146

1. AMAÇ

Tezimizin amacı Türkiye’de hiçbir tez çalışması yapılmamış olan ve Türk dünyasında önemli bir yere sahip, Azerbaycan Edebiyatçılarından Nəriman Həsənzadə’nin hayatını, eserlerini ve edebi kişiliğini incelemektir.

Araştırmamızın önemi Türk Dünyası Edebiyatları’nın önemli bir bölümünü oluşturan Azerbaycan Edebiyatı’nın önemli bir isminin incelenmesinden gelmektedir. Hakkında daha önce çalışma yapılmamış olan Nəriman Həsənzadə hakkında yapılmış olan bu çalışma özgün bir çalışmadır.

2. KAPSAM ve SINIRLILIK

Tezimizin kapsamı Azerbaycan edebiyatının önemli isimlerinden Nəriman Həsənzadə’nin yayınlanmış 38 eseridir. Nəriman Həsənzadə’nin yayınlanmış eserleri şunlardır: Dostlar Gözləyir Məni, Qız Üreyi, Yadına Düşəcəyəm, Zümrüd Quşu, Nabat Xalanin Çörəyi, Sən Bağışladın, Biraz möhlət İsteyirəm Ömürden, Fikir Eleme, Kimin Suali Var, Bütün Şərqlə Bilsin, Atabeylər, Bütün Millətlərə, Taleyin Töhfəsi, Poylu Beşiyim Mənim, İllər, Pillələr, Taleler, Kulturologiya, Nuru Paşa, Həç Nə İstəməyən Qız, Mən Səni Sevfim ki, Durnalar Vurulur Qəqqıldaşənda, Bütün Millətlərə Beynəlxalq Təşkilatlara, Yaşa Hayıfsən, Bu Dünya Nərdivandı, Gül Bir Az, Qafqaz, Qaçaq Kerem, Cəvid, Səfirə Mektup, Nizami, Pompeyin Qafqaza Yürüşü, Midiya Sarayı, Körpü, Əlli Yeddinci Sınıf Otağı, İsrafil Ağa, Mənim Ədəbi Taleyim, Ömür və Tale Yolu, Mənim Romantikəm və Həyatın Reallığı Nəriman Hasanzadə’nin bu kitapları tarafımızca incelenmiştir. Bu bağlamda tezimizin sınırlılığı adı geçen eserlerdir.

3. YÖNTEM

Nəriman Həsənzadə’nin eserleri nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Nəriman Həsənzadə’nin eserleri, hakkında yapılan kimi çalışmalar toplanmış her çalışma tek tek incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bunun sonucunda Hasanzadenin eserleri 1. Şiirleri 2. Poemaları 3. Piyesleri 4. Nesirleri 5. İlmi, Edebi ve Tenkidi Eserleri 6. Köşe Yazıları 7. Mektupları 8. Aforizmaları olmak üzere 8 ana başlık altında toplanmıştır. Nəriman

Həsənzadə'nin bütün şiirleri incelenmiştir. Bu şiirler temalarına göre 1. Aşk şiirleri 2. Çocuk şiirleri 3. Türklük şiirleri 4. Vatan şiirleri 5. Kahramanlık şiirleri 6. Doğa ile ilgili şiirleri olmak üzere 6 gruba ayrılmıştır. Hasanzade'ye ait bütün çalışmalar Tezimizde sadece Azerbaycan Türkçesiyle verilmiş. Bu kadar yakın iki lehçe arasında aktarma yapmaya gerek duyulmamıştır. Ancak Tezimizin sonunda bir sözlük bölümü eklenmiş, eserlerde geçen kimi kelimeler burada verilmiştir.

Tezimizde ayrıca Neriman Hasanzade'nin eserlerinden birer örnek vermek amacıyla Ekler Bölümü konulmuş, bu bölümde Hasanzade'nin, bir Poeması, bir Piyesi, bir Nesiri, bir İlmi Tenkidi eseri ve bir Köşe Yazısı orijinal biçimiyle verilmiştir.

GİRİŞ

Azerbaycan, zengin ve engin tarihiyle dünyanın önde gelen uygarlık merkezleri arasında yerini alır. En eski dönemlerden beri var olan cazibesıyla insanları kendine çeken Azerbaycan, birçok halkın konup göçtüğü, kültür ve medeniyetlerin yaşandığı bir mekân vasfını taşır. Tarihi süreçte Asya ile Avrupa arasında bir geçiş durumunda olan Azerbaycan, Doğu uygarlığının Batıya açılan bir kapısı sayılır. Güneyin Mezopotamya'sına eş değer kıymettedir. Bu topraklarda birçok devlet kurulmuştur, birçok idare gelişmiştir ve insanlar bu yapılarla, birbiriyle kaynaşmıştır. Bu topraklar üstünde sayısız dil konuşulmuş, birçok dini hayat gelişmiş, örf ve âdetler meydana çıkmıştır. Ancak Oğuzların 11. yy daki batıya göçleriyle birlikte, daha önce de bazı Türk kavimlerini yurtluk etmiş olan bu toprakları artık tamamıyla Türk toprağı haline gelmiştir.

“Toplumlar gibi, ülkeler de taşıdıkları adlarıyla bilinirler. Genelde, bu isimlerin kaynağında ya insan unsuru veya coğrafi bir vasıf bulunur. Bir kısım ülke adlarının etimolojisini tespit etmek çok güç olur ve hakkında kesin olmamakla beraber birden çok fikir öne sürülür. Bu da insanlar arasında farklı fikirleri meydana getirir. Geçmiş ve tarihte oynadığı rolü ile önemli bir ülke olan Azerbaycan da bu gruptan sayılır. “Azerbaycan” sözünün menşei hususunda muhtelif görüş ve ihtimaller ileri sürülür. Bu görüşlerden biri, Azerbaycan adının Persler döneminde bu bölgeyi idare eden “Atropates”in adından kaynaklanmış olma görüşüdür.”¹

“Azerbaycan adının, “Ateş” yahut “Ateş Mabedi”nden alınmış olabileceği de bir diğer önemli görüşü oluşturur. Çünkü Azerbaycan, genelde dağlık ve volkanik coğrafyaya sahip bir ülkedir. Hazar denizinden Urmiye gölünün batı sahiline kadar, özellikle de güney yahut İran Azerbaycan'ı kısımları, eskiden beri yanardağlar, yer altı kaynakları ve gazlarla doludur. Bunun için Azerbaycan, aynı zamanda, “Odlu ateşle abat olmuş ülke, od parıltısı ülkesi, sönmeyen ateş memleketi”, kısa ifadesiyle “Odlar Yurdu” olarak bilinir. Ülke adının da böyle bir durumdan çıkarıldığı ileri sürülür. Böylece yer altı kaynaklarıyla, ülke adı arasında bir bağ kurularak,

¹ Ali İpek, **Azerbaycan Tarihine Giriş** (Ankara: Lalezar Yayın, 2007), s. 1.

‘Atrpatekân’ sözü bu manada tahlil edilir.”²

“Azerbaycan” adının etimolojisi üstüne çok daha farklı görüşler de mevcuttur. El-Harizmî, bu ülke adını “Azerbâdegân” olarak kaydedip tahlilini yapar: “Azer”, kış aylarından biri (Mart), “Bâd” ise, rüzgâr demektir. Bunlar ve sonraki ekten meydana gelen “Azerbâdegân”, kuzey yahut kış rüzgârının estiği yer, manasını ifade eder. Bu kelime daha sonra Arapçaya aktarılarak, “Azerbaycan” şeklini aldı.³

“İlk Türk akınları Azerbaycan bölgesine MÖ. VII. yüzyılda İskitler tarafından yapıldı. Daha sonra Sabirler bölgeye hâkim oldu. IV. ve V. yüzyılda Hunların geçiş bölgesi oldu. Sabirler’in torunları olan Hazarlar 700 senelerinde bölgeye yerleştiler. V-VII. yüzyıllar arasında Türk idaresinde yaşayan Azerbaycan’ı 642’de Müslüman Araplar fethetti. IX. yüzyılda bu topraklarda yaşayan İranlıların yerini Türkler aldı. XI. ve XIV. yüzyıllar arasında Azerbaycan’a yerleşmeye başlayan ve Azerbaycanlı olarak anılan Türkler, çoğunlukla Oğuz boyundandır. Arap yönetiminde kurulan Şirvan, Aran ve Muğan hanlıkları, Arap tesirinin azalmasıyla çözülmeye başladılar. Moğol egemenliği (1236-1498) ve Safevi hanedanı sırasında Azerbaycanlı Türkler yeniden güçlenmeye başladılar. Bunlardan Şirvan (Şirvan Şahları) uzun yıllar bölgeye hâkim oldular.”⁴

“Azerbaycan’ın bir Türk yurdu olması, XI. asırda Selçuklularladır. XVI. asırda birçok Türkmen’in de Şah İsmail’in peşinden gitmesiyle Azerbaycan’ın Türk kimliği pekişmiştir. Ancak ülke Güney Azerbaycan’ın, yani İran’a hâkim Türk hanedanlarının bir parçası olduğundan, Türkiye Türkleri ile ilişkileri pek de olumlu seyretmedi. XVI. asır sonlarında Özdemiroğlu Osman Paşa, Kuzey Azerbaycan’ı fethederek Bakü beylerbeyliğini kurmuş ve Osmanlı’ya bağlamıştır. Daha önce Kanuni Nahçıvan’a gelmişti. Ancak Osmanlı hâkimiyeti tam olarak kurulmadığından Türk hanları ülkeyi kontrol etmişler ve Osmanlı’ya tabi olmuşlardır.”⁵

² M.H. Baharlı, **Azerbaycan**, (Bakı: Şərq-Qərb, 1993), s. 4.

³ Ali İpek **age.**, s. 7

⁴ Vefa Gurbanova, **1900-1978 Yılları Arasında Azerbaycan’da Şehirleşme Yerleşik Hayat**, (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2007), s. 16.

⁵ Mehmet Rıhtım, **Azerbaycan Tarihi İçin Kaynak Bir Eser: Şecaatname ve XVI. Asırda Bakü**, (Bakı: Qafkas Üniversitesi Yayınları, 2007), s. 41

Bir milletin kùltürü, geçmişinden akıp gelen maddî ve manevi değerlerin tümü ve zaman içinde kendisine has duyuş, düşünüş, ifade ediř, tarzı ile ortaya çıkmaktadır. Dünyadaki tüm milletlerin her birinin kendisine has, farklı ve çeşitli kùltürleri vardır. Bunlar arasında Türk milletinin kendine özgü köklü ve zengin millî kùltürü büyük önem taşımaktadır.

Bugün Türkiye ve Türkiye haricinde yaşayan Türkler, Anadolu Türk'ü, Azerbaycan, Kazak, Tatar, Kırgız, Türkmen vb. gibi isimlerle ağrılmaktadırlar. Lakin bütün bu Türk toplulukları Türk milletinin bölünmez birer parçalarıdır.

1. BÖLÜM

AZERBAYCAN EDEBİYATI'NIN TARİHÇESİ

1. Azerbaycan Edebiyatı'nın Doğuşundan XIV. Yüzyıl'ın Sonuna Kadar

Azerbaycan Türk Edebiyatı, Kafkasya, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), İran, Irak ve Doğu Anadolu yörelerinde yaşayan Türklerin, “Doğu Oğuzca” olarak tanımladığımız Türk lehçesiyle oluşturdukları genel Türk Edebiyatı'nın bir koludur.

“Azerbaycan Türk Edebiyatı, 1804-1828 tarihleri arasında Rusların Aras Nehri'nin kuzeyinde kalan bütün Kafkasya ve Azerbaycan topraklarını istila ve işgal etmelerinden sonra iki kola ayrılarak gelişimini sürdürmüştür. Biz, bugün eski Sovyetler Birliği sınırları içerisinde kalan Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Türk Edebiyatı'nı adlandırırken; Kuzey Azerbaycan Edebiyatı, İran İslam Cumhuriyeti sınırları içinde kalan bölge için de Güney Azerbaycan Edebiyatı terimlerini kullanıyoruz.”⁶ Bu iki bölge arasında mesafe ve bölgesel farklılık olmasına rağmen edebiyatı iç içe gelişmiş ve birbirinden kopmamıştır.

1920'de kurulan Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nde bütün dünya görüşünün değişmesine bağlı olarak tarih, dil ve edebiyat anlayışı Moskova'nın yararı ve buyruğu doğrultusunda zorla değiştirilmiş, suni bir şekilde, bu bölge Türk dünyasından kopararak, asimile edici politikalar uygulanmıştır. “Azeri Halkı”, “Azeri Dili”, ve “Azeri Edebiyatı” gibi yanlış kavramlar günümüze kadar yerleştirilmeye çalışılmıştır. Buna bir çeşit savaş politikası veya asimilasyon politikası diyebiliriz. Çünkü yukarıdaki kavramlardan da anlaşılacağı üzere, Türk olan bir halkı, Türklükten uzaklaştırmak, millî duyguları yok etme planları ve buna yönelik politikalar uygulanmaya çalışılmıştır.

Azerbaycan'daki Türk Edebiyatı, bu bölgede Türk unsurunun tarih sahnesine çıkışıyla belirir. Kafkasya ve Azerbaycan yörelerinde Türk ırkının çeşitli boylarından insanların takip edilebilen varlığı başlangıç noktası biraz münakaşalı olsa da M.Ö. VII. yüzyılda bu yöreye gelmiş bulunan Sakalarla ve onları takip eden Hunlarla

⁶ Yavuz Akpınar, *Azerbaycan Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: Dergâh Yay. 150, İnceleme Dizisi 21, 1994), s. 17

başlatılabilir.⁷

Yazılı kaynaklarda tespit edilebilen ilk edebiyat eserleri, bölgenin özelliklerine ve geçirdiği tarihi gelişmeye bağlı olarak Arapça ve Farsça olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapların Kafkasya'yı işgal etmeleri üzerine uzun zaman orada hâkimiyet kurdular. Bu dönemde Arapların etkisiyle bölgeye İslam dini yayılmış ve eserler Arapça yazılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde Oğuzların (Selçuklular) İran, Anadolu ve Kafkasya'da tam bir hâkimiyet kurduktan sonra da Azerbaycan'dan yetişen şahsiyetler, -biraz da Selçukluların Farsçayı resmi dil olarak kullanmaları sebebiyle- Farsça eserler vermeye başladılar. Azerbaycan'a yeni gelen Oğuzlar, buralarda daha önce bulunan Türklerle karışarak yeni bir kültür oluşturmaya başladılar.

“XIII. yüzyıl'dan itibaren Harzemşahlar'ın, Moğollar'ın daha sonra Timurlular'ın Azerbaycan sahasına kadar inmeleri, buralarda yayılmaları ve burada bulunan Türklerle bir araya gelmesiyle sayıca artmalarına sebep olmuştur.⁸ Böylece bu bölgede konuşulan Türkçe, yerli ve yabancı dillerden de faydalı unsurlar almak suretiyle, Azerbaycan edebî dilinin ortaya çıkmasına elverişli ve gerekli bir zemin hazırlamıştır. Bölge İlhanlılar'ın idaresindeyken Türkçe de resmi devlet dili haline gelmiştir. Aslen Hoylu olup, Kastamonu'da Çobanoğulları sarayında yaşamış olan Hüsam'ın *Tuhfe-i Hümas* adlı Farsçadan Türkçeye manzum lügat kitabı Azerbaycan Türkçesi'nin tarihi özelliklerini aksettiren ilk eserlerden sayılmaktadır.”⁹

“XIII. yüzyıl'dan sonra Azerbaycan sahasında Türkçe yazan şairlerin sayısı artmaya başlar. Şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre, Türkçe şiirleri ele geçen ilk Azerbaycan şairi Hasanoğlu'dur. XIII. asrın sonlarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Farsça şiirlerinde Pûr Hasan mahlasını kullanan bu şairin asıl adı Şeyh İzeddin Esfereyani'dir. Azerbaycan Edebiyatı'nın başlangıç ve oldukça kısır devrinde, Azerbaycan Türkçesinin bütün hususiyetlerini yaşatan Kadı Burhaneddin (1344-1398) olmuştur. Kendi adına bir devlet kurmuş, 1397 yılında Akkoyunlu

⁷ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 18

⁸ İsmail Hikmet, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi I-II*, (Ankar: Akçağ Yay., 2003), s. 71

⁹ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 20

devletinin başçısı tarafından öldürülmüştür. Tuyuğ edebî türünü bize ilk tanıtan Kadı Burhaneddin olmuştur.”¹⁰

Devrin tanınmış şahsiyetleri içinde birçok kişinin, az sayıda da olsa Azerbaycan Türkçesiyle şiirleri bulunduğu, bilhassa Fuat Köprülü tarafından tespit edilmiştir, bunlar; Sultan Ahmed Bin Veys (1382-1410), Abdulkadir Meraği, Şah Kasım Envar (1356-1434)’ı örnek olarak gösterebiliriz.¹¹

2. XV. ve XVI. Yüzyıllar Arası Azerbaycan Edebiyatı

“XIV. yüzyılın sonlarına doğru Timuruların zayıf düşmelerinden faydalanmasını bilen Şirvanşahların yeni bir kolu, Kuzey Azerbaycan’ın bir bölgesinde, tamamıyla müstakil bir devlet kurmuştur (1382-1538). Bununla beraber Güney Azerbaycan’da merkezi Tebriz olmak üzere, Karakoyunlu (1400-1468); Diyarbekir tarafında ise Akkoyunlular (1468-1502) sülalesi hâkimiyet sürmekteydi. Aralarında durmadan devam eden mücadeleler sonucunda, Güney Azerbaycan’ı ele geçiren Akkoyunlu hükümdarı, (1405-1467) Cihan Şah’ı öldürerek hâkimiyetini bir kat daha sağlamlaştırdı.”¹² Bu çağda Azerbaycan Türkçesi en işlek hale geldi. Aynı devirde, Akkoyunlu ve Karakoyunlu saraylarındaki resmi dilin Farsça sayılmasına rağmen, gerçek devlet ve yazı dili Azerbaycan Türkçesi idi. Yerli şair ve yazarlar, ana dile olan bağlılıklarını gevşetmemişlerdir. Sultan Yakup adına *Yusuf ve Züleyha* mesnevisini yazan Hataî, *Esrarname* mütercimi Ahmedî ve Habîbî gibi ana dillerinde eser yazan Azerbaycan şairleri, hep bu devrin saray etrafında kümelenmiş aydınları idiler. Safeviler devrinde Azerbaycan Türkçesi’ne verilen ehemmiyetin semeresi ise pek büyük oldu. Arapça ve Farsça eserlerin Türkçeye çevrilişi küçümsenmeyecek bir değer taşır. Şiiliğe ait eserler ise, doğrudan doğruya Türkçe yazılıyordu. Siyasi mücadele yolunda Azerbaycan Türkçesi, ihmale gelmez nimetlendendi. Şah İsmail’in

¹⁰ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 21

¹¹ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 23

¹² Yavuz Akpınar, *age.*, s. 23

sarayı bir bakıma Azerbaycan Türk medeniyeti merkezi haline gelmişti.¹³ Resmi ve musikiyi seven Şah İsmail, hususiyle şiir ve edebiyatı, kendi himayesine almıştı. Kendisinin kabiliyetli bir şair olması, sarayında sanatkar ve âlimlerin toplanmasına imkân verdi. Sade Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı şiirleri uzun zaman örnek olmuş, merkeze bağlı şairler tarafından da takip edilmiştir.

Devrin önemli şairlerinden biri de Güney Azerbaycan'ın Selmas şehrinde doğmuş, Türkçe ve Farsça divan sahibi, Nimetullah Kişveri'dir. Akkoyunlu sarayında yaşamış olan bir diğer önemli Azerbaycan şairi Mir Hidayetullah Bey'dir. Hidayet mahlasını kullanan şair, Sultan Halil Bahadır'ın sarayında 'emir-i azam' olarak bulunmuştur.¹⁴ XV. yüzyıl Azerbaycan'ında büyük bir inkişafa mazhar olan, edebiyata katılan Azerbaycan şairlerin bir kısmı aynı devir orta Asyası'nda "Yakın Şark" üzerinde kuvvetli tesir yapan Ali Şir Nevaî'nin Çağatay mektebi şakirtlerinden sayılmakta idiler. Azerbaycan'ın kültür merkezliğinin Tebriz üzerine geçmesiyle, kendi ülkelerine dönmüş, burada Ali Şir tesiri altında, tahsil gördükleri mektebin dil ve üslûbuna sadık kalmak koşuluyla edebî faaliyetlerine devam etmişlerdir.

"XV-XVI. yüzyıllar lirik şiir ile beraber, mesnevilerde inkişaf edilmeye başlanmıştır. Bununla beraber Hataî'nin Sultan Yakup'a (1478-1492) ithaf ettiği "Yusuf ve Züleyha"sı takip etmiştir. Bu tür'ü daha sonraları XVI. asırda Zamirî, "Leyla ve Mecnun" mesnevisiyle devam ettiriyor; Fuzulî de bunu takip ediyor. Safevi sülalesinin himayekar hareketleri sayesinde yüksek inkişafa mazhar olan Azerbaycan edebiyatı, nihayet Şah İsmail'in şahsiyetinde en yüce zirvesine ulaşmıştır. Yakın-Şark tarihinde çok önemli rol oynamış olan Şah İsmail Safevi (1486-1524) 'Hataî' mahlasıyla Azerbaycan'ın en muktedir şairliğine kadar yükselmeye muvaffak olmuştur. Şair olarak Şah İsmail, Azerbaycan edebiyatında şiirlik lirizminin kurucusu olarak kabul edilir. Mesnevi tarzında yazdığı Dehname, Azerbaycan Türkçesi'nde yazılan ilk mesnevilerdendir, 1506 yılında kaleme alınmıştır, dili Çağatay Türkçesi tesirini taşımaktadır. Şah İsmail ile beraber

¹³ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, **Şah İsmail Hataî**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., C 2 1993), s. 217

¹⁴ Tazegül Demir, '**Son Kızılbaş Şah İsmail**' Üzerine, İstanbulTürk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmalar Dergisi 56, Yeditepe Yay., 2010, s. 411

Azerbaycan Türkçesi'ne ve şiirine ölmezlik kazandıran Fuzulî (?-1556) olmuştur. Fuzulî Azerbaycan ve Anadolu Türk edebiyatlarının en büyük lirik şairidir, Balkanlardan Doğu Türkistan'a kadar uzanan bütün Türk dünyasında kendinden sonra gelen nesilleri tesiri altına alması bakımından, ancak Nevai ile karşılaştırılabilecek edebiyatımızın müstesna şahsiyetlerinden biridir. XX. yüzyılın başlarında Sabir, Fuzulî'nin tılsımını kırarak, yeni Azerbaycan şiirinin ufkunu açabilmiş, yolunu belirleyebilmiştir.”¹⁵

3. XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Arası Azerbaycan Edebiyatı

Siyasi ve ekonomik bakımlardan XVII. yüzyıl Azerbaycan için yeni imkânlar bahşeden bir devre olmuştur. Volga Irmağı'nın tamamı Rusya idaresine girişi üzerine, Azerbaycan, Rusya, İngiltere ve bilhassa İran ve Osmanlı İmparatorluğu ile münasebetlerini gözden geçirmek, doğu ile batı arasındaki önem kazanan durumunu kıymetlendirmek mecburiyetinde idi. Nitekim Safeviler'den Mehmed Hudabende zamanında, 1578 tarihlerinde Tiflis de dâhil olmak üzere, Gürcistan'ın bir kısmı Türkiye'ye terk edilmiş idi. Bu, Osmanlı Devleti'nin Azerbaycan siyasetinde kurduğu ilk tarihi köprübaşı hadisesi olmuştur. Karşılık arayan Şeyh Abbas'ın, yeni reformlarla Azerbaycan'ı elinde tutmaya çalışması da istenen neticeyi vermemiştir. Üstelik İran'ın başkentini Azerbaycan'ın içlerine taşınarak, İsfahan'da yerleştirildi. Siyaset icabı Azerbaycan Türkçesi de bu durumlardan etkilenerek geri plana atılmış ve ikinci dereceye indirilmiştir.¹⁶

3.1 Âşık Edebiyatı

Azerbaycan aşıkları XVI. yüzyıl Safeviler devresinde klasik şairlerle yan yana olmuşlardır. Halk şairleri de saray hayatında takdirle karşılanmış ve beğeniyle takip edilmiştir. Bu durumdan dolayı saray, bu şairleri bir kademe daha yükseltmiştir. Şah İsmail bizzat kendisinin şiilik propagandası için âşık tarzında

¹⁵ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 25

¹⁶ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 27

koşmalar yazması, saz şairleri için, kaçınılmaz bir fırsat olmuştur.¹⁷ Hatta Hazreti Ali teması koşmaların temel konusu olmuş, yazılı edebiyattaki münacatların yerini tutmaya başlamıştır. Bundan faydalanarak, Şah İsmail bizzat kendisi de bu konuda, bir koşma şekli ve bir saz makamı oluşturmuştur. Hataî'nin aruz vezninde yazdığı gazeller, saz motiflerine uydurularak meclislerde sunulmakta idi. Bundan dolayı olsa ki, halk destanları, “Üstadnameler”den sonra, Hazreti Ali'nin uykudayken şaire ilham vermesi ile başlar, ağır ve sıkıntılı günlerinde, yardım eli uzatması inkişaf ettirildi. Bu da kendileri için rüya sonrası bir yol ve yöntem çözmelerine olanak sağladı. Bundan dolayıdır ki destanların ilham kaynağı olarak, Hazreti Ali'yi teşkil etmekte idi. İşte böyle bir çerçeveyi uygulayarak ortaya çıkarılan destanlardan zikre değer olanları, Varka ve Gülşah ile Âşık Garib'ti. Fakat devrin en ileri düzeyinde olan saz şairi Kurbanî mahlasını taşıyan şahsiyetti. Kurbanî'nin gerçek ismi ve hayatıyla ilgili kaynak çok kıttır. Dolayısıyla bu şahsiyet hakkında pek bilgi birikimi yoktur. Ortaya koymuş olduğu eserleriyle Azerbaycan Sazlı Edebiyatı'nın bir nevi pir'i sayılmıştır. Bundan dolayı da zamanda ölmez saz şairlerince yapılan tasniflerde, hayali kahramanlar sırasında alınmıştır. Şiirlerindeki güzel tecnisleri ve içten gelen güzellikleri, şairin takdir edilen en büyük özelliklerindedir. Mensubu olduğu saray çevresince karşılaştığı ve hatta onunla mücadeleye giriştiği diğer şair Kürenî de Azerbaycan saz şairlerinin en ileri gelenlerinden idi. Kurbanî'nin tesiri uzun bir süre etkisini göstermiştir. Kendisinden ilham alanlardan birisi de XX. yüzyılda Əli Əsker olmuştur.¹⁸

XVII. yüzyılın sonlarında yaşamış olan önemli isimlerden biri de Həstə Gasım'dır.¹⁹ Kendisi hakkındaki bilgiler sadece sözlü geleneğe dayanır. Bilgilere göre Tebriz civarındaki Tikmedaş köyündendir. Diğer âşıklar gibi birçok yeri gezmiştir. Dağıstan seyahatinde Lezgi Ahmet adlı âşıkla karşılaştığı söylenir. Daha çok, dinî-ahlaki nasihatler veren şiirleriyle, lirik koşmalarıyla, üstadnameleriyle tanınmış olan Həstə Gasım, için bir de Dede Kasım da denildiği söylenmektedir.

¹⁷ Tazegül Demir, **age.**, s. 412

¹⁸ Tazegül Demir, **age.**, s. 415

¹⁹ Eyüp Akman, **Stalin Sonrası Azerbaycan'da Âşık Edebiyatı ve Âşık Kurultayları**, (Ankara: Türkbilig Yay. 15, 2008), s. 22

“Dede” kavramı, Azerbaycan’da üstad âşıklar için kullanılan bir sıfattır. Birçok tanınmış aşğın hayat hikâyesi gibi, bu aşğın da hayat hikâyesi, halk tarafından hikâyeleştirilerek yaşatılmıştır.

“XVIII. yüzyıl, Azerbaycan âşık şiiri geleneklerinin en parlak dönemlerinden birini teşkil eder. Özellikle halk hikâyeleri bu dönemde gelişme gösterir. Bazı halk hikâyeleri Azerbaycan Türkçesi (Doğu Oğuzca)’ nin yayıldığı sahalara mahsus ise de birçok halk hikâyesi, Türk dünyasının değişik coğrafyalarındaki halk hikâyeleri ile büyük ölçüde paralellik gösterir.”²⁰

3.2 Klasik Edebiyat

“Sözlü edebiyatla beraber, Yakın-Şark’a mahsus büyük bir edebî mektep yaratmış olan Fuzulî, hiç şüphe yoktur ki XVII ve XVIII. yüzyıl edebiyatı üzerinde de gerektiği kadar tesirli olmuştur. Buna ayrıca Mir Ali Şir Nevai mektebi tesiri ilave edilecek olursa Tebriz, Şirvan, Gence ve emsali gibi merkezlerde her iki mektebin devamlılığına gayret edildiği görülür. Burada yetişen şairlerden bazıları şunlardır; Kavsi Tebrizi, Saib Tebrizi, Nişat Şirvani, Ağa Mesih Şirvani, Mevci, Safi, Fazli, Şakir, Mehcur, Müştak ve Saire olmuştur. Bunlardan Alican Kavsi, Fuzulî’yi kendisine üstad seçtiğini şiirlerinde belirtmektedir. Ona nazireler yazmıştır. 1666-1667 tarihlerinde Gence’de hâkimiyet süren Ziyathanoğlu Uğurlu Han’a yazdığı terci bend’i vardır.”²¹

Kendi başkentinin kültür inkişafına yarayan şairleri merkeze naklettiren Şah Abbas, bazen Sâni, bazen de kendi adı ile şiirler yazardı. Farsça şiirleri yanında 447 beyitten oluşan Türkçe şiirleri de vardır.

4. XVIII. Yüzyıl

Modern Azerbaycan edebiyatını müjdeleyen XVII. yüzyıl, Azerbaycan siyasi tarihinin yeni bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu asırda, Kuzey Azerbaycan’ın İran hâkimiyetine karşı ayaklanması sonucunda, yerli hanlıklarının kuruluşu,

²⁰ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 29

²¹ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 29

Azerbaycan'ı özgürlüğe doğru götürmekte idi. Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra, Azerbaycan özgürlük hareketi daha da genişlemiştir. Bunların sonucunda Azerbaycan hanlıkları bir araya gelerek daha çok güçlenmişlerdir. Bu dönem artık hanlıkların kontrolünde olmaya başlamıştır.

“Azerbaycan hanlıklar devrinin, yerli, edebî-kültür gelişmesi üzerinde de oldukça geniş bir etkisi olmuştur. Daha Şah İsmail ile başlayan, sadece Türkçecilik cereyanı, Vakıf ve Vidadî gibi Modern Azerbaycan Edebiyat kurucularınca da benimsenerek Fars ve Arap dili edebiyata karşı bir çeşit cephe alınmış ve bu suretle yerli Azerbaycan Türkçesi geniş bir himayeye mazhar olmuştur. Millî edebiyat ekolünün kurulması da bu devreye denk gelmektedir. Hanlıklar devri Azerbaycan'ın kültür hareketine verdiği önem, birkaç han sülalesine mensup kimselerle, yüksek devlet memurları tarafından, âlimlerin himayesi ve hanların bizzat kendilerinin şiir yazmaları buna delil sayılabilir. Bu himayekarlık uzun zaman, Azerbaycan şairler tarafından da devam edip gitmiştir. Edebiyata hizmetleri dokunan ve şiirler yazan hanlar şunlardır; Kuba ve Salyan hâkimi “Müşterî” mahlaslı Fethali Han İbn Hüseyin Han, “Tufî” mahlaslı Ebul Feth Han, ‘Kutsî’ mahlaslı Abbas Kuli Ağa Bakihanlı, “Neva” mahlaslı Caferkuli Han Kerim Ağa, “Fatih” mahlaslı Feth-Ali Han, “Natevan” mahlaslı Hurşin Banu Hanım, Mustafa Ağa Şekilhanof, Mehmet Hüseyin Han “Müştak”, ve “Saire”dir.”²²

5. XIX. Yüzyıl

“Asrın başlangıcında Güney Kafkasya ve Azerbaycan siyasi ve idari bakımından tam bir kargaşa içerisindeydi. Ruslar XIX. yüzyıl başlarından itibaren Kafkasya ve Azerbaycan'ı istila etmeye başladılar.”²³ Hanlıklar arasında olan siyasi ve askeri çekişmeler, Rusların burayı işgal etmesine zemin hazırlamıştır. Hanlıkların mücadeleleri uzun zaman Azerbaycan'ın İran nüfusu altında kalmasına neden olmuştur.

“Rus işgaliyle Kafkasya ve Azerbaycan'da modernleşme başladı. Tiflis, Rus

²² Yavuz Akpınar, *age.*, s. 32

²³ Mehmet Emin Resulzade, *Azerbaycan Kültür Gelenekleri ve Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı*, (Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yay. 18, 1984), s. 5

ve dolayısıyla Avrupalı tesirlerin etrafa yayılmasında büyük rol oynuyordu. Çarlık idaresi 1802'den itibaren bu şehirde mülki ve askeri mektepler açtı. 1820'de "Tiflisskie Vedomosti" (Tiflis Haberleri) adında Rusça gazete neşredildi. Bu sıralar Tiflis'e dünyanın birçok yerinden seyyahlar, yazarlar ve devlet adamlar gelmeye başlamıştı. Rus edebiyatında Kafkasya ve Azerbaycan ile ilgili eserler ortaya çıkıyordu. Avrupa ve Rusya'daki fikir hareketleri ve yenilikler kısa bir zaman sonra Tiflis'e ulaşıyordu. 1828'de Rusya'da "Dekabiristler" harekâtı adı verilen ayaklanmadan sonra birçok ihtilalcı bu şehre sürgün edilmişti. Bunların arasında Doğu Avrupalı kimseler de vardı."²⁴ Bu döneme baktığımız zaman Azerbaycan edebiyatı üzerine derin asimilasyon girişimlerinde bulunmuş ve edebiyatı kendi istedikleri doğrultuda yönlendirmişlerdir. Bu hareketler Azerbaycan'lı şair ve yazarların ortaya çıkmasına engel olmuştur.

6. XX. Yüzyıl

XX. yüzyıl başlarında Azerbaycan'da sansürün biraz gevşemesinden yararlanan, Azerbaycan'ın ileri görüşlü aydın insanları yeni okullar açtılar, gazete ve dergiler yayınlamaya başladılar çünkü yıllarca Rusya'nın sömürgesi olmuş ülkede, kendi anadilleri ile eğitim veren okul yoktu.

1926 yılında Darulmuallim okulu Darulmuallimat ile birleşerek Bakü Müttehit Pedagoji Okulu olmuştur. Hüseyin Cavid, Abdulla Şaik, Müslüm Magomayev ve diğer ünlü Azerbaycan aydınları bu okulda ders vermişlerdir.²⁵ Bu okulun ilk öğretmenlerinden biri ve ilk müdürü Türkiyeli öğretmen, Mualli Cevdet Yinençalp olmuştur. Ayrıca 1905 yılını Azerbaycan edebiyatının uyanma, dünyayı tanıma devri olarak adlandırabiliriz. Bu dönemlerde Azerbaycan edebiyatı, bir yandan Türkiye diğer yandan da Rusya'daki edebî hareketleri, siyasi gelişmelerin tesiri altındadır. Bu dönemde Azerbaycan edebiyatı inkılâpçı, realist ve romantik edebiyat olmak üzere üç farklı koldan ilerlemiştir.

Rus inkılâbından sonra ortaya çıkan, inkılâpçı demokratik edebiyat eskiye ve

²⁴ Yavuz Akpınar, *age.*, s. 32

²⁵ Kemale Elekberova, **20. Yüzyıl Başlarında Azerbaycan Yazı Dili ve Osmanlı Türkçesi**, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumları Yayınları, 2015), s. 529-535

ondan kaynaklanan cehaleti tenkit etmiştir. Belirli ölçüde Rus sosyal demokratların tesirinde kalmıştır. Realist edebiyatı benimseyen en önemli temsilcileri; Celil Memmedguluzade, Mirza Elekber Sabir, Neriman Nerimanov, Ebdürrahim Bey Hakvediyev, Ali Nazmi, Memmed Said Ordubadi, Aligulu Gemküsar ve Mirzali Möcüz olmuştur. Bunların yanında realist maarif yönlü edebiyatçılar da bulunmakta idi. Onlar daha çok toplumdaki aksayan yönleri, eğitim meselelerini, kadın, aile ve geçim konularını ele alıyorlardı. Bu türün başlıca temsilciler; Süleyman Sani Ahundov, Üzeyir Hacıbeyli, Abdulla Şaig, Sultanmecid Ganizade, Reşit Bey Efendiyev, İbrahim Bey Musabeyov ve Yusuf Vezir Çemenzemenli'dir.²⁶ Romantik edebiyat temsilcileri ise daha çok, Azerbaycan'da romantizmi, Fransa ve İngiltere'de olduğu gibi belli bir döneme damga vuracak kadar güçlü bir etkiye sahip olamamışlardır. Rus'ların baskıları sebebiyle pek gelişmemiştir. 1917'deki Rus ihtilaliyle büyük bir darbe yemiştir. Başlıca temsilcileri; Mehemed Hadi, Hüseyin Cavid, Abbas Sehhet, Əhmet Cevat ve A. Divanbeyoğu'dur.

7. Azerbaycan Edebiyatı'nın Edebi Türleri

7.1 Azerbaycan Edebiyatı'nda Şiir

Azerbaycan Türkleri arasında şiir sanatı, ata yadigârı ve mukaddes ecdat emaneti gibi telâkki edilir. Azerbaycan şiiri, arayış içerisinde ve hareket halinde olmuştur. Bu gelenekçi bakış ve telâkki içinde Nizamî, Fuzulî, Habibî, Molla Penah Vâgıf, Alesger ve Mirza E. Sabir gibi şâirler, bu şiir sanatının ulu zirveleridir.

“Çağdaş Azerbaycan Türk şiiri, bu zirvelerden beslenerek gelişmesini sürdürmüştür. Bu gelişim zamanla, yeni dönem şiir sanatı, yeni zirveler yaratarak tarihi geleneğini korur. Tabii bu süre içinde, Azerbaycan şiir sanatı, içinde yaşanan rejimin ağır baskı ve müdahaleleri yüzünden bu baskılar ve müdahaleler, Sovyetlerde yaşayan tüm uluslar için geçerlidir. Kimi zaman, kendi yolunda ilerleme ve gelişme imkânı bulamamıştır.”²⁷ Bugün, uygulanmaya başlayan yeni yaklaşımlar, anlayış ve

²⁶ Leyla Soltanova, **20. Yüzyıl Liberal Düşünce ve Azerbaycan Edebiyatı**, (Konya: Konya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2014), s. 38

²⁷ Zeynel Abidin Makas, **Çağdaş Azerbaycan Şiir Antolojisi**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1397, Türk Dünyası Edebiyat Dizisi/28, 1992), s. 2

tutumlar ile sistem içinde yer alan uluslar gibi, şiir sanatı da yeni bir hava teneffüs etmeye, daha bağımsız bir biçimde kendi işlevini, yaratıcılığını öne çıkarmaya başladı. Bu değişim sonucu, şiir sanatı canlanmaya, renklenmeye ve yeni bir dinamizm içinde Azerbaycan Türklerinin sesi, soluğu, duygu ve düşüncelerinin dünyaya duyurulması işlevini yükledi. Bahtiyar Vahapzade, Nebi Hezrî, Rüstemhanlı, R. Behrudî, M. Aslan gibi usta şairler bu ortama da katılan bir sıra yeni sesler. Ecdat emaneti şiir sanatını günümüzde bayraklaştırma sürecine sokmuşlardır.

“1960’lı yıllara gelindiğinde ise Fikret Koca, Halil Rıza, Mehmet Araz, Tevfik Bayram, Nəriman Həsənzadə, Fikret Sadık, Mestem Güner, Elekber Salahzâde, İsa İsmayilzâde gibi değerli sanatçılar Azerbaycan şiir anlayışını bir üst safhaya taşıma rolünü üstlenmişlerdir. Bu şairlerden sonra da tarih sahnesine çıkan diğer değerli sanatçılardan Musa Yakup, Sabir Rüstem, Çingiz, Elioğlu, Nüsret Kesemenli ve Vagif Nesib gibi sanatçılar Azerbaycan şiir anlayışının bayrağını taşımada önemli rol almışlardır. Ayrıca bu şairler kendi millî çizgilerini bulmuş ve hatta bazıları kendilerini bile aşarak zirveleşmiştir. Azerbaycan şiiri bu son iki neslin (1960-1970) şahsında hümanizmin yeni, ferdi ve görünen manayı kast eden çağdaş mazmunları ile daha da zenginleşmiştir.”²⁸ Bu dönemin şairlerinin eserlerinde en çok özgürlüğe ve insanlığa vurgu yapıldığını yoğun bir şekilde görmekteyiz.

Rusya’daki malum devrimi müteakip yıllarda, Azerbaycan şiirinde, Hüseyin Cavid ile Samed Vurgun’un hususi bir yerlerinin olduğunu görmekteyiz. Hatta Vurgun, söz konusu yıllardaki Azerbaycan şiirinin sembolü olmuş, şiirleştirdiği “muğan”, “ceylan”, “dağ” kültleriyle tabiata Azerbaycan’ın millî damgasını vurmuştur. Gönül, can, Azerbaycan üçlüsü, onun kaleminden bütünleşmiş ve bu bölünmezlik günümüze kadar, onun, “Ayrılır mı gönül candan, Azerbaycan, Azerbaycan!” mısralarıyla gelebilmiştir. Bu mısralarda millî karakterini ve benliğini bulan Vurgun yaratıcılığı, devrimin ilk yıllarından itibaren bir ekol şeklini almış ve bu ekolün izleyicilerine Azerbaycan üniversitelerinde rastlanabilmektedir. Çağdaş Azerbaycan şiirinde bir Samed Vurgun, daima gelip gelmiş, “Şair, ne tez gocaldın

²⁸ Yavuz Akpınar, **Azerbaycan Edebiyatı Araştırmaları**, (İstanbul: Dergâh Yayınlar/150, İnceleme Dizisi/21, Haziran 1994), s. 84

sen?” gibi ifadeler, onunla ebedileşmiştir. Onun muasırları bu cümleden Süleyman Rüstem ve Mikâil Müşfik üzerinde tesirleri olduğu gibi, kendisinden sonra şiir âleminde şansını denemek isteyenler üzerinde az veya çok kendini hissettirmiştir. Bunlardan Mikâil Müşfik, Stalin devrinin otuzlu yıllarındaki çengelinden yakasını kurtaramamış ve en verimli çağında aramızdan ayrılmıştır. Görkemli ediplerden birisi şöyle demiştir: ‘Ölüm sanatkârın hayatına elyazmasının son sayfası gibi yazılmalıdır.’²⁹ Vurgun ile Müşfik’in ölümlerinde aynı manzarayı görür gibiyiz.

İkinci dünya savaşı ile onu takip eden ilk on yılın tercümanı gibi tanıdığımız Bahtiyar Vahapzade’nin yaratıcılığı hakkında, biraz durmamız gerekecektir. İlk şiirlerini buhranlar, savaşlar, cepheye gidip de gelmeyenler, ya da cepheye gidiyor adıyla başka yerlere götürülenler ile onların geride bıraktıklarının yürek yangınlarıyla yazan şair, devrin ve şartların değişmesine paralel olarak kendini yenilemesini bilmiştir. Lâkin sembolik uygunluk sadece rakamlarla tarihler arasında sıkışıp kalmamış, uygunluğun en belirginini ferdi ve içtimai biyografide bütünleşen manevi mazmunda varlığını ortaya koymuştur. Şöyle ki, halkın ve vatanın hayatında vazgeçilmez bir ihtiyaç gibi kendisini gösteren ve zamanın yüce manevi değerleri gibi ileri sürülen bazı talepleri, biz çok önceden Bahtiyar Vahapzâde yaratıcılığının ana hatlarında görmekteyiz. Hatta sadece idari sistemdeki çarpıklıkları, tarım ve sanayide görülen aksaklıkları değil, maneviyata, vicdan sahasında faal görünüm almaya, gam, keder ve sevincin paylaşılmasına, kısacası millî, manevi ve insani meselelere bütün insanları çağırma, yeni Bahtiyar’ın sesini duymaktayız. Bahtiyar, okuyucusuna insanı tanıtmaya çalışmıştır. Zira insanın, insanca yaşamının Azerbaycan’da bir millî problem olduğu herkes tarafından bilinmekteydi.³⁰ Zaten Azerbaycan şiiri de bu şekilde bütünleşmenin bir ürünüdür. Bahtiyar Vahapzade’nin şiir dünyası sadece bunlarla da sınırlı kalmamış; o, bir zamanlar ‘mektep’ silsilesi adı altında yazdığı şiirlerinin mevzusunu alabildiğince genişletmiştir. Şiirinin aksi yalnızca bir mektebi ilgilendiren bir zil olmaktan çıkmış, bütün dünyayı

²⁹ Zeynel Abidin Makas, **Çağdaş Azerbaycan Şiir Antolojisi**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1397, Türk Dünyası Edebiyat Dizisi/28, 1992), s. 4

³⁰ Tefik Abdulhasanlı, **Günümüz Azerbaycan Şiirinde Tarihi Geçmişimizin Yankısı**, Kırgızistan: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Akademik Bakış Dergisi, S 36, Mayıs-Haziran 2013, s. 4-16

heyecanlandırıcı bir zil halini almıştır. Kendisini aşır halkın sesi olan Bahtiyar'ın yaratıcılığında sadece belli bir kesimi değil, beşeriyeti bulmak mümkündür. Şair hem tarih hem de dünya adlı iki gezegene aynı anda seyahate çıkmasını başarıyor. Sonra da insanı, bu iki gezegende ve yine aynı anda tasvir eden şiir ve poemalar yazıyor. Böylesine bir hazırlık, şairin üçüncü bir gezegene, yani insanın iç âlemine daha semereli bir seyahat yapmasına müspet bir zemin hazırlıyor. Azerbaycan şiirinde ismini anmadığımız sayısız şairler vardır fakat konumuz itibarıyla özet şeklinde geçmek mecburiyetindeyiz ayrıca bu kadar zengin bir edebiyata sahip olan ve bu edebiyatın kahramanlarını birer birer anlatmaya ömrümüzün yetmeyeceği kanaatinde olduğumuz için kısa bir özet geçtik.

7.2 Azerbaycan Edebiyatı'nda Roman

Romanlardaki konu, yaşama ait olan olayların anlatıcının bakış açısı, dünya görüşü ve yaşadığı topluma göre şekillenerek, anlatı metinlerin üç temel ögesi (kişi, zaman ve mekân) ile yapısal bir bütünlük oluşturup okuyucuya sunulmasıdır.

Azerbaycan romanının başlangıcı ve kaynakları hakkında Azerbaycan araştırmacıların farklı görüşleri vardır. Bunlardan bir kısmı o dönemdeki hâkim Sovyet ideolojisinin tesiriyle Sovyet öncesi dönemi yok sayarak Azerbaycan romanının 1930'lu yıllardan sonra başlatıldığını. Bir kısım araştırmacılar ise bu türün başlangıcını XII. yüzyıla kadar çekerek mesnevileri roman türünün ilk örnekleri olarak verirler.

“Azerbaycan edebiyatının bilinen ilk romanı Reşit Bey ve Saadet Hanım'dır. İsmail Bey Kutkaşanlı tarafından Fransızca yazılan bu roman 1835 yılında Varşova'da basılmıştır.”³¹ 1835-1920 yılları arasında 'roman' türü olarak varlığını sayısal açıdan geliştirerek sürdürür. Bu tarihler arasında Azerbaycan modern edebiyatının gelişimiyle paralel olarak roman daha çok sosyal tenkidin bir aracı olarak kullanılır. 1920-1932 yılları arasında bir duraklama dönemine girer. 1932'den sonra ise Azerbaycan romanı için yeni bir dönem başlar.

³¹ İrfan Murat Yıldırım, **Kaynaklar ve Teşekkül Bakımından (1921 yılına kadar) Azerbaycan Romanı**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi, S 24, 2004, s. 133

“XIX. asrın sonlarında Sovyet dönemin başlangıcına kadar (1920), Sultan Mecid Ganizade, Necef Bey Vezirov (Vezirli), Celil Memmedguluzade, Neriman Nerimanov, Memmed Seid Ordubadi, Süleyman Sani Ahundov, Abdulla Şaig, Seyid Hüseyin, Yusif Vezir Çemenzemenli (Yusif Bek Vezirov), E. Hakverdili gibi yazarlar hikâye ve roman gelişiminde önemli katkılar vermiştir.”³²

“Azerbaycan’da ilk romanlar arasında C. Memmedguluzade’nin Danabaş Kendinin Ehvelatları (1894), M. Seid Ordubadi’nin “Bedbeht Milyonçu Yahut Rızagulu Han Firengimeab (1914)”, Abdulla Şaig’in “Esrimizin Gehremanları (1909-1918)” adlı eserleri sayılabilir.”³³

1960 dönemine baktığımız zaman Azerbaycan edebiyatının romanlarında en önemli değişiklik, anlatılarda işlenen konularda olmuştur. Sosyalizm realizmi edebî anlayışı içerisinde ele alınamayan ve alınmasına izin verilmeyen konular, 1960 nesrinde geniş yer bulmuştur. Sosyalizm realizminde, işlenen konular genellikle sosyalist toplum içerisindeki insanların, devletin ekonomik gelişimine katkıda bulunmak için mutlu bir şekilde ve yoğun olarak çalıştıkları ekonomik alanlardaki yaşam, halklar kardeşliği, herkesin eşit olduğu bir toplum ve devlet yapısı içerisinde çalışanların kahramanlıklarıdır.

1960 nesri ile Azerbaycan romanları konu olarak daha fazla bireysel yaşam yönelmiştir. İnsanlar toplum içinde mutlu değildir. Sabir Ahmedov’un “Toğana” romanında devletin koyduğu yıllık planları tamamlayabilmek için halkın kolхозlarda yaşadığı zorluklar açık bir şekilde ele alınır.³⁴

Tarihi sürece baktığımız zaman Azerbaycan romanlarında konular genel olarak şunlar olmuştur; toplumsal mevzular, siyasi konular, vatan, halk kültür, din ve tabiat olmuştur.

³² Ferruh Ağca, Yavuz Akpınar, *age.*, s. 88

³³ Ferruh Ağca, Yavuz Akpınar, *age.*, s. 89

³⁴ Sedat Adıgüzel, *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, (Ankara: Türk Dünya Dizisi 1, Fenomen Yayınları, Nisan 2006), s. 55

7.3 Azerbaycan Edebiyatı'nda Hikâye

“Hikâye, ‘bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü; yalın bir olayın çevresinde kişilerin ilişkilerini anlatma esasına dayanan edebî tür’ şeklinde tanımlanabilir. Azerbaycan Türkçesi’nde ‘Hekâye’ olarak geçer.”³⁵

Modern Azerbaycan edebiyatının ilk modern hikâyesinin yapı taşlarını oluşturan ‘Kitab-ı Askeriyye’ adlı eseri ile ‘Kudsî’ lakaplı Abbas Kuluğa olmuştur. Bu eserin yanında ‘Tebriz Ehline Hitab’ adlı eseri ve bunun yanında kaybolmuş ‘Divan’ı da bulunmaktadır.

Azerbaycan edebiyatında modern hikâyenin filizlenmesinin mimarı olan bir diğer önemli şahsiyet İsmail Bey Kutkaşanlı olmuştur.³⁶

Muasır Azerbaycan hikâyeleri konularının kaynağını halkın söz kanaat, fikre genişlik ölçüsü ile yarattığı minyatürlere, masallardan, latifelerden özellikle masallardan almış ve bu türün dünya literatürüne geçen numuneleriyle de şöhrete ulaşmıştır. Celil Memmed guluzade’nin “Poçt Kutusu” adlı hikâyesini okuyan Rus edibi, ‘dünya literatüründe, gerek sanat ve gerekse sosyal tesir bakımından bu hikâye ile boy ölçüşecek hikâyelerin sayısı pek de fazla değildir’ demekten kendisini alamamıştır.³⁷

Garp halkiyatçıları, hikâyelerini başlıca dört kısma ayırmaktadırlar; tarihi hikâyeler, sevda hikâyeleri, kahramanlık hikâyeleri, hariçten gelen hikâyeler.³⁸

Kısaca bakacak olursak Azerbaycan bölgesi sadece Azerbaycan şairlerinin hikâyelerinin geçtiği yer olmayıp, bu bölge dünyanın birçok şairine ve yazarına beşiklik etmiştir.

³⁵ Nurettin Albayrak, **Türk Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri, Tasnifi ve Taş Baskısı Halk Hikâyelerine Bazı Katkılar**, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları XXVI, 2005), s. 39

³⁶ Seyfullah Koşmaz, **Vagıf Sultanlı’nın Hikâyelerinin İncelenmesi**, (Bartın: Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2016), s. 2

³⁷ Zeynelabidin Makas, **Azerbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi**, (Ankara: Türk Dünya Edebiyatı 19, Kültür Bakanlığı 1315, Aevinç Matbaası, 1991), s. XIII

³⁸ İsmail Hikmet, **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi I-II**, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), s. 111

7.4 Azerbaycan Edebiyatı'nda Tiyatro

Azerbaycan'da modern tiyatro kurulmadan önce halk tiyatrosu bulunmaktaydı. Halk tiyatrosu oyunlarının ortaya çıkışıyla ilgili kesin tarih ve bilgiler mevcut değildir. Azerbaycan'a XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya vasıtasıyla gelmiştir. Batı kültürünü yakından öğrenen Mirze Fethali Ahundzade 1850'li yıllarda yazdığı oyunlarla Azerbaycan modern tiyatrosunun temellerini atar. Azerbaycan tiyatrosunda çok önemli bir yere sahip olan Mirze Fethali Ahundzade tiyatro türüne yön vererek birden çok oyun ortaya koymuştur. Fakat yazarın oyunları yaklaşık yirmi yıl sonra sahnelenmeye başlanır. Bu da bize bir daha gösteriyor ki, Azerbaycan üstüne uygulanan siyasi politikalar bu türün de gelişmesine engel olmuştur.

“1873 yılında “Hekayet-i Vezir-i Xanı Lenkeran” adlı eserin sahnede oynanmasıyla millî Azerbaycan tiyatrosu faaliyete başlar. Mirze Fehali Ahundzade'den sonra Azerbaycan tiyatrosunda Necef Bey Vezirov, Celil Memmedguluzade, Neriman Nerimanov ve Abdürrahim Bey Hakverdiyev gibi yazarlar, onun ekolünü devam ettiren şahsiyetlerdendirler.”³⁹

Azerbaycan edebî muhacerat döneminde, edebî maharetin tiyatro sahasında da sınanmış ve bu türde orijinal eserler verilmiştir. Bu dönemde, Yusuf Vezir Çemenzemimli, Ahmet Ağaoğlu, Mirze Bala Mehmetzade, Kerim Yayıcı, Mehmet Emin Resulzade ve Hasan Zeynallı'nın eserleri önemli bir yerde tutulur.⁴⁰

³⁹ Huseyn Ahmedov, **Azerbaycan'da Tiyatro Sanatının Gelişmesinde Öncü Bir İsim: Abdürrahim Bey**, (Ankara: Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, 2015) s. 20

⁴⁰ Vagif Sultanlı, **Azerbaycan Muhaceret Edebiyatı**, (İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları, 2007), s. 69

2. BÖLÜM

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN HAYATI

Şair, oyun yazarı, Azərbaycan Yazarlar Birliyi üzyesi (1954), Filoloji Doktoru (1965), Azərbaycan'ın Emektar Sanat Adam'ı (1981), Azərbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyet milletvekili (1990-1995), Azərbaycan Halk Şair'i (2005), Yılın Şairi (2010) mükâfatlarını kazanan, Nəriman Həsənzadə 18 Şubat 1931 yılında Kazak İlinin Poylu kasabasında dünyaya gelmiştir.⁴¹ Henüz bir yaşındayken babasını (1932), yirmi üç yaşında iken annesini kaybetmiştir (1954). Nəriman Həsənzadə, babasının ikinci evliliğinden doğan tek çocuğudur. 12 yaşına geldiğinde, babasının ilk eşinden olan kardeşlerinin olduğunu öğrenir. Azərbaycan televizyonuna verdiyi bir röportajda bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“Babam iki kez aile hayatı kurmuştur. İlk evliliğinde üç bacım, erkek kardeşlerim ise çok olmuştur. İkinci evliliğinde ise sadece ben oldum. Ancak bu bacılarım ve erkek kardeşlerim beni, çocukken bırakıp gittiler. Ortak düşünceleri benden adam çıkmaz fikriymiş. Ben bir yaşındayken, yaşlanan babam vefat etmiştir. Annem babamın aleyhine hiçbir zaman bir şey söylemezdi, hep Allah rahmet eylesin derdi.”*⁴² Nəriman Həsənzadə ilk ve orta öğrenimini yaşadığı yer olan Poylu kasabasında almıştır.

1949 yılında H. Zerdabi adına Kirovabad Devlet Enstitüsü (şimdiki Gence Devlet Pedagoji Üniversitesi) filoloji fakültesine girmiştir. 1953 yılında aynı üniversiteyi bitirerek mezun olmuştur. 1954-1956 yılları arasında orduda askerlik hizmetinde bulunmuştur. Azərbaycan Yazarlar Birliyi onu Moskova'daki iki yıllık edebiyat kursuna göndermiştir. Burayı bitirdikten sonra Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne girer. Beş yıl burada eğitim görüp Bakü'ye döner. 1962-1965 yıllarında Azərbaycan Devlet Üniversitesi'nin 'Azərbaycan Edebiyatı Tarihi' bölüm başkanı olur.⁴³

1965 yılında “Azərbaycan – Ukrayna Edebî İlişkileri” başlıklı tezini savunarak filoloji doktoru derecesini almıştır. 1962 yılında Cumhuriyet Televizyon

⁴¹ Aynur Zamanova, **Bir Şair Ömrünü Yaşatmaq Üçün, Nəriman Həsənzadə-85**, (Bakı: Ağstafa Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, Metodika və bibliografiya Şöbəsi, 2016), s. 5

⁴² SİA, İnformasiya Agentliyi, **Nəriman Həsənzadə: ‘Her Zaman Yoldaşım Deyərdiki, Qızımın Dalınca, Şair Elçi gəlsə, Onu Evimden Qovaram’** –(Müsahibə, Cəmmiyet, 2011), s. 4

⁴³ Kültür və Turizm Bakanlığı, **Nəriman Həsənzadə'nin Hayatı**, (Ankara: 2008,) s. 3

ve Radyo Programları Komitesi büyük editörü, sonraları “Çocuk ve Gençler Edebiyat Neşriyatı’nda” editör, “Azerbaycan Gençleri” gazetesinde editör, “Azerbaycan Dergisi’nde” şube müdürü, ‘Edebiyat ve Sanat’ gazetesinin baş editörü (1976-1990) olarak çalışmıştır.

1975 yılında Beyaz Rusya SSCB Bakanlar Kurulu Riyaset Heyeti’nin Fahri Ferman’ı ve madalya ile ödüllendirilmiştir. SSCB Yazarları Edebiyat Vakfı Azerbaycan Bölümü’nün direktörü olmuştur. 1991-2001 yıllarında Basın ve Enformasyon Bakan yardımcısı görevinde çalışmıştır. Daha sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu’nun 221 sayılı kararnamesi ile Basın ve Enformasyon Bakan Yardımcısı olan görevi değiştirilmiştir. Politik yaşamındaki başarılarından dolayı Azerbaycan ve Belarus Fahri Belgeleri ile ödüllendirilmiştir. Kariyerinde en son Azerbaycan Millî Havacılık Akademisi ‘İnsani Konularda Düşünce’ müdürü olarak çalışmıştır. Ayrıca doçent unvanına sahiptir. Millî Havacılık Akademisi Bilimsel Konseyi üyesidir. 2004 yılındaki XI. Azerbaycan Yazarları Kurultayı’nda sekreterliğin kararıyla Edebiyat Vakfı Yönetim Kurulu başkanı olarak atanmıştır. ⁴⁴

2002 yılında Uluslararası Bilimler Akademisi (Azerbaycan Bölümü) Muhabir Üyesi, 2004 yılında ise Uluslararası Bilimler Akademisinin üyesi olarak seçilmiştir. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti, Nəriman Həsənzadə’yi “Şeref Nişanı” (2011) ile onurlandırmıştır. Bazı Avrupa ve doğu ülkelerinde yapılan bilimsel, edebî ve şiir konferanslarına, devletin resmi görevi ile katılmıştır. 1992 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde ve Uluslararası Kongrelerde halkın milletvekili sıfatıyla konuşmalar yapmıştır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı’nın kararı ile Nəriman Həsənzadə, 2005 yılında Azerbaycan’ın “Halk Şair”i unvanına layık görülmüştür. Nəriman Həsənzadə’nin halk şairliği unvanını almasındaki en büyük neden eserlerinde halkın kendisine, dertlerini, kederlerini, acılarını ve sevinçlerini beraber ve bir arada vermesidir; Halkın kendisini olduğu gibi aktarması ve halkın anlayabildiği bir dil ile eserlerini eserlerini kaleme almasıdır. Ayrıca gördüğü rüyalar ile ilham alıp şiirlerini yazması

⁴⁴ Hamlet İsxanlı, **Nəriman Həsənzadə’nin Yaradıcılığı**, (Bakı: Azad Qadın İnformasiya, 2013), s.

bu unvanın verilmesinde büyük önem taşımıştır.

Halk Şair'i Nəriman Həsənzadə'nin birçok eseri, Azərbaycan dışındaki ülkelerde de yayımlanmıştır. Sanatçı bu ülkelerden de ödüller almıştır.

Nəriman Həsənzadə hep Azərbaycan edebî fikirləri ve şiirsel düşünceleriyle edebiyat okyanusunun merkezinde olmuştur. Çeşitli görevlerde Azərbaycan edebiyatını, sanatını, kültürünü ve Azərbaycan toplumsal yaşamını onurlu bir şekilde temsil etmiştir.

Nəriman Həsənzadə başarılı ve zorlu geçen hayatına çocukluk aşkı olan Sara Hanım'ı katmıştır. Sara Hanımla evlendikten sonra iki çocuğu olmuştur. Nəriman Həsənzadə bir röportajında Sara Hanım ile olan arkadaşlığını ve daha sonra bu arkadaşlığın aşka dönüştüğünü şöyle anlatmıştır: *“Sara benim çocukluk arkadaşım, hemen hemen onunla aynı evde büyümüşük. Enstitü'de beraber okuduğumuz dönemlerde, birkaç tane kızdan hoşlanıyordum ve onları Sara'ya anlatırdım. Hoşlandığım kızların iyi mi, kötü mü olduklarını öğrenmek için Sara'yı gönderirdim. Fakat Sara her defasında kızların kötü olduğunu söylerdi. Ancak daha sonra anladım ki Sara, onların kötü olduğunu bilerek söylüyormuş bana, çünkü beni gizliden seviyormuş”*.⁴⁵

Nəriman Həsənzadə'nin hayatındaki en zor anlarından bir tanesi de eşi Sara Hanım'ın vefatıdır. Eşinin amansız bir hastalığa yakalanması Nəriman Həsənzadə'de derin acılar bıraksa da hayatının dönüm noktalarından olmuştur. Eşi için günlerce hastane köşelerinde uyduğunu, eşini götürmediği doktor kalmadığını her durumda belirten Nəriman Həsənzadə yaşadığı bu durumu eserlerinde göstermiştir. Eşini kaybettikten sonra şairin hayatı ve edebî kişiliğinde değişmeler başlamıştır. Şair artık şiirlerini sadece eşi için yazmaya başlamıştır.

Nəriman Həsənzadə eşini kaybetmeden önce üç tane poema yazma fikri vardı. Bunlardan en önemlisi “Nabat Ananın Ekmeği”ydi. Eşini kaybettikten sonra bu eseri ona ithafen yazmaya devam etmiştir. Sara Hanım'ı kaybettikten sonra sarsılan Həsənzadə daha çok yazmaya başlamıştır. Eşinin yok oluşunu bir türlü kabul

⁴⁵ Xəzər Televziyonu, Aynadaki Mən, **Nəriman Həsənzadə ilə Müsahibə**, (Bakı: 2012 <https://www.youtube.com/watch?v=eaZiwCj4Qbk> 02.05.2017)

etmeyen Həsənzadə, eşine yazdığı eserlerle onu canlı tutmaya çalışmıştır ve bunu başarmıştır. Şiirlerinin sayısına bakıldığında, Sara Hanım'ın ölümünden sonra daha da arttığı görülecektir. Şiirlerinde Sara Hanım'a olan sevgisi, bize ölümün aslında bir yok oluş olmadığını kanıtlamıştır. Nəriman Həsənzadə, bu zorlu süreci, kelimeler boğazını yakmasına rağmen şöyle anlatmaktadır: *“Şimdi bile eşim hakkında konuşurken kahroluyorum. Çünkü o benim her şeyimdi, umut kaynağım ve çocukluk arkadaşımı.”*⁴⁶

Nəriman Həsənzadə hayatının çeşitli dönemlerinde sıkıntılar yaşamıştır. Bunlardan ilki Babasının ölümü üzerine yalnız kalması ve ailesi tarafından sahip çıkılmamasıdır. Daha sonraki süreçte geçim sıkıntısı da geçen sanatçıyı en çok etkileyen eşinin erken ölümüdür. Öte yandan başka ülke tarafından Azerbaycan Türklerinin kimliklerinin değiştirilmeye çalışılması sanatçıyı huzursuz etmiş, hep bu zorluklara karşı mücadele etmiştir. Bu dönemlerde rastladığı iyi insanlar sayesinde hep doğru yolu bulmuştur. Həsənzadə bu durumu kendi cümleleriyle şöyle anlatmaktadır: *“her zaman insanlara yakın oldum, hep karşıma iyi insanlar çıktı. Belki de bu insanlar karşıma çıkmasaydı şimdi kaybolup gitmiştim. Çünkü ailemin hiçbir ferdi hiçbir dönemde yanımda olmadılar. Sadece annem vardı. Annem ekmek pişirdikten sonra, o ekmekleri satması için onunla beraber dolaşırdım. İnsanlar hiçbir zaman babadan yetim olmaz. Ben ana'dan yetim kaldım. Annem bazen yanıma gelir, zor şartlarda topladığı para ile hediye ayakkabılar alırdı. Ancak her seferinde aldığı ayakkabılar bana küçük gelirdi. O üzülmesin diye zorla giyerdim. Evden çıktığımda ise yırtılmaması için terlik giyerdim. Elbiselerimin de yırtılmamasına çok dikkat ederdim, çünkü annemin elbise alacak parası yoktu. Bundan dolayı hep köpeklerden kaçardım, köpeklerin beni ısırıp elbisemin yırtılmasından korkardım. Bu durum, bende köpeklere karşı bir korku yarattı ve ömür boyu korktuğum tek hayvan olmuştur.”*⁴⁷

Nəriman Həsənzadə'nin hayatına giren iyi insanlar hep kendisinde yer

⁴⁶ SİA, İnformasiya Agentiliyi, Nəriman Həsənzadə: **‘Her Zaman Yoldaşım Deyərdiki, Qızımın Dalınca, Şair Elçi gəlsə, Onu Evimden Qovaram’** – (Bakı: Müsahibə, Cemmiyet, 2011,) s. 5

⁴⁷ SİA, İnformasiya Agentiliyi, Nəriman Həsənzadə: **‘Her Zaman Yoldaşım Deyərdiki, Qızımın Dalınca, Şair Elçi gəlsə, Onu Evimden Qovaram’** – (Bakı: Müsahibə, Cemmiyet, 2011), s.8

edinmişlerdir. Kendisine yapılan iyiliği ve iyiliği yapan kişiyi asla unutmaz. Hayatında bir dönüm noktası olan şahsiyetlerin başında Mir Celal Paşayev gelir. Həsənzadə, Paşayev'i şöyle anlatmaktadır: *“bana iyilik yapanları asla unutmam, Mir Celal Paşayev oğluna aldığı evi bana vermişti. 45 yıldır halen bu evde oturuyorum. Ona her zaman iş aradığımı söylərdim. O da her seferinde şöyle derdi: ‘iş arama Neriman, adam ara’ derdi. Ben de diyordum ki, Celal Bey neden öyle diyorsunuz? Kendisi bana şu cevabı verirdi: ‘iş aramak sürekli var, istediğin zaman çalışırsın, lakin adam bulmak zordur’ derdi.”*⁴⁸

Nəriman Həsənzadə o dönemde birçok değerli ve dünya çapındaki yazarlar ve bilim adamlarıyla tanışmıştır. Bunlardan en dikkat çeken şahsiyetlerden bir tanesi de Nazım Hikmet'tir. Nazım ile tanışan Həsənzadə hayatına ve eserlerine farklı bir renk daha katmıştır. Nəriman Həsənzadə, Nazım Hikmet'e olan hürmetinden dolayı oğlunun ismini de Nazım koymuştur.

---

⁴⁸ Xəzər Televziyonu, Aynadaki Mən, **Nəriman Həsənzadə ilə Müsahibə**, (Bakı: 2012 <https://www.youtube.com/watch?v=eaZiwCj4Qbk> 15.5.2017)

3. BÖLÜM

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN ESERLERİ

1. ŞİİRLERİ

Nəriman Həsənzadə, XX. yüzylın 60'lı yıllarında Azərbaycan edebiyatının ufuklarında yer alan en parlak sanatçılardandır. Doğduğu gündən beri kendisiylə yaşama göz açan yazarlık yeteneği, daha 6. sınıftayken kendini ortaya çıkarmıştır. Altıncı sınıftayken okuduğu “Cengi” şiirinin, M.V. Vidadi'nin “Ağlaram” şiirinin etkisiylə yazıldığı görülmüştür.⁴⁹

Her asır, kendisini en iyi konu edineni ve kendinden sonra gelen yüzylə köprü niteliği taşıyacak olan şahsiyetlə ebedi bir yaşama kimliğı sunar. Bu kimliğı en iyi şekilde kullananlar yüzylar boyunca yaşama ayrıcalığı kazanırlar. Bunu en iyi örneklerinden birisi de Nəriman Həsənzadə'dir.

Nəriman Həsənzadə'nin yazma ilhamı şair Çoban Afqan'dan gelir. Çobanlık yapan Afqan'ın kaleme almış olduğu birden çok şiiri mevcuttur. Bu şiirler Nəriman Həsənzadə için birer yol gösterici olmuştur. Yıllar önce annesinin rüyasına giren Çoban Afqan şunları demiştir: “Senin oğlun şair olacak ve ona ilhamı ben vereceğim. Söyle oğluna benim için bir şiir yazsın.” Nəriman Həsənzadə bir sohbetinde, aynı rüyayı, “Azərbaycan Gençliğı” ve “Komünist” gazetelerinin şube müdürü olan rahmetli Şahmar Akberzadə'nin de gördüğünü söylemiştir. Bunun sonrasında Nəriman Həsənzadə Çoban Afqan için şu şiiri kaleme almıştır:

*Qazaq, Ağstafa məskənin oldu,
Sən orda kimiydın, ay Çoban Əfqan!
Aşığın dilində söz sənin oldu,
Bir sarı simiydin, ay Çoban Əfqan.
Sürü qabağında, çomaq əlində,
Kəsəmən kəndində, kür sahilində.
Dayısız, əmisiz yaxın gələndə,*

⁴⁹ Buludxan Xəlilov, *Taleyi Özü İle Doğulan Nəriman Həsənzadə*, (Bakı: Şarq-Qerb, 2010), s. 5

Dayıydın, əmiydin, ay Çoban Əfqan.
 Mənə Çoban Əfqan bir salam deyib,
 Gâh dostun çatdırıb, gah anam deyib,
 Şairlər ölmürlər, mən sağam, - deyib,
 Tanrı qədəmiydin, ay Çoban Əfqan.
 Xan xana can deyir, yenə bəy bəyə,
 Kasıb namaz qılır üzü küləyə.
 Tək qalıb yalvarır yerə fələyə,
 Təkin həmdəmiydin, ay Çoban Əfqan.
 Sən mənə dərd verdin ilham əvəzi,
 Nədir, sonra bildim dərdin töhfəsi.
 Allah vergisiydin, Allah bəndəsi,
 Bir sinə qəmiydin, ay Çoban Əfqan.
 Şair yox, Nəriman, şair təkilər,
 Ayağa düşəndə başa çəkilər.
 Səni də unutdu vətəndəkilər,
 Nə baxtı kəmiydin, ay Çoban Əfqan.⁵⁰

Âdetlere görə, ilham kim tərəfindən verilirse, o şahıs, ilham veren şahısa gizli kalır. Azərbaycan edebiyatında, destanlarında və hikâyelerinde hakikat böyle olmuşdur. Ancak belli bir zamandan sonra, ilham veren şahıs, ilham alanın gözünə görünməyə başlar. Çoban Afqan, Nəriman Həsənzadə'nin en zorlu süreçlərində rüyasına girerek ona yol göstərir. Nəriman Həsənzadə'nin hayatında bunları sıklıkla görmək mümkündür. Bunun en güzel kanıtlarından bir tanesi de Nəriman Həsənzadə bir röportajında şöyle belirtmiştir. Röportajda sorulan “Çoban Afqan rüyanıza giriyor mu?” sorusuna şöyle bir cevap vermiştir: “70’li yıllarda rüyamda görmüştüm, orta yaşlı sakallı birisiydi, bana kendisinin Çoban Afkan olduğunu söylüyordu. Bazen söylediği sözleri anımsıyorum lakin uykuda olduğumun da farkında olurdum. İlham çeşmesinden bir kova su bana uzattı ve bana, bunu iç dedi. Bunların dışında bazı

⁵⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**”, (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 86

şeyler var ama bunları kelimelere döküp dillendiremiyorum. Nereye gitsem Çoban Afkan benimledir ve o artık benim kahramanımdır."⁵¹ diye belirtmiştir.

Nəriman Həsənzadə, ilham perisiyle ve edebî kaderi ile Azərbaycan edebiyatının nadide sanatkârlarından olmayı başarmıştır. Həsənzadə'nin yaratıcılığı ve kalemi rengârenktir. Onun aşk şiirlerinde, kişi kendisini aşk destanları içerisinde olduğunu hisseder. Nəriman Həsənzadə modern dönemimizin destanlarını yaratmıştır. İlginç olan bir husus ise bu kadar çok modern aşk destanlarını şiirleriyle hissettiren kişinin, eşine hayattayken hiçbir şiir yazmamış olmasıdır. Ancak eşinin ölümünden sonra ona ithaf ettiği her bir şiiri destan niteliği taşımaktadır. Həsənzadə'nin eşine yazmış olduğu şiirlerinin genel konusu daha çok aşk, sitem, tutku ve özlem olmuştur. "*Mənim nigahımı pozdu təbiət*" adlı şiirinde de eşine duymuş olduğu aşkı, tutkuyu ve doğaya olan sitemini dile getirmiştir:

*Mənim nigahımı pozdu təbiət,
Sənə-məzar boyda yer altı zülmət,*

...

*Qurulu ev qoydu mənə yer üstə,
Beləcə ayırdı o, payımızı,
Pozdu bu qanunu nikahımızı,*

...

*Arada ağlayan bir məhəbbətdir,
Yastığın müqəddəs, yerin müqəddəs.
Nədir sənle gedib, sənsiz qayıtmaq.
İndi səni məndən qoruyor torpaq⁵²...*

⁵¹ Xəzər Televziyonu, Aynadaki Mən, Nəriman Həsənzadə ilə Müsahibə, (Bakı: 2012 <https://www.youtube.com/watch?v=eaZiwCj4Qbk> 17.05.2017)

⁵² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, "**Yaşa, Hayıfsan**", (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 194

1.1 Aşk Şiirleri

Aşk, insanların canlı veya cansız varlıklara karşı duymuş olduğu manevi duygusal bütünlüklerdir. Aşk; binlerce yazar, şair, ressam ve filozof tarafından dile getirilmiştir. Her yazar, şair, filozof ve ressam kendi üslûbuna göre eserlerinde yer vermiştir. Kimisi bu duygusal hissiyatı kâğıda, kimisi şekillere, kimisi duvarlara yansıtmıştır. Nəriman Həsənzadə ise bu duygusal bütünlükleri kâğıda döküp, kelimelerle aktarmıştır.

Nəriman Həsənzadə aşkın birçok yönünü ele alarak Azərbaycan edebiyatına nadide eserler bırakmıştır. Nəriman Həsənzadə, özellikle eşinin ölümünden sonra aşka olan bakış açısını, tamamen eşine olan bağlılığı üzerine yoğunlaştırmıştır. Aşk onun için artık zevk, sevgi, heyecan olmaktan çok siteme dönmüştür. Şiirlerine genel olarak baktığımızda aşka olan sitem ve çaresizliğini görebiliriz. “*Gülə- Gülə*” adlı şiirinde eşine olan aşkını, sevgisini ve hayranlığını; gümüş, altın sarısı gibi benzetmelerle anlatmıştır:

*Darıxma, sənə qurban,
Gülüm, gülüşün mənim.
Saçı-sapsarı qızıl,
Üzü-gümüşüm mənim...⁵³*

Nəriman Həsənzadə, “*Əcəl Gəlinə Sən Gəldin*” adlı şiirinde sevgilinin gece rüyasına gelmesine rağmen yanına gelmediğini ifade ederek vefanın artık ne anlama geldiğini ve cefanın bitmediğini ifade etmiştir. Nəriman Həsənzadə birçok şiirinde olduğu gibi 8’li hece ölçüsünü kullanmıştır. Ahenk unsurların önem veren şair bu şiirinde de kafiyeli bir anlatım tercih etmiştir:

...

---

⁵³ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**”, (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 45

*Yuxuma gecə sən gəldin.
Yanıma gələ bilmədin,
Eve gizlicə, sən gəldin,...*

*İndi bildim nədir vəfa,
Bitmədi bu cövri-cəfa...⁵⁴*

Həsənzadə, “*Qoymaram*” adlı şiirində Sara’ya olan aşkını dile getirmiştir. Onunla zaman keçirmeyi ve ömür boyu onunla yaşamak istediğini belirtmiştir. Şair, kuşların havaya, balıkların denizlere ve yağmurların topraklara sığındığı bir dünyada, kendisinin de eşine sığınmak istediğini ifade etmiştir. Şair ayrıca “*üstə*” kelimesinde tekrar sanatına başvurmuştur:

...
*Yenə bir çəməndə süfrə açarıq,
Yemlik yığa-yığa arxı aşarıq.
Saçımız çallaşıb, cavanlaşarıq.
Bir az dincələrək bulaqlar üstə,
Quşlar mahnı deyər budaqlar üstə.*

...
*Hələ nə görmüşük biz bu dünyada,
Quş havada yaşar, balıq dəryada.
Yağışlar, küləklər döyüb səhrada,
Sənə sığınmışam, Sara demişəm.⁵⁵*

Həsənzadə “*Söz Yarası*” adlı şiirində Sara Hanımın hastanedeki durumunu ve geçen zamanın onu ne kadar çok etkilediğini dile getirmiştir. Bu şiirinde eşine küçük bir sitem ederek, artık evimize gidelim bir an önce iyileş mesajı vermektedir. Şair bu

⁵⁴ Nəriman Həsənzadə, *age.*, S. 46

⁵⁵ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “*Mən Səni Sevdim ki*” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s.38

şiiirinde, şairane bir tutumdan çok eşiyle konuşuyormuş havasını katmıştır. Şiire baktığımızda Sara Hanım'ın durumu kötü olmasına rağmen eşinin üzülmemesi için, iyiyim demesi, eşine ne kadar çok değer verdiğini ve onun üzülmesine dayanamadığını gösterir:

...

*Çıxartdım mən onu xəstəxanadan,
Qanad axtarırdı o, uçmaq üçün.
Maşını asta sür... Lap aram-aram,
Gözüm işıqlandı... nə xoşdu külək.
Mən sənə dedimmi sağlayacağım
Mən sənə dedimmi evə tez gedək.*

...

*Quşlara qoşulub göylərə qalxır,
Sonra mayak olub suda üzürdü.
Yüz dəfə gördüyü ağaca baxır,
Yüz dəfə gördüyü yolu süzürdü.*

*Ona demişdilər, mənə yox ancaq
Evdən ayrılmışdıq nə vaxtdan bəri.
- Yaxşı bax, əlindən Sara çıxacaq,-
Tale gizləmişdi bu bəd xəbəri.*

...

Həsənzadə, “Sara...Sara” adlı şiirinde Sara Hanım'ın halen hastanede olduğunu ve yaşaması için halen çarelerin tükenmediğini ifade edip şükretmiştir. Öte yandan çevresinde olan biten her şeyi Sara olarak görmektedir. Televizyonda çıkan yabancı iki sanatçının bile Sara... Sara diye şarkı okuduklarını söylemiştir. Şair, bu şiirinde sanki eşini kaybetmiş gibi bir hava sezdiriyor, diğer yandan ise şükretmesi ve halen umudun var olduğunu söylemesi, Sara Hanım'ın halen hayatta olduğu haberini vermiştir:

*Ekranada müğənnilər
İtalyalı ər-arvad,
Bir mahnı oxuyurlar:
“Sara... Sara”*

...

*Müğənnilər oxuyur:
Arvadı ərə: Sara!
Əri arvada: Sara!
Mənim dediklərimdi,
Özün sal yada, Sara.*

...

*Oxuyur ər arvada.
Mən evdə Sarasızam,
Sara – xəstəxanada.
Bir ümid var arada,
Minnətdaram həyata.⁵⁶*

Nəriman Həsənzadə, “İnam” adlı eserində Sara Hanım’ın ameliyatı sırasında doktorlara olan yakarışını dile getirmişdir. Doktorlara: eşim gitti mi bir daha dönmez sözünü hatırlatmışdır. Bu durumda benim aldığım elbise bir kefen oldu sözüyle Sara Hanım’ın hayata veda ettiğini dile getirmişdir:

*Cərrahda yanıldı əlində bıçaq, yalvardım,
O, çıxıb dinməz gedəndə.
Həkimlər bir dəfə yanılır ancaq,*

⁵⁶ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “Mən Səni Sevdim ki” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 37

*-Xaladı kəfənlə əvəz edəndə!*⁵⁷

...

Nəriman Həsənzadə, “*Ay Həkim*” adlı şiirində, eşinin ölüm haberini aldığı doktora sitem yüklü sözlerini kinayeli bir şəkildə dile getirmişdir. Doktorların aslında hayat kurtarması gerekirken niyə eşinin hayatını kurtaramadıklarını sorgulayaraq, eşinin kurtarılamadıktan sonra doktorların aldığı diplomanın ne işe yarayacağını isyan edərək sorgulamışdır:

*Ağzın bəd xəbərə açıldı sənin,
İndi necə gülüm, necə, ay həkim.
Səsin ürəyimə sancıldı sənin,
Həkimlik buydumu sənçə, ay həkim.*

...

*Bir qapı bağladın, yüz qapı açdım,
Qışın soyuğunda ölkə dolaşdım.
Həkimin əlindən həkimə qaçdım,
Hanı diplomuyun gücü, ay həkim.*⁵⁸

...

Həsənzadə, “*Torpaq Oldu*” şiiriylə Sara Hanım’ın günlərce ev özlemi çektiğini dile getirmişdir. Eşinin artıq başqa bir dünyaya göçtüyünü belirten şair, hastanədə doktorlara olan yalvarışlarının eşinin ölümünü engellemediğini vurgulamışdır. Eşini gözündən sakladığını, bəkməyə bile kıyamadığını söyleyən şair, eşinin bugün ayaklar altında toprak olduğunu söylemişdir. Aşağıdakı mısralarda eşinin ölümü onu ne kadar çox derindən etkilediyini görüyoruz:

⁵⁷ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: 7’ci cild 1’ci cild, 2010), s. 31

⁵⁸ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: 7’ci cild 1’ci cild, 2010), s. 31

*Bir ay evi arzuladı,
Göz yummadı, oyaq oldu.
Bu evcanlım, qonaqcanlım
Üç gün evdə qonaq oldu.*

...

*Xəzan oldu bağça-bağım,
Açılmadı qaş-qabağım.
Həkimlərə yalvarmağım
Sonra gördüm nahaq oldu.*

...

*Gözüm üstə saxladığım
Ayaq altda torpaq oldu.⁵⁹*

Həsənzadə “*Dünyanın Heç Kesi Yoxdu*” şiirində kendisiyle konuşarak artık üzülüp ağlamanın hiçbir şeye çare olmayacağını, giden gitti artık elden bir şey gelemeyeceğini ve bu dünyada herkesin fani olduğunu, bir gün bu dünyadan göçeceğini ifade etmiştir:

*Gülər üzüm, çox ağlama!
Göz yaşı məlhəm olmayıb.
İnsan göstər yer üzünde,
Üzünde bir qəm olmayıb?!*

...

*Yaxşı seç qaranı ağdan,
Can üzülər ağlamaqdan.*

---

⁵⁹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: 7’ci cildə 1’ci cild, 2010), s. 66

*Söz dilimə gəlib haqdan,
Əlimdə qələm olmayıb.*

*Gedən getdi, səsi yoxdu,
Təzəsi, köhnəsi yoxdu.
Dünyanın heç kəsi yoxdu,
Heç kəsə məhrəm olmayıb.⁶⁰*

...

Neriman, “*Yanımda Bir Qadın*” şiirində ölen eşinin ardından ne kadar çaresiz olduğunu dile getirerek, destansı kahramanlara atıfta bulunarak telmih sanatını kullanmıştır. Kendisine “Mecnun Leyla’ya, Kerem Aslı’ya seslendi, sen ise boşluğa ve hiçliğe seslendin, o boşluk ise bir mezardı” ifadesini kullanmıştır.

*Bir ömür sürdün, şair,
Özündən ixtiyarsız.
Ölənə-sədaqətlə,
Qalana-etibarsız.
Yalvardın bir məzara,*

...

*Məcnun Leyli deyirdi,
Kərəm Əsli deyirdi,
Həyatı səsləyirdi.
Sən-mezarı çağırdın,
Heçlikdən səs istədin.⁶¹*

...

Həsənzadə, “*Ayrılıq Ayrılıqdı*” adlı şiirində, insanın birbirindən koptuktan sonra artık birleşmenin mümkün olamayacağını belirtmiştir. Şair burada eşinin

⁶⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 55

⁶¹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, **age.**, s. 61

ölümündeki ayrılıktan bahsediyor ve ölüme hiçbir çare olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Həsənzadə'nin en çok kullandığı abab kafiye örgüsünü bu şiirinde de görmekteyiz:

*Bu ayrılıq, ayrılıqdı,
İstər elə, istər belə.
Nəfəs özü bir qonaqdı,
Gedər elə, gələr belə...*⁶²

Həsənzadə, “*Biraz Mühlet İsteyirem Ömürden*” şiirinde eşinin erken ölümünden dolayı, ömüre seslenmiştir. Eşi ile yeterince hayat süremediğini ve içindeki aşkı eşiyile yeterince paylaşmadığını belirten şair, yaşamın ona bir şans daha vermesini dilemiştir:

...

*Bir az möhlət istəyirəm ömürdən,
Nə qədər ki, bu dünyada biz varıq,
Bu dünyəni yaşadıırıq, yaşarıq,-
Sən olarsan, mən olaram-ikimiz
Həyat şirin, dünya gözəl, sən əziz...*⁶³

Nəriman Həsənzadə, “*Qayıt*” adlı şiirinde eşine olan özlemine ifade etmiştir. Bu şiirde şair eşinin yokluğunu ve ona ne kadar hasret kaldığını belirterek, oğlu ve kızı olmasına rağmen yine kendisini yalnız hissettiğini belirtmiştir. Çünkü insanın hayat arkadaşı, eşi olmadıktan sonra kim olursa olsun yanında, yine insan kendini yalnız hisseder. Her canlının, her varlığın bir evi olduğunu ve onun evinin Sara olduğunu dile getirmiştir:

⁶² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, **age.**, s. 69

⁶³ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Nəzım Hikmət**” Silsiləsindən (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 158

*Tək çəkə bilmirəm can əzabını,
Sənsiz ürəyimi əzir ayrılıq.*

...

*Tək sənin səsinə həsrətəm evdə,
Susub dinləsəm də dostu, tanışı.
Oğul-qız yanında mən təkəm evdə,-
Başqadır həyatda həyat yoldaşı.*

*Uşaqılıq yoldaşım, gözümün nuru,
Könlümün həyanı, ülfeti sənsən.*

...

*Mənim məğrurluğum, ərköyünlüyüm
Ancaq sənə görə, sənə görədir.*

...

*Bütün canlıların dünyası olur, -
Sən mənim dünyamsan, dünyama qayıt.⁶⁴*

Nəriman Həsənzadə “Görüş Yeri” adlı şiirində, dost sözüylə aslında eşinə seslenmektedir. Şair burada teşbih yaparak eşini beyaz bir güvercinə benzetmiştir. Güvercinin onun omzuna konduğunu lakin omzundan uçtuğunu ifade etmiştir. Eşinin ölümünü bir uykuya benzeten şair, toprağın altında seni uykuya yatırdık diye seslenmektedir. Yanına gitmek istediğini belirten şair, eşinin gittiği yolda herhangi bir iz olmadığından dolayı ona nasıl varacağını bilememektedir.

...

*Çiynimə qonmuşdu ağ göyərçinim,
Bir şahlıq taxtıydı hər çiynim, ay dost.*

⁶⁴ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 172

*Səni qaldıranda əyildi çiynim,
Sən uçdun, qalmadın, mən neylim, ay dost.*

*Evdə yox, evdəki yuxulardasan, -
Torpağa basdırdıq, yuxuya səni?!*

...

*Mənsiz kimsəsizsən, bircəsən orda,
Tale qəsd elədi canına, ay dost.
Gedəydim, görəydim necəsən orda,
Nə yol var, nə iz var yanına, ay dost...⁶⁵*

Nəriman Həsənzadə'nin "Görüş Yeri" adlı şiiri konu ve tema bakımından Yahya Kemal'in "Sessiz Gemi" adlı şiirine çok benzemektedir. Yahya Kemal de şiirinde ölümün geri dönülmez bir son olduğunu ifade ederek, ölenlerin bir daha geri gelemeyeceğini dile getirmiştir:

...

*Bilmez ki giden sevgililer bir daha dönmeyecekler.
Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Birçok seneler geçti dönen yok seferinden...⁶⁶*

Nəriman Həsənzadə, "Torpağa Büründü, Kürk Əvəzinə" şiirində, eşinin kürk içində olması gerekirken soğuk toprak altında olduğunu söylemiştir. Moskova'nın ne kadar soğuk bir şehir olduğunu belirten şair, bu soğuk altında eldivenin içinde elinin nasıl üşüdüğünü dile getirmiştir. Şair eşinin mezarına diktiği çiçeklerle teşbih sanatı yaparak, çiçeklerin onun gibi, kendisinin de mezar taşı gibi görüldüğünü belirtmiştir:

⁶⁵ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, "Yaşa, Hayıfsan" (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 180

⁶⁶ Yahya Kemal Beyatlı, **Kendi Gök Kubbemiz**, (İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, Baha Yayınları, 1974), s. 89

*İlahi! Moskva nə soyuq idi,
Əlcəyin içində donurdu əlim.
Yerin hərarəti yerdə yox idi,*

Dedim: Qoy kürkünü gedim gətirim.

...

*Torpaxa büründü kürk əvəzinə,
Yer qızını onun od nəfəsinə.
Elə bil gül əkdik məzar dibçəyə,
Mən daşa dönmüşdüm, o daş çiçəyə.⁶⁷*

...

Həsənzadə, “*Baht*” adlı şiirində Sara hanımın hayatta olmasını və onun hasta haline razı olduğunu belirtmişdir. Eşinin hayatta olmasını çox isteyen şair, -her yerden doktor çağırıyaydım, her taraftan ilaç toplasaydım lakin ölümün olmasaydı- diye dertlenmektedir. Həsənzadə'nin bu tip şiirlerinde ruh hali, genellikle kanıksama içinde olduğu hissedilir:

...

*Həkim çağırıyaydım, dərman gəzəydim,
Dadaydım tamını ağrı-acımın.
Sonuncu yarpaq tək üstə əsəydim,
Sara! – çağırtdığım sərv ağacımın

Saçını darayıb müti duraydım,
Qalxıb gəzinəydi o yavaş-yavaş.
Yanında bir az da çox oturaydım,
Üzünə bir az da çox baxaydım kaş.⁶⁸*

⁶⁷ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 181

⁶⁸ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 184

...

Nəriman Həsənzadə'nin "Gəlin" adlı şiirində Sara hanımla konuşuyormuş gibi evlendikleri günü hatırlatmışdır. Evliliğinin ilk günlerinde hiç kimsesinin olmadığını dile getirmiştir. Bu şiirində Samed Vurgun'un sözlerini göstərərək ona olan aşkını belirtmişdir. Həsənzadə eşinin mezarında, eşinə seslenərək; vefat eden annesinin yanına gittiğini kinayeli bir şekilde ifade etmişdir:

*Sən gəlin gələndə tək idim, lap tək-
Atasız, anasız...*

...

*Bir söz eşitmişdim Vurğundan o vaxt,
"Balıq okeanda böyüyər, inan".
Mən də balıq idim,
Gəncədə ancaq
Nə dəniz var idi, nə də okean.*

...

*Sən evdən köçəndə düşdük uzağa
Həmsi yalan oldu: düz söz, doğru söz.
Getdin qaynanana gəlin olmağa, -
Sənə yox, qəbrinə deyildi bu söz.⁶⁹*

Həsənzadə, "Laylay" adlı şiirində kinayə sanatını kullanarak, "evdə artık uykun gelmedi toprakta yat kuzum" sözleriyle, eşinin ölümünü dile getirmiştir. Şair, eşinin vücudunu güle benzəterek insaf mı vücudunun toprak altında çürüməsi? diye sitem etmişdir. Eşinin mezarını beşiğe benzəten şair, ölüme çare olmadığı ve Sara'nın geri gelemeyeceğini de anlamıştır. Bu şiirində toprak sana yataq olsun sözleriyle artık eşinin ölümünü kabullendiğini de görmekteyiz:

⁶⁹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, "Yaşa, Hayıfsan" (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 184

*Yuxun qaçdı, evdə yata bilmədin,
Torpaqda yat, torpaq quzum, a laylay.*

...

*Güzgü kimi zərif idi, gül üzün,
İnsafdımı torpaq altda çürüsün?!
Duman gəlsin, qristanı bürüsün,
Duman sənə örpək olsun, a laylay,
Torpaq sənə döşək olsun, a laylay.*

...

*Laylay dedim, beşik dedim məzara,
Daş gətirdik, saldıq səni hasara.
Ha yalvardım, ha çağırdım, ay Sa...ra!⁷⁰*

...

Nəriman Həsənzadə, “Ağladı Tellər Saramı” adlı şiirində eşinin yokluğundakı dərin üzüntüsünü və canının nasıl yandığını Tanrıya yakararak dile getirmişdir. Eşinin ölümünün onu ne kadar çox etkilediyini bu şiirində də görüyoruz:

*Canım yandı, can ay Habib!
Təzələdin bir yaramı.
Araz axdı kaman boyu,
Apardı sellər Saramı.*

*Ələndi torpağım, daşım,
Ağardı bələli başım.
Mən ağlayıb qurtarmışdım, -
Ağladı tellər Saramı.⁷¹*

...

⁷⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 188

⁷¹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 185

Həsənzadə, “*Qızmaz*” adlı şiirində kadınsız hayatın ne kadar zor ve çəkilmez olduğunu dile getirmişdir. Kadın olmayan evde sıcaqlığın olmadığını ifade etmişdir. Aslında bu şiirində eşinin yokluğunda çektiği soğukluğu anlatmıştır:

*Qadınsız ev soyuq olar,
Donar o evdə can, qızmaz.
Yerdə ocaq qalasalər,
O yer qızar, tavan qızmaz.*⁷²

...

Nəriman Həsənzadə'nin sıkça rastladığımız sitemli ve dertli şiirlerinden bir tanesi de “*Bax*” şiiridir. Həsənzadə, eşinin ölümünden sonra kaleme almış olduğu birçok şiirini eşine atfetmiştir. Çoğu zaman sitem ve şikâyetlerle örülen bu şiirler, aşkı yeterince yaşayamama pişmanlığını sergiliyor. Eşine doyamadan, onu kaybettiği için birçok şeye sitemkâr bir şekilde yaklaşmıştır. Tıpkı dünyanın ona karşı namert olduğunu ve ölümün aralarına girdiğini belirterek, hâyır istediğine rağmen şer ile karşılandığını gösterebiliriz:

*Xəstəliyə qısqanıram,
Aramıza girənə bax.
Məni sənə, səni mənə
Dünyada çox görənə bax.

Heç bilmirəm bu nə şərtidi,
Mənə düşən yenə dərdidi.
Gör bu dünya nə namərddi, -
Xeyir istə, şərinə bax.*⁷³

...

⁷² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 189

⁷³ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 222

Şair Nəriman Həsənzadə, “*Səndən Ötəri*” adlı şiirində Sara Hanımdan sonra dünyanın ona ne kadar dar və kiçik geldiğini, kendisi hayattayken ona yeteri kadar doyamamış olduğunu ifade etmiştir. Burada en dikkat çeken şey şairin, sevgiliye seslenirken söylemiş olduğu: “seni sevdiğimi sana demedim” sözüdür. Belki de şairin aşka olan bakış açısını değiştiren en büyük etken bu pişmanlıktır:

...

Sənlə gözəl dünya, sənsiz qorxulu! -

Sənsənmiş dünyanın tarazlıq yeri.

Mən yuxusuz qaldım, dünya yuxulu,

Yuxudan qaçdım mən səndən ötəri,

Sənsənmiş dünyanın tarazlıq yeri.

...

Mən öz dediyimdən üzdə dönmədim, -

Üzdə çəkdiyimi saldım içəri.

Səni sevdiyimi sənə demədim,

Yuxuda ağladım səndən ötəri.⁷⁴

Eşinin ölümünden derinden etkilenen Nəriman Həsənzadə, “*Sen Yaşa*” adlı şiirinde öyle acıklı kelimeleri birbirine örmüştür. Bir insanın yokluğu ve sonrasında yaşananları öyküleyici bir şekilde anlatmıştır. Eşinin ölümünün kendisini ve çocuklarını yarım bıraktığını bu şiirinde de tekrarlamıştır:

Səni daş eylədilər

O daşa qurban olum.

Qızın “Ana” çağırır,-

Anasa qurban olum.

⁷⁴ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 334

*Ağrısan ağrıyardım,
Yaranı sarıyardım.
Saçını darayırdım,
O saça qurban olum.*

*Ürəyimdə söz qalıb,
Külün altda köz qalıb,
Baxa-baxa göz qalıb, -
Göz- qaşa qurban olum.⁷⁵*

Nəriman Həsənzadə, “Yoxdu” adlı şiirinde verdiği sosyal mesaj çok önemlidir. Olacak olan bazı şeylerin hiçbir çaresi yoktur. Hayata veda etmek çok günahkar olmak ya da çok yaşlanmak ile hiç bir ilgisi yoktur, eğer vakit gelmişse insan göçüp gider. Şair bu şiirinde de eşinin ölümünü dile getirmiştir. Bu ölümü, ne doğa ne de doktorlar engellemiştir. Doğanın güçsüz ve doktorların da çaresiz kaldığını ifade etmiştir:

"Xəstə yox, xəstədi xəstəyə baxan"

*Atalar söziün əvəzi yoxdu.
Təbiət gücsüzdü, həkim köməksiz,
kimin ki, yaşamaq həvəsi yoxdu.*

...

*Dünyaya gələnə dünya dar deyil,
Dünyadan gedənə günahkar deyil.
Eşidir şairi, dünya kar deyil, görünür,
Bir özgə çarəsi yoxdu.⁷⁶*

⁷⁵ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “Mən Səni Sevdim ki” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 102

⁷⁶ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “Mən Səni Sevdim ki” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 107

Nəriman Həsənzadə, “*Sənsiz*” adlı şiirində eşi olmadan keçirdiği zamanın hayatında bir şey ifade etmediğini, hatta onsuz yaşayamadığını da belirtmişdir. Həsənzadə, bu şiirində eşinin ölümüyle beraber hayattan zevk, sevgi, ümit ve aşkın da göçüp gittiğini dile getirmiştir:

...

*Tut, - deyib qaçmadın, mən yüyürmədim,
Sənsiz yaşadım,sa, ömür sürmedim.
Balet səhnəsiymiş o boyda dəniz,
Ayın işığında bizim kölgəmiz!*

...

*Sənsiz həyat nədir, heç baş açmadım.
Bir görüş, bir sevinc, bir səs, bir səda,
Azaldı bu gecə bütün dünyada⁷⁷*

Nəriman Həsənzadə, “*Üreyim Ananı, İsteyir, Qızım*” adlı şiirində, eşinin yokluğunu, kızına anlatmışdır. Sara Hanımdan sonra, artık yüzünün solduğunu, saçlarının beyaza büründüğünü ve bu dünyada tek başına kaldığını söyleyip, eğer sen ve kardeşin olmasaydı bu hayatta kalmamın hiçbir anlamı kalmayacaktı diye içini dökmüştür:

...

*Qaşlarım qaradı, saçlarım ağdı,
təbiət şəklimi çəkir yənidən
hamı bu dünyada qocalacaqtı.
Amma tek qocalmaq, dərd verir hərdən.*

...

---

⁷⁷ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s.340

*dadım acısını şirin həyatın
hələ bu acıdan doyan olmayıb
qızım qardaşınla sən olmasaydın
deyərdim, dünyadan anan olmayıb. ...⁷⁸*

Nəriman Həsənzadə, “*Mən Səni Sevdim Ki*” adlı şiirində eşinin ölümünü bir kuş yuvasının dağılmasına benzterek təşbih sanatını kullanmışdır. Eşi öldükten sonra yuvasının da dağıldığını ifade etmişdir:

*Mən səni sevəndə yaz havasıydı,
Neyləyim, tələyin gözü tökülsün.
Həyatım əlində quş yuvasıydı,
Quran öziün oldun, uçurdan öziün...⁷⁹*

Nəriman Həsənzadə, kaleme aldığı eserlerinde, kadın kavramı için ayrı bir parantez açmıştır. Özellikle eşi “Sara”nın ölümünden sonra kadının, hayat içinde ne kadar önemli olduğunu şiirlerinde dikkat çekici bir şekilde sergilemiştir. Kadınsız yaşam sürmenin ne kadar zor olduğunu şiirlerinde belirten Həsənzadə, kadının değerinin bilinmesi gerektiğini bize eserlerinde hissettirmiştir. Həsənzadə “*Ömürlük Geydirdi Onu Təbiət*” adlı şiirinde kadınların hassas oluşuna değinerek, eşine olan hasretini vurgulayarak tabiatın onu ömür boyu yanına aldığını dile getirmiştir:

...

*Gədib söz deməyim bəlkə də tezdi,
Qadınlar həssasdı, o məni anlar.
Qızım, göz yaşını tərcüməsiz də,
Gördüm başa düşür qəlbi olanlar.*

⁷⁸ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “*Mən Səni Sevdim ki*” (Bakı: 7’ci cild 1’ci cild, 2010), s. 28

⁷⁹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “*Mən Səni Sevdim ki*” (Bakı: 7’ci cild 1’ci cild, 2010), s. 27

...

*Nisgil ürəyimi sıxdı əbədi,
Mən ala bilmədim istədiyini.
Ən ali bəzəyə o layiq idi, -
Qızım, ən ilahi bir qadın kimi.⁸⁰*

Nəriman Həsənzadə'nin "Beləcə Uzan" adlı şiiri kadınlar için yazmış olsa da aslında mesajı erkeklere vermektedir. İnsanın bir diğer yarısı olan kadınlara değer verilmeli, saygı duyulmalı ve onlara sahip çıkılmalıdır mesajını da vurgulamaktadır:

...

*Qaytar itənləri sən bir anlığa,
İlahi baxışa, duyğuya əhsən.
Qadında gördüyün ərkyanalığa
Qəbahət söyləmə, duya bilməsən.*

*İnsana səadət verir o varlıq,
Sirli təbiət tək açır qoynunu.
Nədir yer üzündə əmin-amanlıq,-
Bir qadın qoynunda gördüm mən onu.⁸¹*

Nəriman Həsənzadə, "Qadın" adlı şiirinde eşinin erken ölümü ile kadının hayatta ne kadar değerli olduğunu anlamıştır. Doğanın bir parçası olan kadını kaybetmeden değerinin bilinmesi gerektiğini de ifade etmiştir:

...

---

⁸⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, "Yaşa, Hayıfsan" (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 190

⁸¹ Nəriman Həsənzadə, "Prometeyin Kitabxanası", "Yaşa, Hayıfsan" (Bakı: 7'ci cilde 1'ci cild, 2010), s. 278

*Azalır o bəzən, artır o bəzən
Sınanır varlığı, yoxluğu üçün.
Bəlkə mən, dünyanı sevirəm qəlbən,
Qadın təbiətli olduğu üçün*

...⁸²

Nəriman Həsənzadə, “*Qadına Mektub*” adlı şiiri Sara Hanım’ın annesi için kaleme almıştır. Şairin kadına olan saygısı bu şiirinde de yansımıştır. Özellikle âlemin kadın karşısında baş eğdiğini söyleyen şair, kadının toplumdaki mevkisinin ne kadar kıymetli olduğunu ifade etmektedir:

...

*Siz də heyransınız, mən də bir qıza,
Kimin qapısından o, girməlidir.
Dünya elədir ki,
Biri tapırsa,
Biri... təbiidir, itirməlidir.*

*Sizin adınıza hörmət, ehtiram,
Qadın qarşısında baş əyib aləm...⁸³*

Nəriman Həsənzadə, “*Qorxuram “Anam” Mən Ana Deyim*” adlı şiirində kadının ne kadar dəyərli olduğunu belirterek, kadının şefkat beklediğini ifade etmiştir:

...

*Qadınlar köyrəkdi, qəm yeyə bilər,
İlahi söz deyir o baxış, ata.*

⁸² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 209

⁸³Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 287

*Qadınlar hər şeydən inciyə bilər,
Nəvaziş gözləyir, get barış, ata.*⁸⁴

...

1.2 Çocuk Şiirleri

Nəriman Həsənzadə yazmış olduğu şiirleri ilə birdən çox konuya değinmiştir. Edebî hayatına sayısız eser sığdırabilen Həsənzadə, çocukları da unutmayıp onlar için birdən çok şiir kaleme almıştır.

Nəriman Həsənzadə, “*Xatirə*” adlı şiirini tekerleme şeklinde kaleme alarak çocukları eğlendirme amacını gütmüştür. Şair xatire adlı kızının rüyasını ve uyudaki durumunu kaleme almıştır:

Düz gecə yarı

Qalxdı yuxudan.

Oyuncaqları

İstedi şeytan:

- *Qazım hardadı?*

- *Qazın yatıbdı.*

- *Quzum hardadı?*

- *Quzun yatıbdı.*

...

Kəsdi sözüünü,

Yumdu gözüünü,

Yatdı xatirə.

Şirin yuxuya

*Getdi Xatirə.*⁸⁵

⁸⁴ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Yaşa, Hayıfsan**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 237

⁸⁵ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Uşaq Şeirleri**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 297

Azərbaycan edebiyatının ən önəmli şairlərindən olan Nəriman Həsənzadə'nin uşaqlar üçün yazmış olduğu şeirləri, uşaqları eyləndirmək və eyləndirirən düşündürmək amacını taşımaktadır. “*Dişləri Mırıq Düyməsi Qırıq, Şalvarı Qısa, Qardaşım İsa*” adlı şeirini bu tip şeirlere örnek verebiliriz. Çünkü şair burada güldürürken de düşündürmektedir. Dişinin çürük olması, elbise düğmelerinin kırık olması ve saçlarının dağınık olmasına güldürtürken, temizliğinin de ne kadar önəmli olduğunu vurgulamıştır:

Xanım izahat verir,

Şəkil çəkib ad verir:

- Bu, qardaşım İsadı,

Şalvarı çox qısa.

Dişi düşüb, mırıqdı,

Düymələri qırıqdı.

Saçlarını daramaz,

Bu kişiyə yaramaz...

“Rəssam” gülür İsaya,

*Bu şalvarı qısa.*⁸⁶

Nəriman Həsənzadə'nin yazmış olduğu uşak şeirlərinin bir diğər tarafı da ders vermək bir nevi eylətmektir. Bunu çox güzel başarabilen Həsənzadə, “*Uşaqlar*” adlı şeirinde, büyüklere de ders verme amacı içerisindedir:

Uşaqlar küsüşdü,

Uşaqlar söyüşdü,

Bir az da döyüşdü.

Böyükler qarışdı,

Ürəklər bulandı

⁸⁶ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “*Uşaq Şeirləri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 297

*Uşaqqlar barışdı,
Böyükler utandı.⁸⁷*

Nəriman Həsənzadə'nin çocuk şiirlerinin eğitici rolünden bahsetmemiz gereken bir diğər şiiri “*Heç Nə istəməyən Qız*” adlı şiiridir. Şair bu şiirində hiçbir şey istemem diyen ama istekləri devam eden bir kızın açgözlülüğündən bahsediyor. Şair ayrıca bu şiirində renkleri kullanarak vatan ve bayrak sevgisini dile getirmiştir:

*-Ata, güllü bir corab al,
Heç nə dəhə istəmirəm.
Sən tülkülü bir kitab al,
Heç nə dəhə istəmirəm.
Bir plaş al, iki bayraq,
Bir qara zont, bir ağ papaq...
Heç nə dəhə istəmirəm.
-Qızım, özgə nə alım mən?
-Qırmızı lent, yaşıl qələm,
Heç nə dəhə istəmirəm.⁸⁸*

Nəriman Həsənzadə, “*Heykəl*” adlı şiirində tarihi bir olayı şiirleştirerek anlatmıştır. Çocuklara vatan için kahramanlığın her zaman önde gelmesi gerektiği mesajını çok güzel bir şekilde yansıtmıştır:

*Oynayırdı, “atışdı” iki uşaq,
Biri bizdən, biri “faşist”.
-Taraq-ta-taq!..
Döyüş yeri – gəbə üstü, xalı idi.
Səngərləri – qapuların dalı idi.
Tüfəngləri – xətkəş idi, qələm idi-*

⁸⁷ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “*Uşaq Şeirleri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 298

⁸⁸ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “*Uşaq Şeirleri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 298

Qırmızı, ağ.
Güllələri-özlerinin səsi idi:
- Taraq-ta-taq!
“Faşist” vurdu bizimkini,
Gizləndi də o, birtəhər.
- Yıxıl! – dedi, yıxılmadı bizim əsgər.
Qəhrəmandı, -
Deyib susdu,
Heykəl kimi şax dayandı.⁸⁹

Nəriman Həsənzadə “*Xanımın Sərgidə İştirakı*” adlı şiirində, sergiyi örnek göstərək eğitime verdiği dəyəri ortaya koymuşdur. Bunun yanında tarihte önemli rol oynayan Leonardo Davinci’yi şiirində göstərək çocuklarda merak ve öğrenme duygusunu oluşturmaya çalışmıştır:

Xanım sərgi düzəldir,
Sərgisi nə güzəldir.
Şəkil düzür: birinci -
Leonardo da Vinçi!⁹⁰

...

Həsənzadə, “*Şeytan Qız*” adlı şiirində çocukların yaramazlığını iğneleyici bir dil kullanarak kaleme almıştır:

Yataqda qardaşıyla
Qucaqlaşib yatan qız,
Yuxuda qardaşıyla

⁸⁹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “*Uşaq Şeirleri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 298

⁹⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “*Uşaq Şeirleri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 299

Söyüşür,

Ay şeytan qız!⁹¹

Nəriman Həsənzadə, “*Yuxuda Ağlatdılar*” adlı şiirində oğlu Nazım’ın bir anısını şiirleştirərək kaleme almışdır. Nazım’ın uykusundakı hal və hərəketlərini şiirləşirmişdir. Oğlunun rüyasında ağlamasına səbəp olan oyuncaklara da şiirində yer verən şair, bir de bu şiirində oyuncakların çocuklar üstündeki olumsuz etkisini dile getirmişdir çünkü hayvanların tüm organlarının yerində olmaması çocuklar için olumsuz bir duruma dönüşəbilir:

Nazim getdi yatmağa,

Bal yuxuya batmaxa,

Yuxularda qaçmağa,

Nağıllarda uçmağa.

Məlikməmməd dalınca,

Qorxaq Əhməd dalınca,

...

Oyuncaqlar gəldilər,

Yuxusuna girdilər.

Dovşanın qulağı yox,

Dəvənin ayağı yox.

Ayı çənəsiz gəlib,

Xoruz çarəsiz gəlib,

Atın başı itdədi,

İtin başı atdadı.

Kosmonavt çılqap qalıb,

Nə o, nə bu sağ qalıb.

...

---

⁹¹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Uşaq Şeirleri**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 300

*Məlikməmməd eşitdi,
Qorxaq Əhməd eşitdi.
Nazimdən küsdü Cırtdan
Divlər buynuzlu gəldi,
Küsdü qılınc və qalxan.
Sonra toppuzlu gəldi,
Yuxuda ağlatdılar,
Nazimi oyatdılar.⁹²*

Nəriman Həsənzadə, kızı için yazmış olduğu “*Nəzrin Gör Kim Olacaq*” adlı şiirinde, kızının olmasını istediği mesleğe dikkat çekerek, kızına bir amaç belirlemek istemiştir. Kızının doktorluk yapmasını istediğini söyleyen şair, kendisinin hastalandığı durumda onu iyileştirerek sağlığına kavuşturmasını istemiştir:

*Nəzrin üç yaşındadı,
Fikri dağ başındadı.
Nəzrin gör kim olacaq,
Nəzrin həkim olacaq.
Ağ xalat geyinəcək,
Nəriman babasını
Görəndə deyəcək:
Dərmanı iç, - deyəcək,
Göləcək, güldürəcək.⁹³*

Nəriman Həsənzadə “*Oğluma*” adlı şiirinde oğluna nasihatler etmiştir. Yukarıdaki şiire baktığımızda şairin kullandığı dil ile bu şiirinde kullanmış olduğu dil büyük benzerlik göstermektedir. Her iki şiirde de konuşma havasına ahenkler katarak kaleme almıştır. Çocuğuna evin tüm yükünü annesinin çektiğini de dile getiren şair, bunun yanında bir de tek isteği eşinin bir an önce iyileşip eve dönmesi:

⁹² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “*Uşaq Şeirleri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s.302

⁹³ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “*Uşaq Şeirleri*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s.304

*Anan xəstəxanada,
Mən də başıqarışığı
Qalx, oğlum, sənə qurban,
Nə yatmışığı, yatmışığı*

*Nə qədər qayğılar var,
Nə qədər fikir, oğlum
Bir evin min dərini
Tək anan çəkir, oğlum.*

...

*Elə istəyirəm ki,
Evə dönək, ay oğul.
O danışsın, danlasın...
Biz sevinək, ay oğul.⁹⁴*

Hikâyeleri şiirleştirme konusunda çok başarılı olan Həsənzadə, “*Aysel, Gülsel, İmamet*” adlı şiirinde üç tane yaramaz kızın hikâyesini çocuklarla buluşturmuştur. Nəriman Həsənzadə, üç kız kardeşin misafirlikteki gülümsetici tavırlarını şiirinde şu şekilde göstermiştir:

*Aysel, Gülsel, İmamet
Üç bacıdı – qiyamət.
Köynəkləri – bəzəkli,
Ləntləri – kəpənəkli,*

...

*Atası dedi: gedək,
Qızları çimizdirək.
Gülsel bir az ağladı.*

---

⁹⁴ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Mən Səni Sevdim ki**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 95

*Hamını qabaqladı,
Aysel qaçdı birtəhər
İmaməti gördülər.*

...

*Evdə çimin, qayıdaq.
İmamət hönkürdü bərk,
-Ayseli tapın, gedek!
Aysel bağda gizlənib.
Lap qıraqda gizlənib,
Guya heç kimi görmür,
Ayseli tapmaq olmur,*

...

*Ayseli axtarırlar,
Tapırlar, aparırlar.*

...

*Aysel, Gülsel, İmamət
Üç bacıdı – qıyamət.⁹⁵*

1.1 Bestelenen Şiirleri (Nağmeler)

Dünya edebiyatında bugüne kadar sayısız eser, başka sanatçılar tarafından bestelenerek yorumlanmıştır. Azərbaycan edebiyatında durumlar meydana gelmiştir. Azərbaycan edebiyatının önemli sanatçılarından biri olan Nəriman Həsənzadə'nin de şiirleri birdən çox sanatçı tarafından bestelenerek yorumlanmıştır.

Nəriman Həsənzadə'nin "*Fikir Eləmə*" adlı şiiri *Emin Sabitoğlu* tarafından bestelenmiştir.

---

⁹⁵ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, "Uşaq Şeirleri" (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 304

Nəriman Həsənzadə'nin “*Qal Görüm*” adlı şiiri *Ramiz Mirişli* tərəfindən bestələnmişdir.

Nəriman Həsənzadə'nin “*Kaş*” adlı şiiri *Oktay Kazımov* tərəfindən bestələnmişdir.

Nəriman Həsənzadə'nin “*Bu Da Bir Zarafat*” adlı şiiri *Rəşid Nəsiboğlu* tərəfindən bestələnmişdir.:

Nəriman Həsənzadə'nin “*Ay Yaşıl Söyüd*” adlı şiiri *Xəyyam Mirzəzadə* tərəfindən bestələnmişdir.:

Nəriman Həsənzadə, “*Minnətdaram Mən*” adlı şiiri *Ramiz Mustafayev* tərəfindən bestələnmişdir.

Nəriman Həsənzadə'nin “*Sənsən Həyatım*” adlı şiiri *Ələkbər Tağıyev* tərəfindən bestələnmişdir.:

Nəriman Həsənzadə'nin “*Lirik Parça*” adlı şiiri *Sevda İbrahimova* tərəfindən bestələnmişdir.

Nəriman Həsənzadə'nin “*Ana*” adlı şiiri *Mahir Tahiroğlu* tərəfindən bestələnmişdir.

1.2 Vatan və Türklük Şiirleri

Tarihinde sayısız kahramanlıklar barındıran Türklər, birçok yerde ve birçok zamanda bu kahramanlıqlarıyla nam salmışdır. Türklərin üzərində tarihtən beri uygulanan birçok asimile ve onları katletme, tarihtən silme çabaları hep sürmüşdür. Lakin Türklərin özgür olma sevdası her daim bu tip katliam ve asimile politikalarını boşə çıkarmışdır. Azərbaycan toprakları tarih boyunca büyük mücadelelere sahne olmuşdur. Büyük imparatorluklar doğmuş ve dağılmışdır. Bu topraklar üstüne sayısız eserler yazılmışdır. Türklərin anayurtlarından biri olan Azərbaycan toprakları üzərində, yazarlar ve sanatçılar tərəfindən efsaneler, destanlar, hikâyeler, romanlar ve şiirler yazılmışdır. Azərbaycan Türk halk şairi olan Nəriman Həsənzadə de yazdığı eserleri ile Azərbaycan edebiyatına katkı sağlamışdır.

Yıllarca zulüm gören Türk halklarından biri olan Azərbaycanlılar da tarihleri boyunca kendi kimlikləri için savaşıdır. Nəriman Həsənzadə de bu tür yok etme politikalarına qarşı, kəmiylə savaş açmışdır. Eserlərində Azərbaycan halkının kahramanlıqlarını edebî ve gurur verici bir şəkildə kəleme alaraq kendi eserlərini halkına armağan etmişdir.

Nəriman Həsənzadə, “*Hasar*” adlı şiirində Türk tarihinin en önəmli kahramanlarından olan Koroğlu, Nebi, Nadir Şah, Fətəli Şah, Şah İsmail, Şah Abbas ve Nəsreddin Şah’ın kahramanlıqlarını dile getirərək dünyaya damga vurduqlarını belirtmişdir. Öte yandan asıllarının da Türk olduqlarını söylemişdir:

*Hansı qapıdan girdim,
Divarda qoç Koroğlu,
Yanında Qaçaq Nəbi.
Hansı Türkdən soruşdum,
Zindanda yatıb, - dedi.*

-Nadir şah kim olub?

-Türk.

-Fətəli şah?

-O, da Türk.

-Şah İsmayıl, şah Abbas,

Nəsreddin şah, ya Qacar?-

Bütün bu sülalələr?

Türkdü, Türkdü, -dedilər.

-Türklər kimdi?

-Müsəlman.

-İran kimindi, İran?

-İran, fəqət Farsların.

*Dünyaya boylan, yazıq,
İçindən bu hasarın.⁹⁶*

Nəriman Həsənzadə'deki bu millet aşkı, Türklüğe karşı bu sevgisi ve Türk olmaktan duyduğu gurur, tarihine olan bağlılık ve derin tarih bilgisi Azərbaycan edebiyatında ve özellikle de şairin çağdaşlarında da görülür. Nitekim Həsənzadə'nin yukarıdaki dizelerle ifade ettiklerini Azərbaycan'ın bir diğer güçlü şairi Vahapzadə'de görmekteyiz. Vahapzadə de Türk olmanın gururunu dizelerinde şu şekilde dile getirmektedir:

*Eslimi neslimi tanıyram men
Qarışıq deyilem, özümden hürkem
Sen kimsen, sen nesen, özün bilersen
Men ilk gaynaşımından Türkoğlu, Türkem!
Oğuzdan türedim, Türkoğlu, Türkem...⁹⁷*

Nəriman Həsənzadə'nin, Türklük şiirlerinde en çok dikkat çektiği nokta birlik olma, bir olma ve ittifak içinde olma mesajları olmuştur. Həsənzadə, "Var" şiirinde bu birlikteliğe dikkat çekerek şunları ifade etmiştir:

*Bu – iqtidar olub, o – müxalifət,
Bizə babalardan qalıb bu adət.
Bu "ayrı" millətdi, o "ayrı" millət,
Türkdü ikisi də, bir vətəni var.*

...

*Nə vaxt ayılacaq Oğuz tayfası,
Qəbilə yarısı, tayfa yarısı.*

⁹⁶ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, "Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda" (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 44

⁹⁷ Bahtiyar Vahapzadə, **Gülüstan**, Haz. Seyfettin Altaylı, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), s. 415

*Nə hirsı soyuyur, nə ehtırası,
Nə əyri oturub düz deyəni var.*⁹⁸

Nəriman Həsənzadə, birçok şiirinde olduğu gibi “Azəroğlu” adlı şiirinde de Azərbaycan halkının kahramanlıklarını ve baş kaldırışlarını dizelerine yansıtmıştır. Azərbaycan halkının boyunduruk altında kalmayı sevmediğini ve özgürlüğüne düşkün bir millet olduğunu, vatan, kahramanlık ve Türklük şiirlerinde dile getirmiştir:

...

*Sən nə qorxulu düşmən,
Nə böyük qəhrəmansan.
Sən axı, sadə, həlim,
Sən axı, mehribansan,
Şairsən, Azəroğlu.*

...

*Məftili özgədəndi,
Daşı-torpağı səndən,
Eh, daşı! – Azəroğlu.
Qatar gedir, hardasan,
Qardaşım, Azəroğlu.*⁹⁹

Nəriman Həsənzadə, “Türk Qardaşım” adlı şiirinde tüm Türk milletlerin ortak paydası olan özgürlük isteğini dile getirmiştir. Türk halkının kendi topraklarında verdikleri mücadeleyi kalemine yansıtmıştır. Ayrıca bu şiirinde Azərbaycan edebiyatının önemli isimlerinden olan Nihat Bey’e atıfta bulunarak, Türk topraklarında geçen mücadeleyi anlatmıştır.

⁹⁸ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 142

⁹⁹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “Nazım Hikmet, Silsilesinden” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 140

*Çətinqaya, qaylara gər sinə,
Dərdimizi torpağa yaz, daşa yaz.
Azərbaycan səsinə,
Çətinqaya, Azərbaycan unutmaz.*

...

*Çətinqaya, sən harayla, sən çağır,
İstiqlala, səədətə, bahara.*

*İltifatdı, ünsiyyətədi bu körpü,
Bir sənəddən söz uludu, Nihat bəy.
Qələm tutan əllərini ver öpüm,
Təşəkkürüm hələ budur, Nihat bəy.*

...

*Gözümü zə üfürdülər üstünü,
Həsərət qaldıq yurd oduna, Nihat bəy.
Namərd tutdu verimizin üstünü.
Mərdlər köçdü yer altına, Nihat bəy.*

...

*Ürəyimdən bir söz axıb gəlir,
Dərd əhlini dərdi olan biliyor.
Mən yanırım, düşmən baxıb gülüyor,
Türk ağlayır, Türk elində Nihat bəy.¹⁰⁰*

Nəriman Həsənzadə “*Bütün Millətlərə Beynəlxəlf Məhkəməyə*” adlı şiirində Azərbaycan’ın tarixində yaşamış olduğu katliamları konu etmişdir. Özellikle düşmanların, kadın-çocuk demeden yapmış oldukları acımasız soykırımları kaleme almıştır. Bu katliamların sebebini Müslüman ve Türk olmanın olduğunu belirten

¹⁰⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 44

şair, duygu yüklü bu şiirinde dünyanın da bu katliamlara qarşı ses çıkarmamasını da eleştirmişdir.

*İki aylıq bir çağa
Həsrət qaldı qucağa,
Atdılar bir ocağa,
Qıydılar bir qundağa,
Silahlı
Beş-on dığa!
Təzə androniklər,
Drolar və zorilər.
İyrənc imiş nə qədər!
Çağarı yox, milləti
Yandırmaq istərdilər.*

*Günahı, cinayəti
Nəydi bəs?!
Milliyyəti, -
Bir Məhəmməd hümməti,
Bələkdə bir müsəlman,
Azəri Türk balası.*

...

*Dünya xəbər tutmadı
Naləsindən ananın.
Ən uzaq guşəsidir
Qazax – Azərbaycanın.*

...

*Yaşa mənim millətim,
Həyatım, heysiyyətim!*

*Sən qundaqdan, beşikdən
Təhlükəsən ey Vətən!¹⁰¹*

Nəriman Həsənzadə en güzel motiflerinden birisi de vatan konulu şiirlerdir. Azərbaycan edebiyatının önemli yazar ve şairlerinden biri olan Sabir Rüstəmhanlı'nın da vatan temalı şiirleri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan “*Neye Böyle Gərdəş*” adlı şiirinde şu cümleleri kullanmıştır:

*...Menim özümün idi
Kurban verdim atımı
Hediye gitti yârim
Ancaq torpaq vermeye
Benim ne ihtiyarım?
Nedir sizin haddiniz
Ne cüretle... altında...¹⁰²*

...

Azərbaycan edebiyatının millî halk şairi Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan halkının sovyetleştirilmesine tepki olarak gerçekleşen anti-Bolşevik isyanı olarak Gence'de geçen savaşı ve bu savaşta kahramanları “*Gence Üsyanı*” adlı şiirinde tarihsel bir ders verme şeklinde kalemine yansıtmıştır. Halkın tepeden tırnağa her kesiminin bu savaşa karşı verdiği mücadeleyi dokunaklı kelimeleriyle eserlerine aktarmıştır. Ayrıca Azərbaycan Sovyet siyasetçisi olan Hamid Sultanova'nın idamına olan tepkisini dile getirmiştir. Şair, bu idamda Moskova'nın ve hainlerin sevinçle karşılarken Gence'nin isyan ettiğini dile getirmiştir. Bu tür katliamlara uğrayan şehitler için de şeyhlerin sıcak nefesiyle yâd etmek istediğini de belirtmiştir.

¹⁰¹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “*Ellere Ellere*” (Bakı: 7'ci cilde 1'ci cild, 2010), s. 681

¹⁰² Hüseyin Adıgüzel, *Sabir Rüstəm Hanlı'nın Edebî ve Politik Şahsiyeti*, (İstanbul: Bayrak Yayınları, 2003), s. 36

*Tarix qisas aldı tarixçilərdən,
Yaşadı yaddaşda Gəncə üsyanı.
Öldük, içimizdə ölmədi vətən,
Torpaqda və daşda Gəncə üsyanı.*

...

*Sinələr gülləyə hədəf oldular,
Gəlinlər vuruşdu əlində silah.
Yeridi üstünə “qızıl” ordular,
Göy susdu, yer dindi: Allah, ay Allah!*

...

*Həmid Sultanovun darağacından,
Moskva razıydı, xain razıydı.
Bir gözəl özünü asdı saçından, -
Gəncənin dünyaya etirazıydı.*

...

*Şeyxi hüzuruma çağırın görək,
Şəsində, sözündə bir az od olsun.
Özü bir fatihə oxusun gərək,
Şəhid gedənlərin ruhu şad olsun.¹⁰³*

...

Nəriman Həsənzadə, millî duygularla dolu bir Türk şairidir. Vatanına ve milletini bağlı olan bu şairimiz birçok şiirində bu duygularını uyaklı bir şəkildə ifadə etmişdir. Nəriman Həsənzadə, “*Tehranda Azərbaycan Səfirliyi, Üçrəngli Bayrağımız*” adlı şiirində, Mehmet Emin Resulazade'nin bir sözüne atıfta bulunaraq yüksələn bir bayrağın asla bir daha indirilemeyeceğini dile getirmiştir.

¹⁰³ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldığında**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 26

Nəriman Həsənzadə Azərbaycan'ın özgürlüğüne kavuştuğunu ve bütün dünyanın buna şahitlik ettiğini söylemiştir. Ayrıca Karabağ şehitlerinin bu günleri görmemesinden dolayı acısını dile getirmiştir.

...

*- Bir kərə qalxan bayraq
Bir daha enməz, - dedik.*

...

*O gün görüldü vətən,
Dünyanın hər yerindən.
Görmədi bu günləri,
Qarabağ şəhidləri...¹⁰⁴*

Azərbaycan'ın tarihine baktığımızda verilen özgürlük mücadeleleri birçok şair ve yazarın kalemine yansımıştır. Özellikle Karabağ saldırısı ve halkın vermiş olduğu mücadeleler birçok şiirde yerini bulmuştur. Bu konuyu kalemine yansıtan bir diğer önemli sanatçı Memmet Arazdır. Araz, “*Ayağa Dur Azərbaycan*” adlı şiirinde şu duyguları belirtmiştir:

*...Ayağa dur Azərbaycan!
Bunu bize zaman deyir
Mezarından baş qaldıran baban deyir
Nar oğlu nar seninleyem!...¹⁰⁵*

Birden çok şairin kalemine mazhar olan Karabağ mücadelesi, şair ve yazar Fikret Sadıq'ın kalemine şu şekilde yansımıştır:

*...Bunu bilmek çağıdı
Dünya eşitsin, bilsin
Qarabağ Türk torpağı*

¹⁰⁴ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “*Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 31

¹⁰⁵ Memmet Araz, “*Ayağa Dur Azərbaycan*”, ‘Azərbaycan Harayı’, (Bakı: 2002), s. 17

Xankendi Türk torpağı

Şuşa Türk torpağı...¹⁰⁶

Nəriman Həsənzadə “*Cəbhə Bayatıları*” adlı şiirində aslında Azərbaycan’ın tarihini özet geçmiştir. Azərbaycanlı Türklerin gördüğü zulmü, katliamları ve başkaldırılarını şiirleştiren Həsənzadə, bu şiirində tarih dersi vermektedir. Dikkati çeken bir diğer bölüm ise Hocalı katliamına vurgu yapmasıdır. Hatırlayacak olursak tarihin kara gecesi olarak anılan ve 26 Şubat 1992 tarihinde Rusya’nın desteğini alan Ermeni güçleri, Azərbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesindeki Hocalı kasabasındaki 106’sı kadın, 63’ü çocuk olmak üzere 613 kişiyi şehit etmiş olduğu bir katliamdı.

Oxuma, sarı bülbül,

İtirdim yarı bülbül.

Burda mən qərib oldum,

ŞUŞADA Xarı bülbül.

...

KƏMƏRLİDƏN verdilər,

Meşə, mədən verdilər.

Erməni yer istədi,

Bunlar vətən verdilər.

...

GƏNCƏYƏ fişəng düşər,

Ev yanar, dirək düşər.

Qoyma hönkürən olsun,

Çiyindənən tüfəng düşər.

...

¹⁰⁶ Ali Erol, “**Karabağ Şiirleri**”, (‘Elektronik Turkish Studies’, 2009), s. 1216

*Yer qazıram qum çıxır,
Bal yeyirəm, mum çıxır.
Şeytandan danışirlar,
Ermeni qohum çıxır.*

...

*Erməni dərdə yansın,
Xeyirdə-şərdə yansın.
Ağdamı yandırdılar,
Qoymayın BƏRDƏ yansın.*

...

*XOCALIDAN gələn var,
Ağlayan var, gülən var.
Bakıda toy qurmayın,
Xocalıdan ölən var.*

...

*Yol gəlir QUBADLIDAN
Xəbər alın atlıdan.*

*Nəbi, Həcər hardadı? -
İtdi namus, batdı qan.*

...

*Deyirəm ayıb çıxır,
Demirəm hayıf çıxır.
İRANDAN tacir gəlib,
BAKIYA sahib çıxır...¹⁰⁷*

---

¹⁰⁷ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 37

Azerbaycanlı birçok şair bu konuda tarihi bilgiler kaleme almıştır. Onlardan birisi de Azerbaycan'ın en önemli yazar ve şairlerden olan Sabir Rüstəmhanlı'dır. Rüstəmhanlı, Hocalı katliamını şu şekilde dile getirmiştir:

Hanı o köhne çağlar

Ordu basım, bac alım

Namerdlik zamanıdı

*Elim boşdu Xocalım...*¹⁰⁸

Həsənzadə, şehitlere olan saygısını birçok şiirinde dile getirmiştir. “Subardınasiya” adlı şiirinde de askere giden gençler için öğüt vermiştir. Göreve geldiğinde şehidine başını eğ ve görevden geldiğinde de atanın mezarına saygı duy demiştir.

Vəzifəyə gələndə,

Baş əy, salam ver ona.

Vəzifədən gedəndə

*Atasının goruna...*¹⁰⁹

Nəriman Həsənzadə, “Sənə Qul Deyəni Qul Kimi Öldür” adlı şiirinde vatana olan bağlılığını ifade etmiştir. Bu şiirinde oğluna seslenerek: “seni köle gibi göreni, köle gibi öldür” ifadesini kullanmıştır. Özgürlük varken sen köle olamazsın, devletin varken sen yoksul devletsiz olamazsın sözleriyle vatana olan bağlılığını dile getirmiştir. Oğluna, vatanın yaşaması için bir kol kanat olduğunu ve gerekirse vatanın için canını vereceksin ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca vatanın ve milletin özgürlüğü için yemin etmesini istemesi gurur vericidir.

...

Azadlıq olalı, sən qul olmusan,

Dövlətin varlıdı, yoxsul olmusan.

¹⁰⁸ Ali Erol, “**Karabağ Şiirleri**”, (‘Electronic Turkish Studies’, 2009), s. 1223

¹⁰⁹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 53

*Pulsuzluq dərindən pul-pul olmusan,
Bir qalıb, canından keçəsən, oğlum.*

...

*Sən yaşamaq üçün əlsən-ayaqsan,
Nə vaxt ölmək üçün yaşayacaqsan?
Nə vaxt şəhidlərə qovuşacaqsın,
Nə vaxt gedəcəksən öncə sən, oğlum?!*

...

*Çamadan götürmə, get silah götür,
Bağında-bağçanda bayquşlar ötür.
Sənə qul deyəni qul kimi öldür!
Gərək torpaq andı içəsən, oğlum.¹¹⁰*

Nəriman Həsənzadə, vatan ve özgürlük hassasiyeti olan en önemli Azərbaycan şairlerinden biridir. Bu hassasiyetini şiirlerde gösteren Həsənzadə, “Men Bir Ömür Sürdüm” adlı şiirinde, vatani bölmek isteyen hainlerin yapmış olduğu politikalara karşı çıkararak, vatanın kendilerine ait olduğunu belirtmiştir.

*Vətəni böldülər pisə, yaxşıya,
Bezdik yabuların kişnəməsindən.
Oğul istəyirəm indi yaşaya,
Dözə dözdüyünə bir də yenidən.*

...

*Gedin, tərifləyin bir-birinizi,
Mən bir ömür sürdüm, siz sürün iki.*

---

¹¹⁰ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 138

*Satın ölünüzü və dirinizi,
Vətən mənimkidir, bazar sizinki.¹¹¹*

Azərbaycan edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Samed Vurgun, yazmış olduğu Azərbaycan şiirini şu şekilde ifade etmiştir.

*...El bilirki, sen menimsen,
Yurdum, yuvam, meskenimsen
Anam doğma vetenimsen!
Ayrılır mı könül candan?
Azərbaycan, Azərbaycan...¹¹²*

*...Bizik kaç yağının düşünde vuran
Azadlıq yolunda keşikçi duran;
Bizik tarixleri yeniden quran
Dağlara ses salır hücum borusu
Haydi arş irali, veten ordusu...¹¹³*

Azərbaycan'ın düşmanlara karşı verdiği mücadeleleri konu edinen bir diğer Azerbaycanlı şair İslam Sadık'tır. Sadık, tıpkı Həsənzadə gibi Azerbaycan'ın düşmanlarına dikkati çekip şiirler kaleme almıştır. Sadık bu duyguları bir şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

*...Bu millet hele de tanımır, qardaş
Onun dostu kimdi, düşmeni kimdi?
Göyden başımıza daş yağdırır, daş,
Yene deyirik ki, ermeni kimdi?¹¹⁴*

¹¹¹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 67

¹¹² Samed Vurgun, **Yeddi Cildde, 2'nci Cild**, (Bakı: Şərq-Qərb, 1985), s. 266

¹¹³ Samed Vurgun, Haz. Aslan Salmansoy, Muasir Azərbaycan Edebiyatı, Seçilmiş Eserleri, **5'nci Cildde 1'nci Cild**, (Bakı: Şərq-Qərb, 2005), s. 172

¹¹⁴ Ali Erol, “**Karabağ Şiirleri**”, (‘Electronic Turkish Studies’, 2009), s. 1217

Nəriman Həsənzadə “*Səs Ver Bakıya, Təbriz*” adlı şiirində, vatanına ve bayrağına olan aşkını dile getirmişdir. Həsənzadə, Azərbaycan’ın coğrafi güzelliklərini de belirterek dünyanın en kadim ülkesi olduğunu dile getirmişdir. Ayrıca tarihte her baskıya karşı duran Bakü’yü de şiirində göstermişdir.

*Sənə qurban Azərbaycan,
Özün özünə qənimsən.
Baxma mənə yad gözüylə,
Mən səninəm, sən mənimsən.*

...

*Tarix səndə, zəka səndə,
Var səndədir, dövlət səndə.
Ən qədim dağlar, dərələr,
Ad səndədir, hörmət səndə.*

...

*Vuruşur şanlı Bakı,
Səs ver Bakıya, Təbriz!¹¹⁵*

Nəriman Həsənzadə, “*Bakı*” adlı şiirində Azərbaycan’ın coğrafi konumunu ve güzelliklərini ifade etmişdir. Özellikle kömür, doğalgaz ve petrole dikkat çeken şair, Azərbaycan’ı yeryüzünün en değerli yerlerinden biri olarak göstermektedir. Petrol ve doğalgaz açısından bereketli bir memleket olduğunu belirten şair, Azərbaycan’ı bir ateş çemberi olarak ifade etmektedir ve bu ateş yandıkça bu vatan hep yaşayacaktır demesi, özgürlüğe ve vatanına ne kadar değer verdiğini göstermektedir:

*Bakı – mənim qara zəncim,
Neft qitəsi!*

---

¹¹⁵ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 82

...

*Yer üzündə
Bakı adlı.
Hey çürpür,
O, Səməndər quşumuzdur
Od nəfəsli, od qanadlı.
Yaşayırıq Neft içində,
Od içində,
Qaz içində.*

...

*Ata-baba torpağımız.
Yanğınlarda bitir bizim*

...

*Arxlar ilə.
Od içində şirələnir
Üzüümüüz
Qumlar üstə-gilə.
Azərbaycan
Özü boyda bir ocaqdır.
O yandıqça yaşayacaq,
Yaşadıqca yanacaqdır.*

...

*Qara büllür məşəlim, yan!
Yer üzündə yanır qədim
Bərəkətli bir məmləkət
Azərbaycan.¹¹⁶*

---

¹¹⁶ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 114

Nəriman Həsənzadə, “Azərbaycan” adlı şiirində Azərbaycan halkının toprağını nasıl koruduğunu ve mücadelelerinin sonucunda kendi topraklarına özgürlüğü nasıl getirdiğini vurgulamıştır. Bu toprakların üstünde rahat ve özgür yaşamalarını, bu uğurda şehit düşen insanların sayesinde olduğunu da ifade etmiştir. Bu milletin ülküsünün hep özgürlük ve istiklal olduğunu söyleyen şair, Azərbaycan topraklarının asıl sahiplerinin kendilerinin olduğunu belirtmiştir. Yaşadıkça burası bizim vatanımız, ölse de şehit toprağımız olur demiştir. Bu toprakların namertlerin ve düşmanlarının toprağının olmadığını belirten Həsənzadə, bayrağın şeklinden de bahsetmektedir. Ayrıca inen bayrağın değil yükselen bayrağın kendilerine ait olduğunu da ifade etmiştir.

*Hər millətin, hər torpağın öz adı var, öz ünvanı,
Yağılara baş əyməyib Azərbaycan qəhrəmanı.
Vahid Vətən himnimizdi Şəhidlərin axan qanı,
Nəsillərə yadigardı, zaman yazdı bu dastanı.*

*Millətlərə hürriyətdi, istiqlaldı şüarımız,
Azadlığı, səadəti qorumaqdı qərarımız.
Republikam – ana torpaq, qədim Odlar diyarımız!
Yaşadıqca – vətənimiz, ölsək – şəhid məzarımız.*

*Üç rəngdədi bayrağımız, qalxan bayraq enən deyil,
Mərd oğullar dar ayaqda öz andında dönən deyil.
O vətən ki, tapdalanır ayaq altda, vətən deyil,
O torpaqda bağ becərsən, ot göyərək bitən deyil.*

...¹¹⁷

Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan halkının dünya üzerinde ne kadar önemli bir halk olduğunu ve ne kadar kadim bir tarihe sahip olduğunu “*Qədim Dünya Xalqlarının Biri Də Biz*” adlı şiirində belirtmiştir. Həsənzadə, bu şiirində

¹¹⁷ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldışanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 145

Fuzulî'yi Azərbaycan halkı olarak görüp, düşmanlara karşı dik durup dayanmasını istemiştir.

...

Qəhrəmanlıq adətinə,

“ Vətənimdir ” -

Deyən qoca Fuzuliyə

O sus' – dedi.

“Beynəlmiləl” şerimizə

Duzsuz dedi.

...

Bizim qədim tariximiz,

Bizim yəni taleyimiz.

Qədim dünya xalqlarının

Biri də biz!¹¹⁸

Azərbaycan tarixində önəmli şəxsiyyətlərin kahramanlıqlarını şiirlərində göstərən Nəriman Həsənzadə, bu yol ilə Azərbaycan edebiyatında ən çox yer verilən kahramanlık temasının eserlərində başarılı bir şekilde yer vermiştir. Tarihteki şahsiyyətləri kalemiyle şekillendiren şair, Azərbaycan edebiyatı için ne kadar önemli bir kimlik olduğunu kanıtlamıştır. Bu tür şiirlərində şair, konularının neredeyse tamamını tarihi konulardan ve tarihi kişilerden seçmiştir. Karabağ meselesinden Hocalı katliamına, M. Emin Resulzadə'den Hüseyn Cavid'e, Mikail Müşfik'ten İbrahim oğlu Halil İbrahimov'a kadar tarihi olaylar ve şahsiyyətlər hakkında yazdığı şiirler birer destan niteliğindedir.

Nəriman Həsənzadə Türkiyə səyahəti zamanında Mehmet Emin Resulzadə'nin mezarına yaptığı ziyarəti “Ankarada Məmməd Əmin Rəsulzadənin Məzarı” adlı şiirində hissetmiş olduğu duyğuları kaleme almıştır. Həsənzadə,

¹¹⁸ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Bu Dünya Nerdivandı**” (Bakı: 7'ci cildə 1'ci cild, 2010), s. 447

Resulzade'yi bayrağın ve halkın rehberi olarak gördüğünü dile getirmiştir. Türkiyə de vatandı Türküm diyene sözüyle, Azərbaycan ve Türkiyə topraklarının arasında hiçbir fərkın olmadığını ifadə etmişdir. Resulzade'nin rahat uyumasını və yerinin cənnət olması üçün dua etmişdir.

*Qarşımda bir məzar, məzarda KİŞİ!
Qəbristan daimi bir heyratimdi.
Əsrin ən tələsiz bir əzabkeşi, -
Mənim Türkiyədə ziyarətimdi.*

...

*Bəs niyə doğmadı mənə bu kümbəz?
Pak vicdan sahibi, üstə şər yatır.
“Bir yol qalxan bayraq, bir daha enməz!”
Bayrağı qaldıran bir rəhbər yatır.
Türkiyə vətəndi, Türkəm deyənə,
Namərdin ürəyi partlasın gərək.
Vətəndən qovdular, qaçdı vətənə,
Qaçdı beşiyindən məzarınadək.*

...

*Ağırdı millətdən üzr istəmək,
Yalanlar əbədi puç olmalıydı.
Heykəl var – məzara gömülsün gərək,
Məzar var – heykəli ucalmalıydı.¹¹⁹*

Şiirlerinde genellikle dördlük və hece ölçüsünü kullanan Nəriman Həsənzadə, halkın anlayacağı sadelikte şiirler kaleme almıştır. Sayısız şiirlerini Azərbaycan halkının kahramanlıklarına ayıran Həsənzadə, “Şəhidlər Xiyabanı”

¹¹⁹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 34

adlı şiirinde Güney Azərbaycan edebiyatının en önemli yazarı olan Şehriyar'ı kalemine yansıtmıştır. Həsənzadə, çaresiz kalmış olduğu durumda Şehriyar'ın derman olmasını istemiştir.

...

*Qızıl qan ləkəsi qalır gül üstə,
Bir qurğu qurdular fitnə-fel üstə.
İl təhvil olubdu qərənfil üstə,
Verib öz yerini qış yaza burada.*

...

*Şəhriyar əlində bir esə gəlsin,
Çağırın Babəki bu yasa gəlsin.
Qisas istəyəni qisasa gəlsin,
Yer özü çağırır qisasa burada.*

...

*Kim belə qarğadı bu bağça-bağa,
Qaralar bağlamıb min bir budağa.
Sürtüb ağ saçını qara torpağa,
Dəyməyin, Nəriman ağlasa burada.¹²⁰*

Azərbaycan tarihinin en önemli şahsiyetlərini kaleme alan Həsənzadə, onların yapmış olduğu kahramanlıqları şiirlerinde göstermiştir. Həsənzadə “*Öldü Deməyin Ona*” adlı şiirinde Şah İsmail'i konu etmiştir. Dünyadan bir İsmail'in geçtiğini ve İsmail'e öldü denilmemesini belirten Həsənzadə, İsmail'e ihanet eden Moskova'yı eleştirmiştir.

¹²⁰ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 40

*Dünya bir pəncərəymiş,
İsmayıl baxdı getdi,
Şimşək kimi parladi, ay kimi doğdu getdi*

Öldü demeyin ona var ol İsmayıl qağa..

...

*Uğrunda can qoyduğu Moskva xayin oldu.
Baxa-baxa çatdadı büllur bir şüşə kimi.
Öldü,*

...

*Avey dağı əyilməz,
Ya Göyəzən əyilməz,
İsmayıl bir də gəlməz.
Dünya bir pəncərəymiş,
İsmayıl baxdı getdi,
Şimşək kimi parladi,
Ay kimi doğdu getdi.¹²¹*

Nəriman Həsənzadə, “Xəlilin Göz Yaşı” adlı şiirində, Halil İbrahim oğlu İbrahimov’un kahramanlıklarından bahsetməkdir. Həsənzadə, Dağlık Karabağ olayında Halil’in göstərmiş olduğu kahramanlığa diqqət çəkmişdir. Həsənzadə, ayrıca şiirində, Halil’in heykelinin anlamak için ince bir zekâyaya sahip olmak gerektiğini vurgulamıştır. Həsənzadə, atəş saçar gözleri, lakin gözlerinin içinde gözyaşı, gözlerinin üstündə ise Halil vardı diye ifade etmişdir heykelin anlamını.

*Dağlıq Qarabağdan qarlı yel əsdi,
Gərdi Azərbaycan dağ sinəsini.
Xəlil haray çəkdi,*

¹²¹ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 59

*Təbriz tələsdi,
Verdi mərmilərə sağ sinəsini.*

...

*Bəlkə də mənası budur heykəlin,
Bu sirrin önündə zəka zəlildi.
Od saçır gözləri məğrur heykəlin,
İçi – göz yaştdı,
Üstü – Xəlildi.¹²²*

Nəriman Həsənzadə, “*Durnalar Vurulur Qaqqıladaşanda*” adlı şiirində hakikatin sürekli susturulmaya çalışıldığını, iftira ve yalanların ise sürekli gerçekmiş gibi gösterilmesine olan tepkisini dile getirmiştir. Bakü’de dövülen gazeteci ve yazarları kaleme alan şair, ayrıca tarihte yalan ve iftiralarla sürgün edilen Azərbaycan Edebiyatı ve Azərbaycan halkının yol göstericilerinden olan Cavid ve Müşfik’i örnek göstermiştir. O dönemden beri Azərbaycan aydınları üstüne uygulanan politikaların devam ettiğini söyleyen Həsənzadə, her ne pahasına olursa olsun Azərbaycan aydınlarının gerçekleri aydınlığa çıkarıp halkı bilinçlendireceğini ifade etmiştir.

*Bakıda döyürlər jurnalistləri,
Siz xəbər tutunca, Zat-Aliləri.
Bizə daş atırlar sizdən bixəbər,
Yetmiş il döyüldük, söyüldük, yetər.*

...

*Niyə hücum çəkir, gecə gündüzə,
Niyə qənim olub işığı zülmət?
Həqiqət böhtanla gəlir üz-üzə,
Qışqıran BÖHTANDI, susan HƏQİQƏT!*

---

¹²² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserleri, “*Durnalar Vurulur Qaqqıladaşanda*” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 64

...

*Cavidin, Müşviqin vaxtından bəri,
İçimdə tufan var, gözümdə xiffət.
Döyün, millət deyən jurnalistləri,
Bəlkə yuxusundan oyana millət.¹²³*

Nəriman Həsənzadə, “Ay Haray” adlı şiirində, Azərbaycan gençlərinə seslenerek düşmanlara qarşı uyanmalarını istemektedir. Ayrıca Hocalı katliamını vurgu yaparak halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır.

...

*Füzulidən Cəbrayıla,
Şəhid oğullar ayıla.
Qışqıram, səsim yayıla,
Bata qulaqlar, ay haray.*

...

*Müsibət oldu Xocalı,
Hacıləyləklər uçalı.
Yandı cavanlı, qocalı,
Mərdlər, qocaqlar ay haray....¹²⁴*

1.3 Doğa Şiirleri

Nəriman Həsənzadə, eserlərin içində doğayı təsvir edərək yazmış olduğu şiirləri də mevcuttur. Azərbaycan doğasına özəlliklə vurğu yapan Həsənzadə, birçok şiirində bu doğəl güzəllikləri təsvir edip okuyucuya aktarmışdır.

¹²³ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: 7’nci cildə 1’nci cild, 2010), s. 117

¹²⁴ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 160

Nəriman Həsənzadə, “*Yaşamaq Öyrədir Təbiət Bizə*” adlı şiirində badem çiçəklərinin soğuğa qarşı yaptığı mücadeleyi anlatmışdır. Həsənzadə'nin vermək istədiyi asıl mesaj ise doğanın bize nasıl yaşamamız gerektiğini göstərir olmasındır. Soğuğa qarşı nasıl mücadele edilir, kötüdən və kötülükten nasıl korunur, bunların hepsini təbiət bizə göstərir deyifadə etmişdir.

*Badam çiçəkləri, nə zərifsizsiz,
Elə bil hər budaq bir ağ işıqdı.
Burda səma işıq, torpaq işıqdı,
Soyuqdan bir azca göyəribsiz.*

...¹²⁵

Nəriman Həsənzadə “*Payız*” adlı şiirində sonbaharın burukluğunu, insanın yaşamına benzəterek təşbih sanatı yapmışdır. Həsənzadə belki də dün ağaclarla süs olan yarpaqlar şimdi dallara hiç yakışmıyor sözü ilə eşinin daha dün evdeyken, bugün hayatta olmadığını anımsatmaya çalışmışdır. Bunu destekleyen bir diğər mısrası isə her şeyin vaktində değışmesini istemesi və doğada olduğu gibi sırayla gerçəkşemesi isteğı, bize eşinin vaktindən önce hayata veda etmesindən duyduğu üzüntüyü hissettirmektedir.

*Dəyirəm, saralıb solduqca bağlar,
Niyə qan qaynayıb-qarışmayır heç?
Dünən ağaclara bəzək yarpaqlar
İndi budaqlara yaraşmayır heç.*

...

*Hər rəng min ürəyə, min qəlbə sirdaş,
Hər fəsil ən gözəl bir duyğu kimi.*

¹²⁵ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 104

*Hər şey öz vaxtında dəyişəydi kaş,
hər şey... təbiətdə olduğu kimi.¹²⁶*

Nəriman Həsənzadə, “*Heyif*” adlı şiirində gül motifindən bahsetməkdir. Həsənzadə, aslında gül motifindən eşinin hayatına girmesiyle hayatının güzelleştiğini ve eşinin erken ölümüyle de evinin havasının dəyiştiğini, gül motifinə benzeterek anlatmaya çalışmışdır.

Evimdə bir dəstə gül-çiçək:

Sarı, ağ, qırmızı.

Canlısı, cansızı.

Su tökdüm güldana,

Canlılar yaşadı, su içdi.

Gəh ətir saçdılar,

Gəh ürək açdılar.

Evimdə dünyanın havası dəyişdi.

Sonra da bir səhər,

Soluxub, quruyub, getdilər,

Cansızlar, sünilər qaldılar.

Gələnlər gül dedi,

Görənlər gül dedi.

Gül adı bunlara verildi.¹²⁷

Nəriman Həsənzadə, “*Nə Yaxşı*” adlı şiirində, doğanın güzelliğindən bahsederek insanlara yaşamanın ne kadar güzel olduğunu hatırlatmaya çalışmışdır. İnsanların umutsuzluğa düşmemeleri için kaleme aldığı bu şiir, yaşamın her şeye rağmen devam ediyor olduğunu ve her şeye rağmen yaşamaya değer olduğunu öğretməkdir.

¹²⁶ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 107

¹²⁷ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 111

*Torpaqda, səmada sənin nəfəsin,
Bir yeni nəğmədi səhər, nə yaxşı!
Quşlar budağına qonub vələsin
Şehi üstümüzdə səpər, nə yaxşı!*

...

*Təbiət həssasdır bir ürək kimi,
Yarpaqlar qızarıb çiyələk kimi.
Çəməndə gül gördüm kəpənək kimi,
Payızda gül-gülü bəzər, nə yaxşı!*

...

*Düzdür ki, həyatda yalandır ad-san,
Bir eşqə möhtacdır mənə hər insan.
Sən bütün dünyaya dəyərsən, inan,
Dünya yaşamağa dəyər, nə yaxşı!¹²⁸*

Nəriman Həsənzadə “Badam” adlı şiirində mart ayının güzelliğindən və bahar mevsiminin habercisi olduğundan bahsetmektedir.

*Gün qızdı mart ayında,
Bir az buğlandı torpaq.
Yenə tumurcuqladı,
Sonra açdı, elə bil.¹²⁹*

...

Nəriman Həsənzadə, “Lerik Dağları” adlı şiirində, Azərbaycan’da Rayon olaraq adlandırılan birinci derecede idari bölümün görünüşündən bahsedip, bu dağlarla muhabbet edip dertleştiğini ifade etmektedir.

¹²⁸ Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “Yaşa, Hayıfsan” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 197

¹²⁹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “Bu Dünya Nerdivandı” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 438

*Quzeyində qar görünür, güneyində gül-çiçək,
Quzey sərin, güney sərin – təzə bulaq suyutək.
Duman gedir, duman gəlir... bura ancaq
Lerikdi!*

...

*Düşüb!
Mən dağları dinləyirəm, dağlar məni
Dinləyir -
Ah, şairlə şairanə bir təbiət görüşüb...¹³⁰*

Nəriman Həsənzadə, “Yardımlının Dağlarına Qalxıram” adlı şiirində, Azərbaycan’ın en yüksək dağı olan Yardımlı İlçesi (Şinunkele dağı)’nin doğəl güzelliğini kaleme almışır.

*Yardımlının dağlarına qalxıram,
Çəmənı var, çiçəyi var, qarı var.
Çəmənı gəz, çiçəyi üz, qarı ye.
Yardımlının bağlarına baxıram:
Armudludu, almalıdı ağaclar.
Armudu üz, almanı böl yarı, ye. ...¹³¹*

Nəriman Həsənzadə, eserlərinin arasına dini ve Tassavufi konuları da ekleyerek, din adamları ve ilim insanları üstüne de şiirler kaleme almışır. Həsənzadə “Şeyxim” adlı şiirində şairlərin toplumda ne kadar önemli olduğunu ve eğer toplumda peyğamberlər en önde geliyorsa şairlərin ondan sonra geldiğini ifade etmişir.

*Birinci sən keçdin o yolu, Şeyxim,
Ulular içində ey ulu Şeyxim.*

¹³⁰ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Bu Dünya Nerdivandı**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 487

¹³¹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Bu Dünya Nerdivandı**” (Bakı: 7’ci cilde 1’ci cild, 2010), s. 488

*Dövrənla şairin tutmur söhbəti,
O yalanı Sevir, bu həqiqəti.*

...

*İnsan yaşadığıca yaşamaq istər,
Bədxəbər bir dəfə xoşxəbər olsa.
İkinci sırada şairlər gələr,
Birinci sırada Peyğəmbər olsa.¹³²*

Nəriman Həsənzadə, “*Niyə Qızılgülün Üstə Tikan Var*” adlı şiirində, okuyucusunu düşündürməyə iterek nedenselliği sorgulamasını istemiştir. Həsənzadə burada doğa olaylarını örnek göstərərək hər şeyin bir nedeni olduğunu ve insanların o nedenləri sorgulaması gerektiğini ifade etmişdir. Tıpkı İslamiyyət’in büyük kitabı olan Kuran-ı Kerim’in ilk ayetində geçen emrin “Oku” olması gibi.

*Deyirsən neyləyim, sərtəm arabir,
Qoru mənlüyini gədə-güdədən.
Cəmiyyət qaranlıq bir meşəlikdir,
İşıqda “əqrəbi seç pərvanədən.”*

...

*Bu dünya sirrini öyrən, gör nədir!
Niyə hər adımda bir imtahan var?
Niyə novruzgülü qar altda bitir?
Niyə qızılgülün üstə tikan var?¹³³*

¹³² Nəriman Həsənzadə, Seçilmiş Eserləri, “**Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda**” (Bakı: Şərq-Qərb, 2004), s. 70

¹³³ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Bu Dünya Nerdivandı**” (Bakı: 7’ci cildə 1’ci cild, 2010), s. 558

Nəriman Həsənzadə “*Tamah*” adlı şiirinde İslamiyete görə ilk yaratılan insanlar olan Âdem ve Havva'nın cennətdən kovularak cəhənnəmə atılmasını konu etmişdir.

Adəm ata,

Həvva ana,

Baxa-baxa,

Yana-yana

Qovuldular

“Cənnət”den

Bu “cəhənnəm”ə,

Nəsil-nəsil artdığımız

Bir aləmə...¹³⁴

2. POEMALARI (Manzum Hikâyeler)

Bir digər ismi “Manzum Hikâyeler” olan poemalar, düzyazının şiir şəklində yazılmasıdır. Kısaca ifadə etmək gerekirsə, düz yazı ilə anlatılabilecek olay, olgu veya kavramların ölçülü və kafiyəli anlatıldığı metinlərə poema (Manzum Hikâyə) denir.

Azərbaycan edebiyatının önəmli şairlərindən biri olan Nəriman Həsənzadə, yazmış olduğu poemalarla Azərbaycan edebiyatını daha üst bir mərhələyə taşımışdır. Həsənzadə'nin yazmış olduğu yirmi dörd adət poeması bulunmaktadır. Həsənzadə'nin yazmış olduğu bu poemaların tamamı kitab olaraq yayınlamışdır.

Manzum hikâyə tarzında yazılan bir tür olaraq poemalar, folk hikayelerinə bənzər və genəlliklə bir olayı anlatır. Burada asıl amaç, okuyucuya iletə vermektir. Dolayısıyla dil, göndərgesəl işləvinə daha yaxın istifadəlməkdədir. Bu yəzədən Nəriman Həsənzadə, zaman zaman anlatımı daha coşkun və etkilə kılmak adına

¹³⁴ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Bu Dünya Nerdıvandı**” (Bakı: 7'ci cildə 1'ci cild, 2010), s. 364

poemalarına çeşitli nazım şekillerinde ve birimlerinde şiirler erklemiş; bunları (anlatıcı olarak) bazen kendisi söylemiş bazen de kahramanlarının ağzından söyletmiştir.

Dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden ve batı ile doğu arasındaki önemli kavşak noktasından biri olan Kafkasya'da birçok devlet hüküm sürmüştür. Bu devletlerden biri de kadim tarihi ile Azerbaycan devleti olmuştur. Nəriman Həsənzadə, bu önemli yerleşim yeri ile ilgili “*Qafqaz*” adlı bir poema kaleme almıştır. Həsənzadə, tarihten beri Kafkasya topraklarında atalarının hüküm sürdüğünü ve bu uğurda yüzlerce şehit verildiğini dile getirmiştir. Ayrıca çetin olan Kafkasya toprağına da vurgu yapan Həsənzadə, her şeye rağmen Kafkasya'nın kendi öz vatanı olduğunu belirtmiştir.

*Qafqaz mənim əcdadımın vətənidə,
Əzabımın, feryadımın vətənidə,
Ölənimin, itənimin vətənidə.
Qafqaz mənim vətənimin vətənidə.
Tarixini xışla yazdı torpaq üstə.
Ağ çalmalı bir əsgərdir ulu Qafqaz,
Dayanıbdı ayaq üstə
Sancılıbdı bayraq kimi – dağ-dağ üstə.
Şimşəklərin, pələnglərin öz adı var, öz adəti,
Bir də Qafqaz təbiəti.
Bənövşənin boynubökük xasiyyəti.
Burda da bir qədim Qafqaz təbiəti.
Bu da Qafqaz təbiəti...¹³⁵*

Nəriman Həsənzadə, “*Qafqaz*” adlı poemasının devamında, tarihi komutanların Kafkasya'da ayak izlerinin olduğunu vurgulamıştır. Pompeyler, İskenderler, Sezarlar geçmiştir bu topraklardan ifadesini kullanmıştır. Lakin

¹³⁵ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “**Qafqaz**” (Bakı: 7'nci cilde 2'nci cild, 2010), s. 64

Kafkas benim vatanım oldu vurgusunu yapmıştır. Həsənzadə, Kafkasya'da özgürlük istediğini ve Kafkas'ın ona kafes olduğunu belirterek hem vatandaşı hem de hükümlüsü olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca tarihi antlaşmalar da değinen Həsənzadə, Gülistan ve Türkmənçay antlaşmalarından da bahsetmiştir. Həsənzadə bu iki ağır şartlı antlaşmalara rağmen düşmanların uyguladığı politikalar boşa çıkmıştır, çünkü Kafkas benim vatanım oldu ifadesini kullanmıştır. Rus, İngiliz, Fars ve Fransız kadınlarının sıcak yatağında uyurken bizim kadınlarımız Kafkasya'yı kanıyla emzirmiştir sözü ile Kafkasya'nın asıl sahibinin kendileri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca burada ben dilini, Azerbaycan halkını ifade ederek kullanmıştır.

...

*İsgəndərdən üzü bəri,
Pompeylərin, Sezarların ayağının izi bəri.
Neçə dilin bir əzbəri!
Vətən oldu, məhbəs oldu Qafqaz mənə,
Mən azadlıq istəyəndə, qəfəs oldu Qafqaz mənə
Məhbusu mən, vətəndaşı mənəm onun,
Bəlkə Fəxri xiyabanda itən daşı mənəm onun?!
Gülüstandan, Türkmənçaydan, on birinci orduyadək,
Beşiyindən ata-baba yurdunadək
Qafqaz boyda daşdıılar Qafqaz, səni,
Xəzər səni, Kürüm səni, Araz səni.
Sonra sərhəd, sonra sərhəd dirəkləri,
Bu da Qafqaz hâkiminin Qafqazdakı şah əsəri!*

...

*Qafqazda qan əmizdirdi döşündən süd əvəzinə.
Görmədi bu acıları, ağrıları
Rusun, Farsın nəcabətli xanımları,
Fransanın, İngilisin lediləri,*

Amma Qafqaz sovqatıydı yedikləri.

...

Qanlı yanvar Qaniçəndən yadıgardı,

Ona – ləkə, bizə – vətən yadıgardı.

O şanlı gün, o kin-qisas unudulmaz, Azərbaycan.

Gör nə deyib qoca Qafqaz Azərbaycan:

Qar nə qədər çox yağsa da, yaza qalmaz Azərbaycan...¹³⁶

Nəriman Həsənzadə “Cavid” adlı poemasında, Azərbaycan şairi və oyun yazarı olan Hüseyn Cavid ile konuşmasını kaleme almıştır. Həsənzadə, bu poemasında, milletler için yazar ve şairlerin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Həsənzadə’ye göre halkın gözünü açan ve halkı aydınlatanlar şair ve yazarlardır. Azerbaycan halkının aydınlanması için de Cavid’in ne kadar çok uğraştığını dile getirmiştir. Kendi öz vatanının düşmanları tarafından bölüştüğünü söyleyen şair, düşmanlara karşı halkı bilinçlendirme ve cesaretlendirme konusunda en büyük umutlardan birinin de Cavid olduğunu vurgulamıştır.

Şair könlüm, nə var yenə köyrəlibsən uşaq kimi,

Alışsın öz-özünə haqdan yanan çırağ kimi.

Yemli qalxdı, göymü uçdu, sındın belə budaq kimi?

Dünya mənə zindan oldu qaranlıq bir otaq kimi.

Cavid dedim – abır-həya dustağını xatırladım,

Gözü bağlı bir millətin göz dağını xatırladım.

Yada saldım papağını, eynəyini, əsasını,

Gör namərdlər kimdən aldı bu torpağın qisasını.

Fikir məni öz yerimdən qoparırdı,

İllər dəmir dirəklər tək düzülmüşdü yollar boyu,

¹³⁶ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Qafqaz” (Bakı: 7’nci cilde 2’nci cild, 2010), s. 63

*Axan kimdi, batan kimdi? – axtarırdım sular boyu,
Gördüm qara vaqonlarda Cavid gedir,
Öz qəbrinə doğru belə şəhid gedir.
“Yerə enməm də, səma şairiyəm!”*

...

*Vətəninə yer bölüşür hakimmiyyət adamları,
Seçirdilər niyyəti bəd adamları,
Kişiləri, qadınları
Bir az avam olanları, bir az nadan olanları.
Cavid nahaq avam deyil, nadan deyil,
İpək sapdan toxunsa da təbiəti,
İpə-sapa yatan deyil.
“Millət” deyən tutulurdu millətinə düşman kimi,
Rus dilində təhsil alan hörmət-izzət sahibiydi,
Vətənpərvər sayılırdı, yəni izzət sahibiydi....¹³⁷*

Nəriman Həsənzadə, “Cavid” adlı poemasının davamında, Azərbaycan halkını kastedərək, Azərbaycan topraklarının asıl sahibinin Cavid olduğunu, fakat dış mihrakların bu topraklara sahib çıkmak istediğini ifadə etmişdir. Soyadı ov ve yan olanlar Azərbaycan topraklarına ve tarihine sahib çıkmak istediğini de vurgulamışdır, fakat bu dış mihrakların amaçlarına ulaşmaması için karşı çıkan Cavid’in büyük rolünden de bahsetmişdir. Bunu fark eden düşmanların Cavid’i ortadan kaldırmasını da eleştiren şair, Cavid’in tek istediği bu toprakların Türk olarak kalması olduğunu ifadə etmişdir. Cavid’in ölümünden sonra Turan adlı kızının ortada kaldığını ve sürgüne gönderildiğinde, orada yazmış olduğu yazıların ortada kaldığını, evinde yasını bile tutulamadığını ifadə etmişdir.

¹³⁷ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Cavid” (Bakı: 7’nci cilde 2’nci cild, 2010), s. 395

*Azərbaycan Cavidindi, başqaları sahib çıxır,
Moskvanın Bakıdakı iqtidarı sahib çıxır,
Soyadı ‘ov’, soyadı ‘yan’ sahib çıxır,
Azərbaycan tarixinə böhtan atan sahib çıxır.
İstedadın faciəsi nə yamandı,
İstedadsız kürsülərdə, meydanlarda qəhrəmandı,
Asır-kəsir, tutur-yıxır,
O da gəlib Azərbaycan, burada sənə sahib çıxır.*

*Turan adlı bir ölkəydi istədiyi,
Turan adlı birce qızı qaldı onun.
Yad əllərdə əlyazması qaldı onun,
‘Qırxi’, ‘ili’ tutulmadı, evdə yası qaldı onun.¹³⁸*

...

Nəriman Həsənzadə, “Cavid” adlı poemasının davamında sürgün edilən bir halkın hazin durumunu və çaresizliğini dile getirmişdir. Ayrıca poemasının bitimində halka seslenen şair, herkesin sonu olacağı gibi Cavid’in de ve Cavid gibi olanların da sonu olacaqdır. Lakin önəmli olan Cavid və Cavid gibi düşünenlərin arkasında bırakmış olduğu dəyərlərdir, bundan daha önəmlisi de bu dəyərlərə sahib çıxacaq olan halktır.

*Mən Məhəmməd hümmətiyəkən gedib düşdüm uzaq yerə,
Mən çarmıxa çəkilmişəm İsa kimi nahaq yerə.
İncimişəm yer üzündən, yer altda da yoxdu yerim,
Nə bunlara bənzərim var, nə onlara bir bənzərim.
Öz yurduma qayıdıram mən dünyanın o başından,
Ata-ana beşiyimə, behişt olsun atan-anan.
Açıb Sibir çöllərinin faciələr qovluğunu,*

¹³⁸ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Cavid” (Bakı: 7’nci cildə 2’nci cild, 2010), s. 396

*Oğlum, necə cilovladın ürəyinin alovunu?
Fırtınalar qucağında, necə dözdün dəryada sən?
Mən dövranla üz-üzəydim, sən əsrinlə üz-üzəsən.*

...

*Bu millətin hər üzünü görən bacım,
Bu millətin Turan qızı, Turan bacım.
Biz köçürük bu dünyadan, məbəd qalır,
Cavid qalır, Əcəminin yaratdığı sənət qalır.
Bu sənətə hörmət qalır,
Bu hörməti unutmayan millət qalır.¹³⁹*

Nəriman Həsənzadə'nin poemasına konu olan "Qaçaq Kərəm, fakirlerin özellikle köylülərin 19. yüzüylın sonlarındakı haklarının reddedilməsinə karşı çıkmasıyla məşhur olan bir halk kahramanıdır. Bu kahramanın, etrafında cesur ve huysuz insanlar toplandı, Rus imparatorluğuna karşı koyup adalet için savaşılan kaçak bir grup oluşturdu. Toprağı olan zenginlerden ve tüccarlardan toprak alarak toprağı olmayan fakirlərə toprak dağıttı."¹⁴⁰

Nəriman Həsənzadə, "Qaçaq Kərəm" adlı poemasında Kerem'in yaşamını ve mücadelesini konu almıştır. Həsənzadə, Kerem'in bir halk kahramanı ve bir halk kurtarıcısı olarak görmüştür. Kerem'in bu dağlarda haksızlığa ve adaletsizliğə karşı çıkıp düşmanlarla savaştığını Tanrıya seslenerek anlatmıştır. Həsənzadə, Kerem'in hiçbir düşmanını affetmediğini ve düşmana karşı çok sert biri olduğunu ifade etmiştir. Nəriman Həsənzadə, Kerem'in hak yolunda, bir hak adamıydı, Azərbaycan halkının namusu kendi namusu olarak gördüğünü dile getirmiştir. Həsənzadə'ye görə Kerem, Türkiyə'de Paşa, İran'da hândı. Kafkaslarda Çar Nikolay'dan intikam alıp Ruslara karşı durduğunu belirtmiştir.

¹³⁹ Nəriman Həsənzadə, "Prometeyin Kitabxanası", Poemalar, "Cavid" (Bakı: 7'nci cilde 2'nci cild, 2010), s. 395

¹⁴⁰ Fərman Eyvazlı, "Qaçaq Kərəm", (Bakı: Bakı Kitap Kulübü Yay., 2014), s. 17

*Kərəm keçdi bu dağlardan, o dağlardan ulu Tanrım!
Adı getmir ürəklərdən, dodaqlardan ulu Tanrım!
Od istədim odu sönmüş ocaqlardan ulu Tanrım!
Od içində yanan sinəm döndü buza Qaçaq Kərəm.*

...

*Qayalarda kəklik kimi, dərələrdə sel kimiydi,
Ürəyinin nazikliyi başındakı tel kimiydi.
Tozanaxlı – qasırğalı qəfil qalxan yel kimiydi,
Rəhm etməzdi, xayın görsə, namərd görsə Qaçaq Kərəm.*

*Haqq yolunda yola çıxan haqq-ədalət adamıydı,
Salam verib əl tutana salamı dost salamıydı.
Namus Kərəm namusuydu, qeyrət Kərəm kəlamıydı.
Nəmər kimi aparırdı hər məclisə Qaçaq Kərəm.*

*Tülküləri bəbir kimi tutan, yıxan Kərəm idi,
Türkiyədə Türk paşası, İranda Xan Kərəm idi.
Qafqazda çar Nikolaydan hayıf alan Kərəm idi,
Rusiyada kömək durdu köməksizə Qaçaq Kərəm.*

*Düşmənin də bu dünyada namərdi var, mərdi varmış,
Deyirlər ki, İsrəfilin bircə Kərəm dərdi varmış.
O İranda, bu Qazaqda – vətən, qürbət şərti varmış,
Tüfəngini tuşlamazmış tanış səsə Qaçaq Kərəm...!¹⁴¹*

Nəriman Həsənzadə, “Səfirə Məktub” adlı poemasında, Kadim bir memleketin, Kirpiyle atəş taşıyan (zorlu bir süreçte korkmadan muhalif olmak. Haksızlığa karşı çıkmakj) bir memleketin, bir vatanın iki toprağın ve milletin

¹⁴¹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Qaçaq Kerem” (Bakı: 7’nci cilde 2’nci cild, 2010), s. 383

şairi olduğunu belirtmiştir. Üstelik bu milletin milletvekili olduğunu kinayeli bir dille ifade etmiştir.

*Mən qədim bir məmləkətin şairiyəm,
Kırpiylə od götürən bir millətin şairiyəm.
Təbriz orda, Şuşa burada,
“Döz bağı daş olan könlüm” – yaşa burada?!
Mən bir vətən, iki torpaq şairiyəm.
Xalq adından danışırım, mən axı xalq şairiyəm.
Bir də millət vəkiliyəm, mən bir millət sahibiyəm.¹⁴²*

...

Nəriman Həsənzadə, bu poemasında Azərbaycan tarihine damga vuran şəhsiyyətlərdən Xiyabani, Pişeveri, Mehmet Emin'i, Cavid'i, Cevad'ı... kalemlərlə onlara salam göndərmişdir. Özgürlük savaşına yardım üçün değıl o savaşta yer almamız gerektiğini vurgulayan şair, kadınlarının gül nefesinə düşmanın pis kokusu bulaşmasın diye karşı konulan mücadeleyi dile getirmiştir.

*O rəmzidir nəsil-nəsil şəhid olan bir millətin,
Xiyabani, Pişəvəri, Məmməd Əmin.
Bu əbədi ünvanlara, bu adlara salam deyək.
Yılmazlara, Cavidlərə, Cavadlara salam deyək.
Aradılar, axtardılar bu yolları,
Azərbaycan oğulları.*

...

*Biz istiqlal savaşına qalxan zaman,
Hümanitar yardım üçün qalxmamışdıq, sənə qurban.
Bir Azadlıq Meydanına sığınmışdı bütün şəhər,
İki dəniz çalxanırdı: biri Bakı, biri xəzər.*

¹⁴² Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Safire Mektup” (Bakı: 7'nci cild 2'nci cild, 2010), s. 471

*Müstəqillik, suverenlik istəyirdik,
 Şah oğlu Şah İsmayıl tək biz ərənlik istəyirdik.
 Mənəm deyən oğullardan onda ‘‘mənlik’’ istəyirdik.
 Bir də qisas istəyirdik əsirlərin əvəzinə,
 Pis nəfəslər toxunmuşdu qızların gül nəfəsinə.
 Biz də xalqlar sırasında ya yetişək bir xalq olaq,
 Ya əzilək nəsil-nəsil, ayaq altda tapdaq olaq.¹⁴³*

...

Həsənzadə, düşman tərəfindən hər tərəfin işgal altında olduğunu ve onların Azərbaycan'ın önəmli şəhsiyyətlerine gölgə düşürmə uğraşında olduğunu bildirmişdir. Ayrıca bu poemasında Hocalı katliamını da ekleyen şair, Ermenilər tərəfindən hunharca yapılan soykırımı eleştirerek tüm dünyanın buna sessiz kaldığını ifade etmişdir. Ermenilerin Hocalı'da kadın çocuk erkek demeden herkesi katlettiğini söylemişdir.

*Şamil Əsgər, sənin tarix muzeyini daşdılar,
 Qubadlının güneyini, quzeyini daşdılar.
 Cəbrayılın kəhrizinə zəhər katdı xain əli,
 Zəngilanda yonca yandı, ot saraldı el köçəli.
 Füzulinin üzümünü yığdırdılar bizim qadın əsirlərə,
 Qisas qaldı qiyamətə, əsərlərə!
 Qızıl palıd bircə nüsxə, Laçıncıdaydı... o gədələr
 Baltalıyıb, mişarlayıb kəpəyini ələdilər.
 Hələ Ağdam... özü boyda bir ölkəydi,
 Təhlükənin qabağında zəhmli bir təhlükəydi.
 Bayquş qondu budaqlara, bağlar indi viranədir,
 Ağzın – ‘‘Sona bülbüllər’’in yuvasıydı, uçdu, Qədir!*

¹⁴³ Nəriman Həsənzadə, ‘‘Prometeyin Kitabxanası’’, Poemalar, ‘‘Safire Mektup’’ (Bakı: 7’nci cildə 2’nci cild, 2010), s. 471

*Xocalıda həyət yandı, baca yandı,
 Uşaq yandı, qoca yandı,
 Sac üstündə çörək yandı, sac qarışıq ocaq yandı.
 Yerdə oda düşən quşlar, uçan kimi göyə, yandı,
 Xatın burada yalan oldu,
 İnanmayın desələr ki, Xocalıdan qalan oldu.
 Erməninin neçə illik məramıydı,
 Xocalının soyqırımını Şamaxının davamıydı.
 Ermənistən çəkdi bundan yaxasını,
 Moskvaya söykəmişdi arxasını.*

*Rus tankları qovur hələ, qırır hələ çeçənləri,
 Bir məsləkə səcdə qılıb, bir haqqa and içənləri.
 Dəmir yolu, quru yolu, hava yolu, dəniz yolu,
 Kəsilibdi sağt-solu.
 Gizlədib öz ayıbını,*

...

*Əsgər andı səngərlərdə danılarsa, bağışlanmaz.
 Yüz il sonra doğma atan, doğma anan bağışlanmaz,
 İşğal olan bir torpaqda bağışlanan bağışlanmaz.
 Döyüldükcə bərkiyibdi Azərbaycan dəmir kimi,
 Səfirlərin sırasında seçil Hafız, səfir kimi.
 Adın gəlsin müjdə verən bir səs kimi, soraq kimi,
 Sən bayrağın keşiyində, mən də şerin, bayraq kimi.¹⁴⁴*

¹⁴⁴ Nəriman Həsənzadə, "Prometeyin Kitabxanası", Poemalar, "Safire Mektup" (Bakı: 7'nci cilde 2'nci cild, 2010), s. 471

Nəriman Həsənzadə, “*Xarı Bülbül*” adlı poemasında Azərbaycan halkına qarşı bir olan komşularının birleşip Azərbaycan üstünə yaptıkları katliamları dile getirmiştir. Həsənzadə bu eserinde, Rusların ve Farsların emriyle Azərbaycan halkı üzerine uygulamış oldukları devşirme ve zorla göç ettirilme olaylarını anlatmıştır. Her türlü katliam ve asimilasyonlara qarşı hep vatan ve özgürlük sözlərini akıllarından da çıkarmamaları gerektiğini belirterek, hiçbir güç Azərbaycan halkının kendi topraklarında özgürlüğünü elinden alamayacağı gibi kendi vatanında da köle gibi yaşatamayacağı düşüncesini ifade etmiştir.

...

*Orda Rusdu,
Burda Farsdı,
Erməninin arxasıdı,
Əmisidi, dayısıdı,
Qanımız tökəsidi,
dərimizi soyasıdı.*

*Raketləri Şuşadadı.
Şahidləri Bakıdadı,
şəhidləri Şuşadadı.*

...

*Rusun, Farsın fərmanıyla
Həsənzadə!
Onda “ZADƏ”
Onda təzə “OV” olurduq.
Üzümüzdə qürbət özü,
Dilimizdə vətən sözü,
O “vətəndən” bu “vətənə” qovulurduq.
O zamandan qovhaqovdu, qaçhaqaçdı,
O zaman bir millətin yarı toxdu,yarı acdı.*

*Toxlarının dili Rusdu, dili Farsdı.
Acılarının dilindəki – Xan Arazdı.
Qovulduqca qırılıriq, qırıldıqca qovuluruq.*

*Qaçma millət!
Ölən qaldı, itən qaldı.*

...

*“Gedək İsa bulağına,
Çıxaq Qırxqız yaylağına...”’
Azərbaycan qoy and içsin Azərbaycan torpağına.
Su çilənsin sinəmdəki bir ocağın qor yerinə,
Səpin məni vətənimin hər yerinə.
Səpin məni kül yerinə,
Bu torpaqdan bitəcəyəm mən “Xarı Bülbül” yerinə.¹⁴⁵*

Nəriman Həsənzadə “Nizami” adlı poemasında düşmanların Nizami üstünə kurdukları planları dile getirərək kendisinin bu planlara qarşı yalnız kaldığını dile getirmişdir. Ayrıca Poyluların yıllarca Kür çevresində Pompey’le olan savaşı anlatmışdır. Nəriman Həsənzadə, Nizami’nin katledilmesindən sonra ailesinin Azərbaycan halkına yadigâr kaldığını ifade etmişdir. Nizami’nin aslında ölmediğini ve her vatan oğlunun bir Nizami olduğunu belirten Həsənzadə, Nizami’nin en üst kademedə olduğunu bu poemasında belirtmişdir.

*... Nizami, millət də bəzən tək qalır,
Onu da tək görüb hərifləyirlər.
Unu ələyirlər, bir kəpək qalır,
Unu yox, kəpəyi tərifləyirlər.*

...

---

¹⁴⁵ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Xarı Bülbül” (Bakı: 7’nci cilde 2’nci cild, 2010), s. 387

*Gah sola əyilir, gah sağa yollar,
Canlı xəritədi göz qabağında.
Pompeylə vuruşdu qədim poylular,
Min il bundan qabaq Kür qırağında.*

...

*Atabəy dövləti bir ailədə,
Zəlimxan kəndində tutubdu qərar.
Qardaşın – Arslandan, bacın – Afaqdan,
Sən də – Nizamidən bizə yadigar.*

...

*Nizami, çoxalır ‘Nizami’ deyən,
Möhlət istəyirəm mən də ömürdən.
Allahdan bir az da pay istəyirəm,
Özüm əkdiyimi biçim, - deyirəm.
Gərək Nizami tək meydan açasan,
Mənim də başımı sən ucaldasan...¹⁴⁶*

Azərbaycan halk şairi Nəriman Həsənzadə, “*Nuru Paşa*” adlı poemasında Türk komutan olan Nuri Paşa’yı kaleme almıştır. 1918 yılında Bakü’yü işgal eden Rus Bolşevik ve Ermeni Taşnak birliklerinden kurtarmaya gelen Türk-Kafkas ordusunu vermiş oldukları mücadeleyi konu etmiştir.

Nuru Paşa poemasını okuduğumuzda eserin aslında sadece Azərbaycanlı bir şairin değil, tüm Türk milletlerin poeması olduğu anlaşılmaktadır. Türkmen, Kırgız, Özbek, Kazak... Demeden tüm Türkleri kapsamaktadır. Çünkü Nuri Paşa Türkün Türk için şehit olma pahasına da olsa göstermiş olduğu kardeşlik örneğini bize göstermiştir.

¹⁴⁶ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, Poemalar, “Nizami” (Bakı: 7’nci cilde 2’nci cild, 2010), s. 493

Nəriman Həsənzadə “*Nuru Paşa*” adlı poemasında Ermeni, Rus və Farsların, Bakü de yapmış olduğu katliamı və ihanətini dile getirmiştir. Bu durumda Türkiyəli Türk kardeşleri və Nuri Paşa'nın bu katliama sessiz kalmayıp, Azərbaycanlı kardeşleriyle göğüs güğüse yaptıkları çarpışmayı anlataraq, Türk bayrağının her zaman gelecektən haber vereceğini və her daim üstün olduğunu ifade etmişdir.

*Nuru Paşa at belində,
Türkiyədən, Karsdan gəlir
“Azərbaycan!” deyə deyə,
Yaralanmış aslan gəlir.
Erməninin xəyanəti
Rusdan gəlir, farsdən gəlir,
Bakı qətl meydanıdı
Geniş meydanlar
Car çəkir.¹⁴⁷
...
Mənim xalqım, Nuru Paşa,
Arxasıza arxa gəlir.
Türk bayrağı Türk əlində
İstiqbaldan xəbər verir.
Var ol səni arxam mənim.¹⁴⁸*

Nəriman Həsənzadə “*Nuru Paşa*” adlı poemasında Türküm diyen bir milletin Ermenilər tərəfindən soyqırım və katliamlara uğradığını söyleyərək, tüm dünyanın bu katliamlara şahit olması gerektiğini belirtmişdir.

*Türkəm, deyən bir millətin,
Soyqırımını, matəm günü!
Baxtın, taləyin kəm günü!*

¹⁴⁷ Nəriman Həsənzadə, **Nuru Paşa**, poema, (Bakı: “Oğuz Eli”, 2010), s. 13

¹⁴⁸ Nəriman Həsənzadə, **Nuru Paşa**, poema, (Bakı: “Oğuz Eli”, 2010), s. 15

*Harayına çağırırdı,
Azerbaycan yer üzünü,
Dünya görsün,
Erməninin hər üzünü*¹⁴⁹

Nəriman Həsənzadə “*Nuru Paşa*” adlı poemasında, Türk sütünü emən və Türk ninnisini dinləyən kişinin asla yolundan dönmeyeceğini, Türk soyundan gələnin asla kendi yurdunu terk etməyeceğini və Türk sesini duyanın asla korkmayacağını ifadə etmişdir.

*Türk döşündə süd əmibsə,
Türke bəsdı.
Türk laylası eşidibsə,
Türk dönmezdi.
Türk belindən gelibsə
Türk basılmazdı
Türk naləsi eşidirsə,
Türk almazdı.*¹⁵⁰

Nəriman Həsənzadə “*Nuru Paşa*” adlı poemasında, Erməni və Rusların, Türkləri atəşə atıp, ölülərini meyardan çıxartıp işkence edildiyini ifadə etmişdir. Öte yandan Türk dilini bozdurmaya çalıştıklarını belirtmişdir.

*Türkləri oddayırdılar.
Ayaqlayıb meyitləri addayırdılar.
Dilimizi kəsirdilər,
Türk dilidi deyirdilər.*¹⁵¹

¹⁴⁹ Nəriman Həsənzadə, **Nuru Paşa**, poema, (Bakı: “Oğuz Eli”, 2010), s. 22

¹⁵⁰ Nəriman Həsənzadə, **Nuru Paşa**, poema, (Bakı: “Oğuz Eli”, 2010), s. 16

¹⁵¹ Nəriman Həsənzadə, **Nuru Paşa**, poema, (Bakı: “Oğuz Eli”, 2010), s. 29

3. PİYESLERİ (Oyunlar)

Azərbaycan xalq şairi Nəriman Həsənzadə zəngin ierikli eserleri ile Azərbaycan edebiyatında ığır amış önemli yazarlardan birisidir. Ele aldığı eserleri ile Azərbaycan tarihini; acısını, sevincini, zntsn gözler önüne resmetmiştir. Nəriman Həsənzadə'nin, piyeslerinde ele aldığı konular ile piyes alanında önemli rol üstlenmiştir diyebiliriz. Nəriman Həsənzadə, piyeslerinin konusunu genellikle tarihten almış ve bu konuları trajikomik bir şekilde sunmuştur. Yazmış olduğu piyeslerin tamamı sahnelenmiştir. Oynanan önemli piyesleri şunlardır:

3.1 Bütün şarq Bilsin,

Bütün şarq Bilsin, adlı piyes 1978 yılında ismi belirlenerek ilk olarak 1982 yılında Azərbaycan Akademik Millî Dram Tiyatrosunda sahnelenmiştir. Daha sonra 1986'da Moskova'da, V. Maykovski adına Akademik Devlet Dram Tiyatrosunda sahnelendi. Konusu genel itibarıyla Azərbaycan Türklerinin karşılaştığı güncel, toplumsal sorunlardır. Nəriman Həsənzadə'ye göre bu sorunların en temeli Sovyetlerin Azərbaycan Türklerine yaptığı eziyetlerdir. Dolayısıyla o bu eseriyle bütün Azərbaycan halkına seslenir ve bu sorunlardan haberdar olmalarını ister. Nəriman Həsənzadə kitabının içeriğine bu piyesinin tamamını eklememiştir. Genel olarak piyes esnasında çekilen fotoğraflar kullanılmıştır. Nəriman Həsənzadə bu piyesinde yönetmenlik yapmış ve başrol oyuncusu görevinde oynamıştır.

Bu oyuna iştirak eden diğer oyuncular ise şunlardır: Kazım Abdullayev, Semaye Sadıgova, Mazahir Süleymanov, İrade Hesenova, Sabir Gurbayov, Ramiz Novruzov, Hiran Manbalıyeva, Valeh Kerimov, Ramiz Gıyasov, Oggay Mirzayev, Elmira Haşımzade, Vagif Aliyev, Afag Beşirkızı, Hegiget Nabilıyeva, Tofik Bayramov, Karay Alibeyov, Kamil Meherremov, Rvşen Almuradov, Ejder Hemidov, Hanoğlan Abbasov, Zahid Gurbayov, Nerkiz Ahmedova, şahmar Garibov, Vagif Resulov, Memmed Elekberov, Sevda Memmedyarova, Ağalar Mehdiyev,

Sabir Gurbanov, Zahid Gurbanov, İsmayıl Eleskerov, Hidayet Elekberov, Eşref Sultanov, Vahide Sadıgova, Növreste Haşımova ve Kulsolmaz Gafarova'dır.¹⁵²

3.2 Atabeyler

İlk olarak 1981 yılında Bakü'de sahnelenmiştir. Daha sonra ise 14 Mayıs Cuma Günü saat 13.30'da Nahçıvan'da sahnelenmiştir. Bu piyeste geçen olaylar 1186-1191 yılları arasında geçmektedir. Piyesin ana teması, ölen padişahın ardında yönetimdeki taht kavgasıdır. Piyesin başlangıcında rol alan oyuncular (Atabey Kızıl Arslan, İnanç Hatun, Nizami, Acemi, Tuğrul Bey, Ebubekr, Mahmud, Ayaba, Ruz, Gülaçar, Ebuşer, Yad adam) teker teker sahneye çağrılır ve tanıtılırlar ondan sonra piyes, salnameci'nin duasıyla başlar. Oyun Cehan Pehlevan Eldeniz Oğlu El-Şah'ın türbesine gelenlerin duasıyla devam eder. Oyunun giriş bölümünde Nizami oyuncusu söze girerek şöyle der:

“Biz gedirik, ancaq qalır rüzgar.

Biz ölürik əsər qalır yadigar”¹⁵³

İnan hatun buna karşılık şöyle der:

“Atabey devleti, bu qədim saray

Ondan yadigardı, haray, ay haray!

Cahana sığmadı Cahan pəhləvən,

Selçuqlar baş əydi hər əmrimizə

İraq səltənəti diz çökdü bizə...¹⁵⁴

Oyunun gelişme bölümünde tahtın boşluğuna göz diken varisler taht kavgasının fitilini ateşlerler. Tahta oğlu Tuğrul Bey geçmesini isteyen İnanç Hatun bunun için uğraşır. Bunu gören Kızıl Arslan da tahtta payının olduğunu ve aslında çıkması gereken kişinin kendisi olduğunu belirtir. Tuğrul Bey'in tahta çıkıp sultanlık ilan etmesi iki kardeşi ve yönetimi ikiye ayırmıştır. Kızıl Arslan kardeşine dönerek babasının vasiyetini şu şekilde söyler:

¹⁵² Nəriman Həsənzadə, **Bütün Şarq bilsin**, (Bakı: Azərbaycan SSP Medeniyyət Nazirliyi, 1960), s. 2

¹⁵³ Nəriman Həsənzadə, **Atabeyler**, (Nahçıvan: Tarihi Hronika XII. Asır, 1984-1985), s. 36

¹⁵⁴ Nəriman Həsənzadə, **Atabeyler**, (Nahçıvan: Tarihi Hronika XII. Asır, 1984-1985), s. 41

*Aran, Azərbaycan, bütün məmləkət.
Bir bayraq altında birləşsin, fəqət,
Vətən bölünməsin... hökm qətidir.
Cahan Pehlevanın vasiyyətidir.¹⁵⁵*

Bunu kabul etmeyen Tuğrul Bey kılıcını çəkərək Kızıl Arslan'a meydan okumuştur. Kızıl Arslan, onu yendiği takdirde tahtı kendisine vereceğini belirterek, kaybetmesi halinde tahta kendisinin geçeceğini söylemiştir. Kızıl Arslan bunu kabul edərək başlamışlar dövüşməyə, herkes onları heyecan və korku içerisinde izleməyə başlamıştır. Dövüşün sonunda kazanan Kızıl Arslan olmuştur. Lakin Tuğrul Bey kabul etməyeceğini ifade etmiştir. Bunu üzerine annesi İnanç Hatun araya girərək şöyle demiştir:

*Tabe ol, Toğrul bəy, ənənə budur,
Xalının üstünə ayaq bas, buyur!
Baş əy hökmdara!¹⁵⁶*

Tahta geçən Kızıl Arslan devletin sınırların genişlətərək birdən çox başarıya imza atar. Bu başarılarından dolayı halkı tərəfindən təkdir edilmiştir. Piyesin sonuna yaxlaştığımızda, Kızıl Arslan'ın bu başarılarını çəkəməyən İnanç Hatın kendisini boğaraq intihar edər və piyes burada sona erər.

3.3 Pompeyin Qafqaza Yürüyüşü

Bu piyes I. asrın 62-66 yıllarında Kafkasya'da geçər. Piyeste rol alanlar Çar Uruz (Alman Çarı), Çar Artak (İberiya Knyazı), Kasid (Alman Çarı'nın kardeşi), İlkcan (Kasid'in nişanlısı), Melike Aydan (Çar Uruz'un annesi), Çapar (Cengaver), Konay Pompey (Baş Kumandan), Feofen (Pompey'in tarihçisi), II. Tigran (Ermenistan Çarı), Şehzade Tigran (Ermenistan Çarı'nın oğlu) Bu piyes de, Roma senatosu kararıyla büyük Ermenistan devletini kurma yürüyüşünü anlatan bir oyundur. Asıl amaç Ermenileri piyon olaraq kullanmak və II. Mitridat'ın kaynanasını

¹⁵⁵ Nəriman Həsənzadə, **Atabeyler**, (Nahçıvan: Tarihi Hronika XII. Asır, 1984-1985), s. 81

¹⁵⁶ Nəriman Həsənzadə, **Atabeyler**, (Nahçıvan: Tarihi Hronika XII. Asır, 1984-1985), s. 132

devirmektir. Pompey krallığıyla birlikte Sparta hərəkətini konu edinir. Bu oyunun başında Nəriman Həsənzadə şöyle bir dördlülə ifadə etmişdir.

*...Qazın bu torpağı, her qatı qandı,
Her uçuş başdaşı bir qehremandı...*

*...Her qaya üstündə bir yazı qaldı,
El köçdü... her toyun bir yası qaldı.¹⁵⁷*

3.4 Midiya Sarayı

Nəriman Həsənzadə'nin bu piyesi tarihi bir piyestir. Tarihte yaşanmış olan taht kavgalarını işləmişdir. Nəriman Həsənzadə'nin tarihe olan merakı bu piyeste de kendini ele verir. Tarihin babası olaraq kabul edilən Herodot'un "Astiyaq" adlı eseri ilə yakın bir benzerlik taşımaktadır. Bu piyesin kadrosunda yer alan şahıslar şunlardır: Mandana, Ertoper, Baş Kâhin, Astiyak, Zerine, Karpak Baş Çoban, Kasid ve Aşpaz'dır.

Bu piyesin ana teması Şah'ın taht korkusu ve bu korkunun karşısında ortaya çıkan olaylardır. Bir kâhin tərəfindən kızıdan doğacaq olan erkek bir çocuğun Midiya tahtına geçəcəğini iddia edərək o çocuğun öldürülməsi gerektiğini söylemişdir. Baş Kâhin bu durumu şöyle aktarmışdır:

*Kahinlər demişdi şaha qabaqlar,
Bir az ayıq olsun gərək hökmdar.
Qızı Mandanadan doğulan uşaq,
Midiya taxtına hakim olacaq,
Astiyaq, Qarpağa emr eləmişdi.
Uşaq doğulantək öldürt demişti...¹⁵⁸*

¹⁵⁷ Nəriman Həsənzadə, "Pompeyin Qafqaza Yürüyüşü", (Bakı: 1997), s. 4

¹⁵⁸ Nəriman Həsənzadə, "Prometeyin Kitabxanası" **Midiya Sarayı**, (Bakı: 7'nci cildə 3'ncü cild, 2010), s. 320

4. NESİRLERİ (Düz Yazı)

Nəriman Həsənzadə tarihi bazı olayları ve efsaneleri derleyip düz yazı haline getirerek Azərbaycan edebiyatına, nesir alanında da katkılar sağlamıştır. Nəriman Həsənzadə'nin kaleme almış olduğu bu düzyazılar genellikle bir sayfayı geçmemiştir. Yazmış olduğu düz yazılar şu şekildedir:

4.1 Elli Yedinci Sınıf Otağı

Bu düz yazıda Nəriman Həsənzadə bir sınıfta geçen olayları ve öğrencilerin öğretmenleri ile aralarındaki diyaloglarını kaleme almıştır.

4.2 İsrafil Ağa

Bu nesirde iki halk kahramanı olan şahsiyetlerin birbirleriyle olan mücadelelerini anlatan bir düz yazıdır.

4.3 Södüm Sana Haram Olsun

Bu nesir aslında İsrafil Ağa adlı nesirin devamı niteliğindedir. Tek farkı ise, ailesi ve İsrafil Ağa arasında geçen olayları ve tartışmaları ele almıştır.

4.4 Güllə

Bu nesir İsrafil Ağa ve düşmanları arasında geçen çekişmeleri konu alır.

4.5 Körpü

Bu nesir Kerem ile İsrafil Ağa arasında geçen meseleleri ve atışmaları konu edinir.

5. İLMİ, EDEBİ TENKİDİ ESERLERİ

Nəriman Həsənzadə Azərbaycan Edebiyatına bir ilmi ve birden çok edebî tenkidi, eser kazandırmıştır. “Kulturulogiya” adlı eseri, Nəriman Həsənzadə'nin tek ilmi eseridir. Azərbaycan edebiyatında en önemli kitaplarından bir tanesi olan “Kulturologiya (Dünya Medeniyet Tarihi)” Azərbaycan'daki okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. Ansiklopedi niteliği taşıyan bu eserde birçok medeniyet hakkında bilgi verilmektedir. Bu medeniyetler içerisinde İslam medeniyeti gibi dini

medeniyetler, Mezopotamya gibi coğrafi bölgelerin medeniyetleri de yer almaktadır. Nəriman Həsənzadə, bu eseri ile sadece Azərbaycan'da değil dünyanın birçok yerinde ismini duyurmuştur. Geniş kitlelere ulaşan bu eser birçok dile çevrilmiştir.

Nəriman Həsənzadə edebî tenkit yazıları kaleme almıştır. Birden çok eser kaleme alan Nəriman Həsənzadə, birçok eseri eleştirerek tenkit etmiştir. Yazılmış olan eserleri kendi kalemi ile tenkit ederek yol ve yöntemlerin nasıl olması gerektiğini okur ve yazarlarla paylaşmıştır. Bir nevi eleştirdiği bölümleri düzelterek ortaya yeni bir eser koymuştur. Aşağıda belirtmiş olduğumuz yazıların çoğu bu niteliktedir: *“Deyerli Tedqiqat Eseri, Gül Besleyen Qız, Gecikmiş Bahar, Yetimin Sahnede Xoşbext taleyi, Hemişeyaşıl Yarpqlar, Yeriye Serv Ağacı, Uğurlu Yol, Aşiq Elesger, İ Drug İ Starşiy Brat, insan Her Yaşda Genkdir, Sefere Çıxıram, Qısa Temsiller, Şairin İlham Menbeyi, Hessas Şair Qelbi, Hüseyin Arif-50, Hünerin Terennümü, İki Şeir Kitabı, Meşa Mahnısı, İnce Rübab, Bereli Gor, Letosipeç Velikoy Zpoxi, Şairin Şöhreti, Unudulmaz Senatkar, Aliğa Vahid Haqqında Tedqiqat, El Nağmekarı, Edebiyatla Heyatın Görüşü, Asrın Laylası, Şair Haqqında Söz, Ayrılıq ve Mübarize İlleri, Puşkinin Şerq Resmleri, Menim Fikrimce Edebiyatımızın Elece de Medeniyyetimizin Tarixi Kökleri, Niye Arxaya Baxdım, Edebî Haqiqatlar Tarixi Heqiqetleri Tahrif Etmir, Arazın O Tayındakı Edebîyyatımız, Kövrek Duyğular, Vetənperver Ürek, Döyüşən Kehd Evi ve Bir Şeir Toplusu, Ulutürke Ulu Mehebbetle, Edebî İrsimiz ve Edebî Şöhretimiz, Şairin Şaxsiyeti, Böyük Senatkar ve Bir Neçe Söz, Gül Var Xocalıdan Sonra Açılmır, Ülfete Çağırış, Qabiliyyet Semimiyyetden Başalyır, Tariximiz Tarixi Şehidimiz, Tariximiz Taleyimiz, Şairin poetik Nefesi, Ana Südü İle Yazan Şair, Ulu Sabirin Yadigarı, Bu Dərdin Qışqırığı Pıçıldır, Taleyini Oxuyan Şair, Biri-Sensen Biri-Sene Oxşayan, Güneşden Genclik İsteyen Şair, Tedqiqatla Meşgul Olmayan Böyük Yazıçı Tesevvür Etmirem, Sözüün Çekişi ve Söz Ehli, Poeziyamız Varissiz Qala Bilmez, Poetik Sesin Rengleri – Tezedir, Senatkar Üreyi, Ruhlar Yaşayır, Şerefli Alim Müellim ve İnsan Ömrü, Edebî Alaqalarımız, İlham Qaynaqları ve Edebî Tale, Şairlik Taledir, Sözlerin Tasnifatı – Müderikliyin Poetikasındır, Gelin Birlikde Düşünek, İstintaq*

Materiallarına Ötrülen Şah Misralar, Ulu Qazaq Çox Ulular Yetirib, Yadda Qalan Yubiley Tamaşası, Böyük Filosof, Şair Taleyi, Yesenin-Puşkinden Sonrakı Rusiyadır, Hesən Qasımov Böyükağa Qasımzadə, Yadigar Söz.”¹⁵⁹

6. KÖŞE YAZILARI

Nəriman Həsənzadə, digər eserlerinde olduğu gibi Köşe yazılarında da kimsenin kişiliğine zarar vermeden yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar tamamen eleştirel bir şekilde yazılmıştır. XX. yüzyılın son on yıllarında gerek fikri ile gerekse yürek ağrısıyla yazılarını kaleme alan şairin, özünde manevi ağrılar, ızdıraplar içinde çırpındığını görürüz.

Nəriman Həsənzadə, köşe yazıları ile Ermeni yıldırııcıların ve ajanların Azərbaycan halkı üzerine yaptıkları vahşilikleri tekrar gündeme taşımıştır. Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan halkının gördüğü keşmekeşli günlerde durağan olmadı, kalemine sarıldı. Rus emperyalizminin ikiyüzlü siyasetini kalemiyle çürüttü. Azərbaycan halkının millî birlik ve bütünlüğünü bozmaya çalışanları kalemi ile eleştirdi.

Sözün değerini bilen şair ve köşe yazarı Nəriman Həsənzadə kalemini eline alırken yazılarına, zorla bir şeyleri yani yalan yanlış bilgileri kaleme almamıştır. Tarih ne demişse onu ifade edip eserlerinde göstermiştir. Neticede, şiirlerinde olduğu gibi köşe yazılarında da kabiliyeti, anlayışı ve hisleri etrafında toplanmıştır.

Nəriman Həsənzadə Rus emperyalist ordusunun 20 Ocak 1990 (Kara Ocak – Yanvar Katliamı) tarihinde Bakü’de yaptığı kanlı saldırıya karşı çıkarak köşe yazılarında bu katliama, korkmadan yer vermiştir. Sanatçı bu olaylardan çok etkilenmesine rağmen onu kaleminden ve gerçekleri yazmaktan alıkoymamıştır.

“Yazdığı yazıları Paris’te yayınlamıştır. Paris’in en büyük “Kalimer” yayınlarının baş editörü ünlü “Roje Krinye” ve “L’Humanité Limanş”ın muhabiri ile yaptıkları sohbetlerinde ve röportajında, Azərbaycan halkının kendi topraklarında

¹⁵⁹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Elmi-Edebi Tenkidi Eserler**” (Bakı: 7’nci cilde 5’nci cild, 2010), s. 604

katledilmesini anlatmıştır.”¹⁶⁰ Nəriman Həsənzadə bu sohbetlerinde korkmadan, çekinmeden Azərbaycan'ın SSCB'den ayrılması meselesini dile getirmiştir.

Nəriman Həsənzadə, XX. yüzyılın son yıllarında kaleme aldığı köşe yazılarında istiklâl ve özgürlük fikrinin büyümesinde büyük rol oynamıştır. Nəriman Həsənzadə'nin bu yıllarda kaleme aldığı “Paris Defteri”, “Atam'ın Budapeşte Asambleyasında Çıkış”, “Şehitlerimiz, Şahitlerimiz”, “Gül Var Hocalı'dan Sonra Açılmıyor”, “Kazak, Ağstafa Sengerdi” ve diğer köşe yazılarında Azərbaycan halkının özgürlük ruhunu okşamaktadır.

Nəriman Həsənzadə eserlerinde her ne kadar yumuşak bir üslup kullanmışsa da vatanının bağımsızlığı söz konusu olduğunda kullandığı üslup bir o kadar sert olmuştur. Nəriman Həsənzadə'nin her bir yazısı Azərbaycan toprağına karışan kahramanların hatırası önünde içilmiş birer yemindir. Nəriman Həsənzadə bu yemine sadık kalmıştır. Kaleme aldığı eserlerinde realist bir tavır takındığı için yazıları tesirli ve inandırıcı olmuştur. Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan topraklarını kanı ile sulayan her kahramanı eserlerinde yer vermiştir.

1990'lı yıllar Nəriman Həsənzadə'nin hayatında çok önemli bir yere sahiptir. O, ömrünün en kıymetli anlarını okuyucularına armağan etmiştir. Çünkü Nəriman Həsənzadə kendinde, vatandaşlık görevini yerine getirme anlayışını oluşturmuştur. Eserlerinde toprağına, halkına, medeniyetine ve diline bağlılığına çok net bir şekilde dile getirmiştir. Nəriman Həsənzadə bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: *“Ben inanıyorum ki bu dertleri unutacak bir günümüz olacak, yine yaylalarımızda koyun sürüleri, kuşlar göç edecek, dağ eteklerindeki serin sularımızı avucumuza doldurup içeceğiz. Meşe ağaçlarının koynunda yürek dolusu nefesler alıp gezeceğiz. Tarihimiz sabaha ışıklı gözlerle bakmayı tavsiye ediyor.”*¹⁶¹

Böylelikle, diyebiliriz ki şair ve köşe yazarı Nəriman Həsənzadə kaleme aldığı eserleri, bütün devirlerde olduğu gibi XX. yüzyılın son on yıllarında da, Azərbaycan'ın üstündeki kara bulutları dağıtırken olayları vaktinde kendi eserlerinde yazıp, sabahların daha aydınlık olması için çaba sarf etmiştir.

¹⁶⁰ Natiq Qubadoğlu, *AMEA'nın Dissertandı*, (Bakı: 525. Qazet, 2011) s. 6-7

¹⁶¹ Natiq Qubadoğlu, *AMEA'nın Dissertandı*, (Bakı: 525. Qazet, 2011), s. 8

Azerbaycan siyasi hayatına yaptığı eleştiri ve tavsiyelerini bu eserleri ile yol gösteren Nəriman Həsənzadə, bu hususta birden çok köşe yazısı meydana getirmiştir. Bir dönem milletvekilliği yapan Nəriman Həsənzadə, Azerbaycan siyasi hayatını çok iyi sentezlemiştir. Bu alanda uzmanlaşan Nəriman Həsənzadə, birçok köşe yazısı bu dönemde vermiştir. Nəriman Həsənzadə, yazmış olduğu köşe yazıları Azerbaycan'ın çeşitli gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır, yayımlanan bütün köşe yazıları daha sonra toplanılarak kitap haline getirilmiştir. Kaleme almış olduğu köşe yazılarının birkaç tanesi kısa bir şekilde aşağıda anlatılmıştır.

6.1 Menim Edebî Taleyim

Nəriman Həsənzadə, bu eserinde kendi yaşamının tarihini ve edebiyata olan düşkünlüğünü dile getirmiştir. Öte yandan bir nevi edebî hayatını sunmuştur okuyucuya. Azerbaycan edebiyatında önemli rol oynayan şair ve yazarlarla yollarının nasıl kesiştiğini belirtmiştir.

6.2 Ömür ve Tale Yolu

Nəriman Həsənzadə, bu eserinde yaşamının ayrıntılarını gizlediği köşe yazılarını kaleme almıştır. Ayrıca Azerbaycan siyasi hayatında önemli rol oynayan şahsiyetler hakkında da metinler yazmıştır. Yazmış olduğu metinler aşağıda belirtilmiştir;

“Vehi Puti Stupeni Voshocdeniya, Yanırdı Yandı Kül Oldu, “Ruhani” Havası, Büyük Çeçen Şairi Mehmed Mamakayevi Xatırlayiram, Alimlik – Büyük Rütbedi, Yetmiş Beşin Mübarek Menim Qazetim, Nazım Hikmet Azerbaycanda, Şair İtirmişam Şair Yaşında, Mir Celal – Abadiyaşardı Fexri Addı Tituldu, Sağ ol Professor!, Bizim Müasirimiz, Qırılmaz Tellerle, İsti Şirin Xatiralar, Sevimli Şair, Nağmemizin Ulduzu, Oddan Keçanlar, Özbek Qelem Dostlarım, Unudulmaz İnsan, Novruz Tut Yetişinca Sürar, Alimin Xatirasına Töhfe, Kalmık Xalqının Böyük Söz Ustası, Güldanları Gülsüz Qalan Şairler, “Öldü” Sözünü Dilimda Yox Üreyimde İşledirdim, Kerecede Şeir Axşamları, Unutsaq Unudularıq, Böyük Edabiyyatın Varisi, Yeri Ebadi Boş Qaldı, “Dağın” İçindan Fikir Püskürürdü, Adlar ve Adları Yaşadanlar, Ziyarata Gedan Ziyarata Layiq İdi, Edebî Alaqalar Şexsi Ünsiyyetlar, Uğursuzluqda Uğur Axtaran Yazıçı, Ömür ve Tale Yolu, Üzda Olmayan İstedad, Dede Şemşir, Ulu Önder

Heyder Aliyev Xalqımızın Mütefəkkir ve Ziyalılarının Xatirasını Həmişə Uca Tuturdu, Unudulmamaq Yaşamaqdı, Yaxşılar Azalır, Azablı Yollardan Keçən Heyat Hekayeti, İstedadın Işığı ve İstisi, Qazaxdan Bakıya Hayacan, Atatürk Yurdu, Birlik Andımızdır, Paris Deftari, İran Gündeliyi, Can Azərbaycan (Biz yaşa! Dedikce sen qurılırsan”.

6.3 Menim Romantikam ve Heyatın Reallığı

Nəriman Həsənzadə, bu eserində hayatında keçən romantik anılarını kaleme almışdır. Yazmış olduğu mətinlərdə, yaptığı muhabbet və söhbətləri dilə gətirmişdir. Yazmış olduğu mətinlər şunlardır;

“Yazıçı Mir Celalın Aile Üzvləri ilə Xatira Söhbəti, “Çünkü Ebedi Sənəti Var”, Tarif Çinarlara Yox Yosunlara Deyilir, Naxçıvan Diyarı Qədim Oğuz Torpağıdır, Siz Xoşbəxtsinizmi İsmixan Müəllim.”

7. MEKTUPLARI

Nəriman Həsənzadə, gerek politik yaşamında gerekse edebî yaşamında birçok şair, yazar, filozof və devlet adamıyla tanışmışdır. Tanıştığı bəzi devlet adamlarına və yazarlara məktuplar göndərmişdir. Bu məktuplardan birini də Heydar Aliyev’ə göndərmişdir. Göndərmiş olduğu bu məktupta şunları yazmışdır:

“Aziz Heydar Aliyev’e,

Azərbaycan’ın KP MK Yazarlar Birliyi Konferansı’nın tamamlanması ilə ilgili konuşma yaptınız, Konuşmalarınız sırasında, M. F. Ahundov’un Rus şair Puşkin’le olan çalışmaları hakkında konuştunuz. Dediniz ki, ben bu poemayı ikinci dəfədir bakıyorum. Böylə dostlukla ilgili əsərlərimiz ya azdır ya da yox denecek kadar azdır. Öylə oturduğum yerdə sessizcə, belki də kəndi kəndimə dediğim “Sen, sevgili arkadaşım Aliyev!” sözlərini siz duyduunuz. Əgər yersiz bir üslup isə özür diliyorum. Şimdi, o sözlərin ardından, Puşkin və Azərbaycanlı arkadaşları hakkında yazdığım poemayı, Rusça çevirisi və hakkındakı bəzi yorumlarıyla bərabər sizə göndərməyi borç bilirim. Aynı zamanda uzun vadeli bir araştırmaydı. Ayrıca “Sen Bağışladın” adlı kitabımı da göndərirəm. Değerli vaktinizi aldığım için və kəndi

eserlerimden bahsettiğim için özür dilerim.

Size büyük hürmetle...

Muhabetle....

Nəriman Həsənzadə, 3 Aralık 1980”

Göndermiş olduğu şahsiyetler şunlardır;

“Haydar Aliyev’e (1980), İ.H Qasimov, Cenab Heyder Alirza Oğlu Aliyev’e (2000), Samed Bağırova’ya (2014), H. Ahmedov’a (1978), İlya Çavçavadzenin’e (1958), A.G. Kerimov’a (1975), Adil Babayev’e (1978), R.E. Mehdiyev ve Sadri İbrahimova’ya (1985), G.M. Markov ve İ. Qasimova’ya, Samed Vurğun’a (1951), Abbas Ali Hasanov’a (1998), Söhrab Tahir (1998), Hidayet Muallim’e (2013), Ayaz Muallim’e, R. Allahverdiyev, Zakir Bağırov ve Mirze İbrahimov’a (1985), Cenab A.F. Qarayev’a (2011), İ. Qaraşov ve A.H. Kerimov’a (1990), Prof. Mürsel Muallim’e (2004).”

8. AFORİZMALARI (Özdeyişler, Vecizeler)

Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, ülger, kelamıkibar, aforizm, aforizma, motto denir.¹⁶²

Nəriman Həsənzadə aforizmalarını genellikle ikilik şeklinde kaleme almıştır. Nəriman Həsənzadə’nin yazmış olduğu özdeyişler halkı eğitmek amacını taşımaktadır. Nəriman Həsənzadə aforizmalarında genellikle sade ve akılcı bir dil kullanmıştır. Halkın anlayabileceği bir üslup takınması halka ne kadar değer verdiğini göstermektedir.

“Əvəz olunuruq, əvəzsiz ikən.”

“Qanmazın qanana hökm eləməsi,

Həyatın daimi faciəsidir.”

¹⁶² TDK, Güncel Türkçe Sözlük, Haz. Şükrü Haluk Akalın, (Ankara: 11. bs., 2011).

*“Tələsmə, tələssən düşmənin duyar,
Gecikmə, geciksən əlin soyuyar.”*

*“Yerdə, natəmizlik içində insan,
Təmizlik istəyir ulu Tanrıdan.”*

*“Uşaqsız bir otaq, bir ev dünyada,
Boşdur, o nə qədər zəngin olsa da.”¹⁶³*

Nəriman Həsənzadə, “Aforizmalar” adlı eserində vatan ve özgürlüğün toplumlar ve halklar için ne kadar kıymetli ve önemli olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra Kafkas özdeyişinde, Kafkasya’yı işgal eden Ermeni ve Rus birliklerine ince bir mesaj göndermiştir.

*“Düşmən yarasının bir qəmi yoxdu,
Vətən yaralansa, məlhəmi yoxdu.”*

*“Qafqazda yer tapıb yaşasalar da,
Qafqaz xasiyyəti yoxdur onlarda.”*

*“Vətən, vətən deyən şair ürəyi,
Vətənin ən böyük arazisidir.”*

*“Qılınc götürməsə, tarixdə bir xalq,
Ayaqlar altında itib-batacaq.”*

*“Bir səngərə sığar Qafqaz,
Bir tabuta fəqət sığmaz.”¹⁶⁴*

Türkler tarih boyunca boyunduruk altında kalmayı reddedip sürekli özgürlüğü için mücadele etmiş kadim bir halktır. Bu mücadeleleri en iyi anlatan Türk ataları, Orhun Abideleri adlı anıt ta bize göstermişlerdir.

¹⁶³ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7’nci cilde 7’nci cild, 2010), s. 331

¹⁶⁴ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7’nci cilde 7’nci cild, 2010), s. 331

Nəriman Həsənzadə'nin de yukarıdaki vatan ve özgürlük temalı özdeyişlerine baktığımız zaman Orhun Abideleri'nde de geçen özdeyişler benzer özellikler taşıdığını ve Nəriman Həsənzadə'nin orhun abidelerini çok iyi bildiğini görmekteyiz.

Orhun abideleri bize Türk insanının millî benliklerine ve özgürlüklerine ne kadar düşkün olduğunu göstermiştir. Tarihten beri var olan özgürlük ve vatan tutkusunun çok açık bir şekilde devam ettiğini görmekteyiz:

“Türk Oğuz beyleri, kavmi, işitin! Yukarıda gök basmazsa, aşağıda yer delinmezse Türk milleti ülkeni, töreni kim bozabilir?”¹⁶⁵

Özgürlük ve vatan duygusunun Türk halkı için ne kadar önemli olduğunu belirten bir diğer önemli şahsiyet Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk, Türklerin tarih boyunca hep özgür yaşamak için mücadele edip özgür kaldıklarını belirterek, hiçbir zaman özgür olmadan da yaşayamayacaklarını belirtmiştir. Ayrıca Atatürk, özgürlüğün olmadığı yerde ölüm ve yok oluş olduğunu da ifade etmiştir. Nəriman Həsənzadə'nin bu temalı aforizmalarına baktığımız zaman Atatürk'ü yakından tanıyan ve Atatürk'ün izinden giden bir şahsiyet olarak tanımlayabiliriz

“Türk Milleti bağımsız yaşamış ve bağımsızlığı var olmalarının yegâne koşulu olarak kabul etmiş cesur insanların torunlarıdır. Bu millet hiçbir zaman hür olmadan yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır.”¹⁶⁶

“Biz Türkler tarih boyunca hürriyet ve istiklale timsal olmuş bir milletiz.”¹⁶⁷

“Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve çöküş vardır. Her ilerleyişin ve kurtuluşun anası hürriyettir.”¹⁶⁸

¹⁶⁵ Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, (Ankara: Hisar Kültür Gönüllüleri Yayınları, 2003), s. 26

¹⁶⁶ <http://www.rehberogretmen.biz/ataturkun-ozlu-sozleri--ataturkun-bazi-ozdeyisleri.htm>, 05.02.2017

¹⁶⁷ <http://www.rehberogretmen.biz/ataturkun-ozlu-sozleri--ataturkun-bazi-ozdeyisleri.htm>, 05.02.2017

Nəriman Həsənzadə, özdeyişlərində Türk Dünyası için önemli olan şahsiyetlər üstünə de özdeyişlər kaleme almıştır. Nəriman Həsənzadə, Fuzulî dirilse ödülü ve hürmetinin olmayacağını belirtmiştir çünkü bu dönemde hürmet ve saygınlığın ödüle göre olduğunu söylemiştir. Ayrıca Mir Celal Paşeyeva öğretmenin ne kadar saf, temiz ve benzersiz olduğunu ifade etmiştir.

*“Füzuli dirilsə, hörməti olmaz,
Nə fəxri adı var, nə mükafatı.”*

*“Mir Cəlal müəllim əvəzsiz idi,
O da uşaq kimi saf, təmiz idi.”¹⁶⁹*

Nəriman Həsənzadə'nin, aforizmalarında çokça yer verdiği temalardan birisi de iyilik özdeyişleridir. Bu özdeyişlerinde iyi insanların sevilmesi gerektiğini, zalimlerden uzak durulması gerektiğini ifade etmiştir.

*“Yaxşı adamları sevin, qoruyun,
Dağılar, çürüyər yoxsa cəmiyyət.”*

*“Zalım istəyir ki, ona qul olum,
Amma istəyirəm mən oğul olum.”*

*“Sənin gözlərimdə qəm çiçəkleyib,
Mənim gözlərimdə o qəmə hörmət.”¹⁷⁰*

---

¹⁶⁸ <http://www.rehberogretmen.biz/aturkun-ozlu-sozleri> - -aturkun-bazi-ozdeyisleri.htm, 05.02.2017

¹⁶⁹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7'nci cilde 7'nci cild, 2010), s. 331

¹⁷⁰ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7'nci cilde 7'nci cild, 2010), s. 331

Nəriman Həsənzadə'nin aforizmalarında en çox keçən konulardan birisi de akıl konusudur. Akla çox önem veren Nəriman Həsənzadə, birçok aforizmasında aklın insanlar için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Nəriman Həsənzadə'ye göre aklın her şeyin üstünde olduğunu ve aklın yaşta olmadığını aslında başta olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kafaya kıymet veren saç değil akıl'dır diye belirtmiştir.

*“Qılıncda güc olur, qələmdə hikmət,
Birləşsə, basılmaz bu iki qüvvət.”*

*“Döyüş neydanıdı bir başın içi,
Qulaqlar keşikçi, gözlər xəbərçi.”*

*“Ağ saçın hər başda yoxdu qiyməti,
Saça da qiyməti baş qazandırır.”*

“Güclü kişilərdə qərəz, kin olmaz.”

*“Qaranlıq işıqdan görünmür heç vaxt,
İşiq qaranlıqdan görünür ancaq.”*

*“Qulaq as efirdən gələn bir səsə:
“Saadət hər kəsin öz əlindədir.”
Saadət hər kəsin öz əlindəsə,
Bizim çəkdiyimiz izzət nədir?”*

*“Siyasət ağıldı, bir də ehtiyat,
Bunu bilməyəni məhv edir həyat.”*

*“Yıxıldın, ayağa qalxmağı bacar,
Namərd qabağından qaçmasan, qaçar.”*

*“Gözün tutduğuna – ağıl yox deyir,
Ağıl dediyini – göz bəyənməyir.”¹⁷¹*

Nəriman Həsənzadə'nin akıl ve bilgi özdeyişlerine baktığımız zaman Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig adlı eserinden etkilendiğini açıkça görmekteyiz, Nəriman Həsənzadə'nin Yusuf Has Hacıp'i yakından tanıdığını ve Kutadgu Bilig'i iyi bildiğini söyleyebiliriz.

Yusuf Has Hacıp, aklın insan için ne kadar önemli olduğunu bu eserinin birçok yerinde belirtmiştir. Yusuf Has Hacıp'e göre akıl, kişi için bir meşale ve bir dosttur:

“Akıl senin için yeminli bir dosttur.”¹⁷²

“Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.”¹⁷³

Nəriman Həsənzadə, aforizmalarında kendine örnek aldığı bir diğer önemli önemli şahsiye Mevlana'dır. Nəriman Həsənzadə'nin bazı aforizmalarında Mevlana'yı görmek mümkündür.

“İnsan akılla pîr olur, saçı sakalı ağarmakla değil.”¹⁷⁴

Nəriman Həsənzadə, aforizmalarında yer verdiği bir diğer konu ise kadın konusudur. Kadınlara çok değer veren Nəriman Həsənzadə, kadınların toplum için çok önemli olduğunu belirterek, kadınsız bir dünyanın düşünülemeyeceğini söylemiştir. Həsənzadə, kadının bir mucize ve erkek için bir güç olduğunu ifade etmiştir:

¹⁷¹ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7'nci cilde 7'nci cild, 2010), s. 331

¹⁷² Yusuf Has Hacıp, haz. Mustafa S. Kaçalın, Kutadgu Bilig, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Ankara: Kültür Eserleri 3137-420), s. 23

¹⁷³ Yusuf Has Hacıp, haz. Mustafa S. Kaçalın, Kutadgu Bilig, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Ankara: Kültür Eserleri 3137-420), s. 24

¹⁷⁴ <http://neguzelsozler.blogspot.com.tr/2013/09/hz-mevlana-sozleri-ksa-mevlana-ozlu.html>
02.05.2017

*“Qızlar, qadınlar da, istəsə əgər,
Kişidə bir gücü iki güc eylər.”*

*“Qadın möcüzədir təbiət kimi,
Sirri açıldıqca, o, sirli qalır.”*

*“Qadın əzabkeşdi, iztirabkeşdi,
O qəmin yanında bizimki heçdi.”*

*“Ən dərin quyudu qadın qucağı,
Düşdünmü, görünməz ucu-bucağı.”*

*“Hayıf ki, ürəyi bəzi qızların,
Başqa oğlanların cibində olur.”¹⁷⁵*

Nəriman Həsənzadə, aforizmalarında doğadaki olayları və doğanın kendisini təsvir edərək, aslında insanın yaşamıyla ilgili özdeyişlər kaleme almışdır. Nəriman Həsənzadə, bu tür aforizmalarında doğayı sadəcə araç olaraq kullanmışdır. Ayrıca doğadaki olayları edebî bir dil ilə anlatması bu konuda ne kadar güçlü bir kalem olduğunu göstərmişdir. Nəriman Həsənzadə, doğanın insan ilə mücadele etdiyini belirtmişdir. Ayrıca doğada bulunan birçok zararın içinde yararlı şeylərin olduğunu və önəmli olanın bu yararları ortaya çıxarmak olduğunu ifadə etmişdir. Belirtməmişimiz gereken bir digər husus isə Həsənzadə'nin aşağıdakı aforizmaları, direkt olaraq doğa ilə ilgisinin olmayıp, aslında doğayı bir araç olaraq kullanmasıdır.

*“Təbiət şeytandı, insan oyuncaq,
Bizi şirnikdirib o aldadacaq.”*

---

¹⁷⁵ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7'nci cildə 7'nci cild, 2010), s. 331

*“İçindən yeməsə bir qurd ağacı,
Min il ömr eləyər dəmirağacı.”*

*“Gedib istədiyini bir yeri qazsan,
Görürsən üstü gül, altı soğulcan.”*

*“Bir çayda üzürdük balıqlar kimi,
Mən sudan quruya, o tora düşdü.”*

*“Gözümün ağı sən, qarası torpaq,
Gör harda bükdülər ağı-qaraya.”*

*“Göz gözə baxanda od düşür gözə,
Sonra ürək yanır, budur möcüzə.”¹⁷⁶*

---

¹⁷⁶ Nəriman Həsənzadə, “Prometeyin Kitabxanası”, “**Aforizmalar**” (Bakı: 7’nci cilde 7’nci cild, 2010), s. 331

4. BÖLÜM

NERİMAN NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN DİLİ

Azərbaycan edebiyatının 1960 ve 1970'li dövəmləri artıq yenileşmenin ortaya çıktığı bir dövəmdir. Bu yeniliklərin birçoğu edebiyatta devrim niteliğine ulaşacak kadar önemlidir. Azərbaycan edebiyatının yeni kuşak yazarları eserlərinə yeni tema, kahraman, zaman ve mekân kavramlarını getirmişlərdir. Yenilikçi kuşak, eskiden farklı olarak eserlərində yeni bir bakiş açısı getirmişlərdir. Tabi ki bu durumda edebiyatın dilini değiştirmeden, üslupları geliştirmeden bu yenilikleri getirmek imkânsız olurdu. 1960 dövəmindeki yazarlar daha önceki edebiyat dilini kullanmaktan kaçınarak, bireyin iç dünyasını, psikolojisini, duygularını yansıtmak için yeni bir dil arayışı içine girmişlerdir. Klasik edebiyat dilinin yerine halkın konuşma dilini değiştirmeden kullanırlar ve kişilerin ruhsal durumunu yansıtmak için psikolojik ve felsefi bir dil kullanırlar. Nəriman Həsənzadə de dili ve üslubuyla dövəmin kendine özgü çizgisi olan Azərbaycan edebiyatı yazar ve şairlerindedir. Nəriman Həsənzadə'nin edebi kişiliğinin oluşmasında, yaşadığı dövəmin siyasi ve toplumsal olayları etkili olmuştur. Bundan dolayı gerek ülkenin içinde bulunduğu durum gerekse şairin yaşadığı birtakım olaylar eserlərinə konu olmuştur. Nəriman Həsənzadə hayatın gerçekliğini kusursuz yansıtmak için konuşmalardaki halk dilini şiirlerinde ve köşe yazılarında değiştirmeden vermiştir. Halkın sade konuşma diliyle iç içe, bireyi düşündüren sorunları özellikle özdeyişlerinde ve köşe yazılarında kullanmıştır. Ayrıca şiirlerinde yalnızlığı aksettirmek için psikolojik, felsefik bir dil kullanmıştır.

Azərbaycan edebiyatının önemli şairlerinden ve köşe yazarlarından biri olan Nəriman Həsənzadə, yazdığı eserleriyle Azərbaycan edebiyatının mihenk taşlarından olmayı başarmıştır. Nəriman Həsənzadə, eserleri arasında bulunan köşe yazılarında diğer eserlerinde olduğu gibi günlük konuşma dilinden faydalanmıştır. Zira yaşadığı dövəmin edebi özelliği itibarıyla halk şairleri, halka mesajlarını onların diliyle anlatıyorlardı. Ayrıca Nəriman Həsənzadə köşe yazılarında dövəmin siyasi ve sosyal olaylarını üstü kapalı anlatımlar ve doğrudan eleştiriler yapmayı tercih etmiştir. Bunların yanında savunduğu görüşlerini pekiştirmek için günlük hayatın içinden örnekler vererek bu yazılarına canlılık kazandırmıştır.

Nəriman Həsənzadə'nin, sıklıkla kullandığı kelimeler “tabiat” “*Təbiət həssasdır bir ürək kimi*”, “Bakı” “*Bakı – mənim qara zəncim*”, “özgürlük” “*Azadlıq yolunda keşikçi duran*”, “Türklük” “*Mən ilk gaynaşımdan Türkoğlu, Türkem! Oğuzdan türedim, Türkoğlu, Türkem*”, “vatan” “*Satın ölünüzü və dirinizi, Vətən mənimkidir, bazar sizinki*, ve eşinin ismi olan “Sara” *Ekranda müğənnilər İtalyalı ər-arvad, Bir mahnı oxuyurlar: ‘Sara... Sara’*, kelimeleridir. Özellikle şiirlerinde üstü örtülü ölüm temasını birçok şiirinde dile getirmiştir. Eşinin erken ölümüne birçok eserinde değinen Nəriman Həsənzadə, bu konu üzerine hüznü şiirler kaleme almıştır.

Nəriman Həsənzadə, Çağdaş Azərbaycan şair ve yazarların kullanmış olduğu yenilikçi sentakslara da başvurmuştur. Bu sentakslar daha önce yabancı dillerin etkisindeyken Çağdaş Azərbaycan yazar ve şairleri bu durumu değiştirerek sade Azərbaycan Türkçesini kullanmışlardır. “*Bir qapı bağladın, yüz qapı açdım, Qışın soyuğunda ölkə dolaşdım*”,
“*Ayağa dur Azərbaycan!*
Bunu bize zaman deyir,
Mezarından baş qaldıran baban deyir.
Nar oğlu nar seninleyem.”

Ayrıca Nəriman Həsənzadə, eserlerindeki cümle yapılarını da genellikle; kurallı yapı, fiil yapı ve basit yapı olarak kaleme almıştır. Bazı şiirlerinde az da olsa isim cümlesi ve eksilteli cümle yapısını da kullanmıştır.

Nəriman Həsənzadə'nin eserlerindeki dil ve üslup şekli genellikle sade, açık ve nettir. Nəriman Həsənzadə şiirlerinde genellikle dördlük nazım birimini tercih etmiştir, kafiyeye düzeni çapraz uyak abab, sarmal uyak abba ve düz uyak aaab olarak kullanmıştır. Nəriman Həsənzadə şiirlerinde çoğunlukla hecenin 8’li, 11’li ölçüsünü kullanmıştır.

Azerbaycan edebiyatçıları arasında romantik bir şair olarak da bilinen Nəriman Həsənzadə, bu özelliğini manzum şeklinde yazdığı piyeslerine de yansıtmıştır. Ancak Nəriman Həsənzadə'nin romantizmi duygusal ve âşıkane değil, vatani ve milliyetçi hissiyatlar içerir. Bu yüzden piyeslerinde romantizmden çok ulusalcı yanı ön plana çıkarır.

Nəriman Həsənzadə, eserlerinde halkı bilinçlendirmek ve halk için sanat yaptığını bize göstermiştir. Sanatını halkın menfaati, halkın öğrenim seviyesini yükseltmek, halkın manevi duygularını ve halkın milliyetçilik hislerini uyandırmak için kaleme almıştır. Kısaca halkın şairi ve halkın yazarıdır. Azerbaycan hükümeti tarafından da bu durum resmîleştirilerek “Halk Şairliği” unvanı verilmiştir.

Nəriman Həsənzadə'nin başarılı olduğu bir diğer alan ise kaleme almış olduğu deyimler ve özdeyişleridir. Nəriman Həsənzadə, özdeyişlerinde de kısa ve net bilgiler vererek halkı bilinçlendirme ve halkı geliştirmek amacını gütmüştür. Nəriman Həsənzadə yazmış olduğu özlü sözlerinde bize Türk dünyasının önemli sözlerini harmanlayarak, kendi süzgecinden de geçirerek halka aktarmıştır. Nəriman Həsənzadə'nin her özdeyişi Türk tarihi ve Türk bilgisi kokmaktadır. Özdeyişlerini genellikle ikilik şeklinde kaleme alan Nəriman Həsənzadə, özdeyişler alanında Azerbaycan Edebiyatını ve Türk edebiyatını bir adım daha ileriye taşımıştır. Nəriman Həsənzadə özdeyişlerinde herkesin anlayabileceği ve herkesin içinden bir ders çıkarması açısından üslubunu açık ve net tutmuştur.

5. BÖLÜM

NERİMAN NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ'NİN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Çağdaş Azərbaycan şiiri denilince akla ilk gelen şair ve sanatçılardan biri de Nəriman Həsənzadə'dir. Azərbaycan şiirindən bahsedildiğinde Nəriman Həsənzadə'yi görmemek veya bilmemek büyük bir eksiklik olur kanaatindeyiz. Nəriman Həsənzadə, Samed Vurgun sonrası döneminin en iyi şairlerinden biridir diyebiliriz. Şairlik Nəriman Həsənzadə'nin sadece şiirlerinde, düz yazılarında, oyunlarında, köşe yazılarında değil, onun şahsiyetinde de vardır. Yazdığında da yazmadığında da şairdir. Şiir, şairin yaşamından geçen ışıklı, aydınlık bir yoldur. Nəriman Həsənzadə'nin şair kimliğinde, söze sahip çıkan şahsiyetlerden biridir. Yüzyıllar boyunca büyük şahsiyetlerden, usta sanatçılardan kendi döneminin, yaşlılarından, kalem dostlarından ve halkın her kesiminden bir zerre kopup, onun şiirsel kimliğine nüfuz etmiştir. Bu herkese nasip olmayan bir yetenektir. Azərbaycan'ın halk şairi emektar sanat adamı, Uluslararası Bilimler Akademisi, şair, oyun yazarı, nesir yazarı Nəriman Həsənzadə 88 yıllık ömründe kazandığı bu nitelikler, bu ağırlığı taşımış, onurlu sanatçılık yükünü, sanatın basamakları ile mahsus olduğu yüксеklığe kaldırabilmiştir. Onu bir insan ve bir şair olarak, yaşamını gözden geçirdiğimizde kendisi mutlu ve kendisiyle barışık bir kalem ustası olduğu kanaatine varırız. Birçok şahsiyete nasip olmayan bu karakterli yaşamı, sadece görünen taraflarıdır.

İnsan, Allah'ın kendisine bahşettiği ömrü laikiyle yaşamak için bu dünyaya gelmiştir. Bu laiki taşımak her insanın borcudur. Ayrıca, insanın içinde daima bir ölümsüzlük arzusu ve ölümsüzlük isteği de olmuştur. Hayatta hem karakterli yaşamak hem de ölümsüzlük kazanma yetkisi ise sanat adamlarının omzuna düşen en kudretli yüküdür.

Azərbaycan şiir tarihinde, özellikle XX. yüzyılın Azərbaycan şiirinde bu tür ustalar sırasında halk şairi Nəriman Həsənzadə'nin kendine özgü her taraftan görünen bir insan, bir şair kimliği vardır. Nəriman Həsənzadə'nin yaratıcılığının esas özelliklerinden birisi de çağdaşlıktır. Şair Azərbaycan tarihinin eski dönemlerine baktığında da Orta çağ'dan, XIX. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarından konuşurken de modern ve bugünün şairidir diyebiliriz. Nəriman Həsənzadə okuyucusunun dostu, tanıdığı ve kalp sırdaşı gibi durur. Onu, sevincine, arzusuna, üzüntü ve heyecanına

ortak etmeyi başarır. O, ne ile ilgili yazarsa yazsın, onun kökü Azerbaycan toprağı ile kaplıdır.

Azerbaycan halkının acı günleri çok olmuştur. Dertleri sayısız, tükenmez olmuştur, mücadele azimleri ve aşkları ise hiç tükenmemiştir. Şair kendi savaşçı kimliği ile her zaman ön siperlerde durmuştur, Nəriman Həsənzadə her zaman Azerbaycan'ın sanat siperini de korumaya çalışmıştır. Nəriman Həsənzadə birçok başarılı poemaları ile de hep akılda kalmıştır. Bu başarılı poemalarından olan; “Neriman”, “Heybede Gezen Şair”, “Vatansız”, “Şahid Ol, Güneş”, “Resul Hamzetov’a Mektup”, “Kimin Sorusu Var” poemaları ve diğer büyük hacimli eserleri derin anlamlı ve şiirsel itibarıyla okuyucunun kalbini sıcak bir yuvaya dönüştürüyor. Ömrünün 88. Yıl dönümünü tamamlayan halk şairi Nəriman Həsənzadə eserlerinin tükenmez toprak sevgisi, vatan ve millet sevgisi daima bahar kokularını saçmıştır. Onun hacimli dram eserlerinde, manzum ve lirik şiirlerinde canından çok sevdiği halkının tarihi geçmişi, bugünü, sevinçlerini ve acılarını yansıtmıştır. Şairin “Atabeyler”, “Cavid”, “Neriman”, “Zümrüt Kuşu”, “Med”, “Kaçak Kerem”, “Pompeyin Kafkasa Yürüyüşü” ve “Kafkas” gibi eserlerinde Azerbaycan'ın çeşitli dönemlerini tarihi gerçekleri ile sanatsal bir şekilde salnamelere dönüştürmüştür. Nəriman Həsənzadə'nin eserlerine baktığımız zaman sıklıkla kullandığı kelime “Tabiat” kelimesi olmuştur.

Bugünkü Azerbaycan şiirinin bu kalitede olmasında büyük pay sahibi olan, önemli Azerbaycan sanatçılardan birisi de Nəriman Həsənzadə'dir. Nəriman Həsənzadə okuyucunun kalbine yol bulan, hazin, lirik mısraları ile herkesin gönül çırpıntısına, kendi kalbinin gümbürtüsünü de katarak, insanlarda duyguları uyandıran, bin kötülüğün içinde bin bir tazelik yaratan ünlü bir söz ustasıdır. Nəriman Həsənzadə yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi mutlu kalem sahibi bir sanatçıdır.

Yıllardır onun eserleri takdir edilerek okunuyor ve büyük bir beğeni ile takip ediliyor. Şiirlerini ezberden okuyabilen ve sözlerine müzik elbisesi giydirmeyi

başarabilen bir sanatçıdır.¹⁷⁷ Manzum eserleri birçok yerde sahnelenmiştir.

Ömrünü söz sanatına bağlayan, ilhamının sayesinde birbirinden ilginç eserlere imza atan Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan şiirinin zenginleşmesinde büyük hizmetler eder. Nəriman Həsənzadə'nin eserlerine genel olarak baktığımızda, Nəriman Həsənzadə, dünyanın hangi kıtasına giderse gitsin, gezegenin hangi ülkesinde edebî sempozyumlar yaparsa yapsın, hangi şiir meclisinde bulunursa bulunsun, sinesinde hep Azerbaycan kalbi atıyor. O, Yugoslavya, İtalya, Fransa, İran, Türkiye, Hindistan, Belçika ve başka ülkelere ziyaretleri sırasında, kendisi ile beraber Azerbaycan toprağının hararetini de götürmüştür. Biz onun şiir ve poemalarında bu toprağın ateşini, esrarengiz doğasını ve geniş yürekliliğini görüyoruz.

Azerbaycan halkı kendi şairini çok seviyor, onun sanatçılığını takdir ediyor. Nəriman Həsənzadə için hep şöyle derler: “Toprağa bağlı olanları, toprak yükseltir.”¹⁷⁸

Azerbaycan'ın önemli şahsiyetleri, Nəriman Həsənzadə'nin edebî kişiliği için şu sözleri dile getirmişlerdir:

“Neriman'ın şiirlerini okuduğumda şu sonuca varıyorum; sanat eseri, özellikle lirik şiirleri insanı öyle bir düşündürür ki, hayat, doğa, insanlar, bitmez tükenmez ışık, karanlık, güzellik, sevinçler, trajediler her şey sana bir şeyler anlatıyormuş gibi hissine kaptırıyor. Onu, şimdiye kadar bilmediğimiz, duymadığımız, hayalimize de getirmediğimiz garip hisler, duygularla tanıdık. Derin ve felsefik anlamlı sözler insanı büyüdü bir güzellik âlemine götürüyor. Fikrini ve düşünceni bu âlemin surlarını kavratmaya yöneltiyor.

Halk Şairi Mirze İbrahimov

¹⁷⁷ Aynur Zamanova, **Bir Şair Ömrünü Yaşatmaq Üçün**, (Bakı: (Ağstafa Rayon Merkezleşdirilmiş Kitabxana Sistemi), Metodika ve BibliografiyaŞöbesi, 2016), s. 6

¹⁷⁸ Aynur Zamanova, **Bir Şair Ömrünü Yaşatmaq Üçün**, (Bakı: (Ağstafa Rayon Merkezleşdirilmiş Kitabxana Sistemi), Metodika ve BibliografiyaŞöbesi, 2016), s. 5

Nəriman Həsənzadə'nin şiirlerinde ben her zaman keyif aldım. Onun şiirlerinde kalbim hep hızlı atar. Çünkü okuyucusu ile kalp dilinde konuşuyor. Kalp dili nedir? Samimiyet! Onun şiirleri beni hep ısıtır ve hep düşündürür, görmediklerimi bana gösterir.

Halk Şairi Bahtiyar Vahapzade

Nəriman Həsənzadə fikir ve anlam şairidir. Onun sağlıklı, kristal şiirinin çok derin katlarında çağdaş Azərbaycan varlığının çok ciddi anlaşmazlıklarını dile getirir. Alevleri etrafa saçar, sevinç ve ızdırapları, umut ve kaygıları çırpınır.

Halk Şairi Rıza Ulutürk

Nəriman Həsənzadə tepeden tırnağa söz adamıdır. Nesirlerinde de, Dramaturgyalarında da, makalelerinde de şairdir. Kaleminin sesine kulak veren, bu sesi kalifiye şekilde duyan belli insanlara yöneltmiş gibi.

Halk Şairi Memmed Araz

Nəriman şiirleri konuşma diline yakın, basit, akıcı bir üslup taşımaktadır. Kitap dilinden, resmiyetten uzak, içten gelen tatlı, ilginç bir muhabbetle yazar. Nəriman okuyucunun dostu, tanıdığı ve kalp sırdaşı gibidir.

Halk Şairi Mir Celal

Şairlik öze dönük bir diplomasi ise, bu anlamda Nəriman Həsənzadə Azərbaycan'ın en içten diplomatıdır.

Akademik Nizami Caferov

Nəriman Həsənzadə hakkında konuşmak genellikle modern Azərbaycan şiirinden bahsetmek demektir.

Akademik Nizami Caferov

Nəriman oldukça hassas bir şairdir. O bir kartal uçuşunda, bir lalenin duruşundan, bir bebeğin bakışından, tüm evreni, sosyal âlemi ve dolu hayatımızı gözler önüne serebiliyor.

Mir Celal Paşayev

Tezimizi bitirirken, Azərbaycan halk şairi olan ve tezimizin konusu olan Nəriman Həsənzadə'nin son bir sözüyle bitirmək doğru olacağı kanaatindeyiz.

Şiir parçası! Şiir yazdığım gün mağrur oluyorum ilham ki, hafifçe göğsüme doluyor; bir kristal damlası oluyorum, dünya çapında yok, bende yansıyor... ”¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ Aynur Zamanova, **Bir Şair Ömrünü Yaşatmaq Üçün**, (Bakı: (Ağstafa Rayon Merkezləşdirilmiş Kitabxana Sistemi), Metodika ve BibliografiyaŞöbesi, 2016), s. 5

SONUÇ

Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan edebiyatının çağdaş, üretken ve çok yönlü şairlerindendir. Onun üretkenliği sadece nazım ve şiir ile sınırlı değildir. Poema, Düzyazı, Aforizma, Nesir, Köşe Yazıları ve özellikle de bilimsel çalışmalarıyla Azərbaycan edebiyatına katkı sağlamıştır. Nəriman Həsənzadə'nin şairliği, eşinin ölümünden sonra yazmış olduğu şiirlerle bir üst mertebeye taşımıştır. Şiirlerinde daha çok buhranlı, karanlık ve melankolik bir hava ile yazmıştır. Eşinin ölümünden sonra eşi için yazmış olduğu şiir sayısı 400'ü geçmiştir, dolayısıyla bu özelliği onu "Azərbaycan edebiyatında eşine en çok şiir yazan şair" yazma unvanını vermiştir. Biz Nəriman Həsənzadə, bu özelliğinden dolayı bir "Eş Şairi" olarak nitelendirilmelir. Öte yandan şiirlerinde eşinin ölümünden dolayı sıklıkla ölüm temasına yer verdiği için "Ölüm Şairi" diye de nitelendirilebilir.

Nəriman Həsənzadə, şiir konusunda oldukça başarılıdır, bu başarıda eşinin erken ölümü kendisine ne kadar acı verse de bu ölüm Nəriman Həsənzadə'ye çok şey katmıştır. Evliliği boyunca Sara Hanım'a yazdığı şiirler bir elin parmakları ile sayılabiliyorken, eşinin ölümünden sonra kendisine yazdığı şiirler kitaplara sığmamıştır. Nəriman Həsənzadə, şiirlerinde aşk ve ölümün yanında vatan ve toprak temalarını da sıkça kullanmıştır.

Nəriman Həsənzadə, üniversite yıllarını geride bıraktıktan sonra daha çok oyun yazarlığı ve köşe yazarlığı alanlarında kendini geliştirmiştir. Daha sonra manzum Hikâyeler ve aforizma alanlarına da yönelmiştir.

Nəriman Həsənzadə, Azərbaycan edebiyatında, eski dile karşı çıkarak çağdaşlığı ve sadeliği savunmuştur. Azərbaycan edebiyatının diğer dillerin etkisinden çıkarılması gerektiğini savunarak eserlerini bu düşüncelerine göre kaleme almıştır. Nəriman Həsənzadə, eserlerinin tamamında sade bir Azərbaycan Türkçesini kullanmıştır.

Nəriman Həsənzadə, eserlerinde okuyucusunu çoğu zaman düşündürmeye, cesaretlendirmeye ve milli duygularının kabarmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle vatan, millet, toprak, bayrak ve özgürlük temalı şiirlerinde bunları görmek ve hissetmek mümkündür.

Nəriman Həsənzadə, milli, lirik ve epik özellik taşıyan eserleriyle Azərbaycan edebiyatında yerini almıştır. Nəriman Həsənzadə, realist bir Azərbaycan şairidir, gördüklerini, hissettiklerini ve yaşadıklarını olduğu gibi eserlerine yansıtmıştır. Öğretici yanı ağır basan, vatan, millet, özgürlük, aşk, sevgi, konularının işlendiği şiirlerinde konuşma dilini başarıyla kullanmıştır. Hemen hemen her şiirini hecenin 8'li ve 11'li ölçüsüyle yazmıştır. Şiirlerinde kullanmış olduğu ahenkler birbirlerine benzer niteliktedir. Ayrıca Nəriman Həsənzadə, birçok eserinde sosyal sorunlara da değinmiştir özellikle köşe yazılarında bunları görmek mümkündür.

Nəriman Həsənzadə, halihazırda Azərbaycan'ın başkenti Bakü'de yaşamına devam etmektedir.

SÖZLÜK

-A-

ABİR: Şeref

AĞ: Ak, Beyaz

ANDRONİK: Oğlan, Genç erkek

APAR: Almak

APARMAQ: Götürmek

ARVAD: Karı, Eş

AVAM: Cahil, Bilgisiz

-B-

BAC: Vergi

BADAM: Badem

BAKI: Bakü, Azərbaycan'nın başkenti

BALA: Çocuk

BEHİŞT: Cennet

BEYNƏLMİLƏL: Uluslararası

BƏD: Kötü

BƏNÖVŞƏ: Menekşe

BƏRK: Kuvvet

BƏZƏK: Süslü eşya, Değerli süs

BİRCƏ: Yalnız, Sadece, Tek

BÖHTAN: İftira

BUDAQ: Dal

BULAQ: Pınar, Çeşme

BULAQ-SUYUTƏK: Kaynak suyu

-C-

CAVAN: Genç

CƏMİYYƏT: Toplum

CIRTDAN: Cüce

CİLOVLAMAQ: Kürükləmək

CÖVR: Cəfa, Zülm, Eziyyət

-Ç-

ÇAMADAN: Bavul

ÇEK: Çizmək, Resmetmək

ÇƏN: Sis

ÇİLƏN: Serpilme

ÇİMİN: Yıkanmaq

ÇİYƏLƏK: Çilek

ÇİYİNİ: Omuz

-D-

DARIĞMA: Meraklanmaq, Endişələnmək

DƏRYA: Deniz

DIĞA: Ermeni Serserisi

DİBÇƏ: Mezar başı, Mezar taşı

DİV: Deve

DÖŞ: Göğüs, Meme

DRO: Vahşi

-E-

EHTİYAT: Tedarik

ELƏ: öyle

ESƏ: Asa, Değnek, Baston

EŞİD: İşitmek, Duymak

EVCAN: Evcimen

EYNƏ: Gözlük, Ayna

-Ə-

ƏLCƏYİN: Eldiven

ƏMİN-AMANLIQ: Tehlikesiz, Tekin

ƏR: Erkek

ƏRKÖYÜN: Gurur

ƏRKYANLIK: İmparatorluk

ƏSA: Baston, Asa, Değnek

ƏVƏZ: Karşılık, Bir şeyin yerini tutan şey

ƏZABKEŞ: Dertli, Dert çeken

-F-

FƏXRİ: Ödül

-G-

GEN: Uzak

GOR: Mezar

GÖYƏRÇİN: Güvercin

GUŞE: Köşe

GÜZGÜ: Ayna

-H-

HAMSI: Hepsi, Tamamı, Herkes

HARAY: Nida çekme

HARDA: Nerede

HƏLİM: Naif, Kibar

HƏYA: Namus

HÜMANİTAR: Hümanist, insancıl

HÜRK: Şüphe

-X-

XALAT: Orta Asya halklarının giydiği elbise, yakası açık üste giyilen elbise

XƏZAN: Hazan, Sonbahar

XƏZƏR: Hazar Gölü

XİDMƏT: Hizmet

XİYABAN: Sokak

-İ-

İL: Yıl, Sene

İNDİ: Şimdi

İSTEDAD: Kabiliyet

-J-

JURNALİST: Yazar

-K-

KAMAN: Ok

KEŞİ: Nöbet

KEŞİKÇİ: Bekçi

KƏHRİZ: Kuyu

KƏPƏNƏK: Kelebek

KİMİ: Gibi

KÖHNƏ: Eski

KÖHNƏ: Eski, Yıpranan

KÖMƏK: Yardım

KÖYNƏK: Gömlek

KÖYRƏ: Davranış

KÜLƏK: Rüzgâr

KÜLƏK: Yel, Rüzgar

-Q-

QABAQLAMAQ: Gizlenmek, Saklanmak

QALAS: Yakmak

QARĞA: Saldırma

QAŞ-QABAĞI: Göz kapağı

QAYIT: Dönmek, Geri gelmek

QAYITMAQ: Dönmek

QAYTAR: Gitme durumu, Giden

QAZ: Gaz

QƏBRİSTAN: Kabristan, Mezarlık

QƏM: Gam, Der, Tasa

QOCA: Yaşlı, İhtiyar, Eski

QOHUM: Akraba

QONAQ: Konuk, Misafir

QRİSTAN: Çiy

-L-

LAP: Merdiven

LAYLA: Ninni

LENT: Kurdele

-M-

MAHNI: Şarkı, Türkü, Mani

MAŞIN: Vasıta, Araba

MAYAK: Sinyal, Yol gösteren ışık

MEŞƏLİK: Hayalet

MEYİT: Ceset

MƏFTİL: Demir

MƏHBƏS: Mahpus

MƏLHƏM: Merhem, İlaç, Deva

MƏRAM: Arzu

MƏSLƏK: İnanç

MİRİQ: Dişsizlik, dişin olmama durumu

MİN: Bin

MİŞAR: Kesmek

MOSKVA: Moskova, Rusya'nın başkenti

MÖHLƏT: Mühlet, Zaman

MÜƏLLİM: Öğretmen

MÜĞƏNNİ: Sanatçı, Beste okuyan

MÜSƏLMAN: Müslüman

MÜTİ: İtaatkar

-N-

NAĞİL: Masal

NAHAQ: Haksız, Çabanın boşa çıkma durumu

NALA: İnleme

NALƏ: İnleme

NAR: Ateş

NEFT: Petrol

NƏCABETLİ: Süslü

NƏVAZİŞ: Mihribanlık

NİSGİL: Dert, Tasa

NOVRUZGÜLÜ: Kardelene benzer bir çiçek

-O-

OKEAN: Okyanus

OTAQ: Oda

OYAQ: Uyuyamama durumu, Uyanık kalmak

-Ö-

ÖZGƏ: Başka

-P-

PALID: Meşe

PAPAĞ: Şapka

PAYIZ: Sonbahar

PƏLƏNG: Kaplan

PIÇİL: Fısıldama

PLAŞ: Şemsiye, Yağmurluk

PUÇ: İçi boş, Donuk, Bir şeyin olmamış yetişmemiş hali

-R-

REPUBLİKA: Ülke

RƏMZİ: Simge

-S-

SƏFİR: Elçi

SƏNGƏR: Mevzi

SƏRV: Selvi, Bir ağaç türü

SOĞULCAN: Solucan

SORAQ: Haberci

SOYUQ: Soğuk

SÖYÜŞ: Tartışmaq

SÜFRƏ: Sofra

ŞAD: Şen

ŞİRNİKDİR: Oyalama

TALE: Kader

TAM: Tad, Tadmə durumu

TARAZ: Denge, Terazi

TAYFA: Grup

TEZ: Erken, Hızlı, Çabuk

TƏBİƏT: Tabiat, Doğa

TƏLƏ: Acele

TİKAN: Diken

TOPMAQ: Bulmaq

TORPAQ: Toprak

TOY: Dügün, Eğlence

TÜLKÜ: Tilki

TÜSTÜ: Kül

-U-

UCALDA: Yüceltme

UCALMA: Yükselme

-Ü-

ÜNSİYYƏT: Samimiyet

ÜZ: Yüz, Sima

-V-

VƏLƏ: Ötme

-Y-

YABI: Ruhsuz

YADDAŞ: Hafıza

YAXŞI: İyi, Hoş, Güzəl

YANVAR: Ocak

YARPAQ: Yaprak

-Z-

ZƏHM: Cehennem

ZƏLİL: Çaresiz

ZORİ: Zorba

KAYNAKÇA

- Abdulhasanlı T. (2013). Günümüz Azerbaycan Şiirinde Tarihi Geçmişimizin Yansıması. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Akademik Bakış Dergisi, S 36, Mayıs-Haziran. s. 4-9.*
- Adıgüzel H. (2003). *Sabir Rüstem Hanlı'nın Edebî ve Politik Şahsiyeti*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Adıgüzel S. (2006). *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*. Ankara: Fenîmen Yayınları.
- Ahmedov H. (2015). Azerbaycan'da Tiyatro Sanatının Gelişmesinde Öncü Bir İsim: Abdürrahim Bey, *Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi, s.1-20*
- Akman E. (2008). Stalin Sonrası Azerbaycan'da Âşık Edebiyatı ve Âşık Kurultayları, *Türkbilig Dergisi, s. 12-23*
- Akpınar Y. (1994). *Azerbaycan Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınlar 150.
- Albayrak N. (2005). *Türk Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri, Tasnifi ve Taş Baskısı Halk Hikâyelerine Bazı Katkılar*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları XXVI.
- Altungök Ahmet (2014). Sâsânî Kültür ve Medeniyetinin İslâm Kültür ve Medeniyetine Etkileri, *Tarih İncelemeleri Dergisi, C XXIX, S 2, s. 445-487*
- Araz M. (2002). "Ayağa Dur Azerbaycan", 'Azerbaycan Harayı', Bakı: Şərq-Qərb.
- Aslan B. (1996). "Azerbaycan", *Türkiyat Jurnal Dergisi, s. 47-75*
- Baharlı M.H. (1993). "Azerbaycan", Bakı, Şərq-Qərb.
- Bekadze M. Behlul A. İasha B. (2016) Azerbaycan Millî Mizah Geleneği; Seyfettin Dağlı'nın 'Adı Senin, Tadı Benim' Komedi Örneği, *Karadeniz, S 29, s. 249.*
- Beyatlı Y. K. (1974). *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, Baha Yayınları,
- Bezer G. Ö. (2000). Azerbaycan Atabegleri, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s. 82-84*
- Bilgiç E. (2012). MS III. Yüzyıl Roma-Sasani İhtilafına İlişkin Bir Değerlendirme: Pers Kralı I. Şapur'un Roma İmparatoru Valerianus'u Esir Alması,

Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi/Mediterranean Journal of Humanities, C II, S 2, s. 25-34.

Bünyadov Z. (2007) “*Azərbaycan Atabəyləri dövləti (1136-1225-ci illər)*” Bakı: “Şərq-Qərb”.

Cafer A. (2015) “Düнден Bugüne Azərbaycan Müziği Üzerine Bir Değerlendirme”, *İdil Dergisi, C 4, S 17, s. 125-135*

Demir T. (2010) ‘Son Kızılbəş Şah İsmail’ Üzerine, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmalar Dergisi 56, Yeditepe Yayınevi, s. 400-411*

Elekberova K. (2015). “20. Yüzyıl Başlarında Azərbaycan Yazı Dili ve Osmanlı Türkçesi”, *Azərbaycan Dergisi, s. 529-535*

Ercilasun A. B. (2004). “*Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*”, Ankara: Akçağ Yayınları/603, Araştırma-İnceleme Dizisi/50.

Ergin M. (2003). “*Orhun Abideleri*”, Ankara: Hisar Kültür Gönüllüleri Yayınları.

Erol A. (2009). “Karabağ Şiirleri”, ‘*Electronic Turkish Studies*’, s. 1212-1228

Eyvazlı F. (2014). “*Qaçaq Kərəm*”, Bakı: Bakı Kitap Kulübü Yay.

Giyasi C. (2012), “Orta çağ Azərbaycan Mimarisi”, *İRS Sanat Dergisi, s. 50-57.*

Göksoy İ. H. (2002). “Kuba Hanlığı”, *TDV, İslam Araştırma Merkezi C 26, s. 296-297*

Güler H. (2016). “Geçmişten Günümüze Azərbaycan”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C 5, S 1, Haziran, s. 153-170*

Gültekin H. (2013). “*Güney Kafkasya’da Güvenlik Bağlamında İran-Azərbaycan İlişkileri*”, Ankara: Ankara Üniversitesi yüksek Lisans Tezi.

Hacıp Yusuf Has, Haz. Mustafa S. K. (1999), “*Kutadğu Bilig*”, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri 3137-420.

haz. Akalın Ş. H. (2011). “Güncel Türkçe Sözlük”, Ankara: *TDK 11. bs.*

Həsənzadə N. (1960). “*Bütün Şərq bilsin*”, Bakı: Azərbaycan SSP Medeniyyət Nazirliyi.

Həsənzadə N. (1997). “*Pompeyin Qafqaza Yürüyüşü*”, Bakı: Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2004). “*Durnalar Vurulur Qaqıldaşanda*” Bakı: Seçilmiş Eserleri, Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2004). *“Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda”*, Bakı: Seçilmiş Eserləri, Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2004). *“Nəzım Hikmət”, Silsiləsindən*, Bakı: Seçilmiş Eserləri, Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2004). *“Uşaq Şeirleri”*, Bakı: Seçilmiş Eserləri, Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2004). *“Yaşa, Hayıfsan”*, Bakı: Seçilmiş Eserləri, Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2004). *“Atabeyler”*, Nahçıvan: Tarihi Hronika XII. Asır.

Həsənzadə N. (2005). *“Kulturologiya (Dünya Medeniyeti Tarihi)”*, Bakı: CBS mətbəsi.

Həsənzadə N. (2005). *“Nuru Paşa”*, Poema, Bakı: Oğuz Eli, Lidər Nəşriyyat.

Həsənzadə N. (2007). *“Poylu-Bəşiyim Menim”*, Bakı: CBS mətbəsi.

Həsənzadə N. (2010). *“Aforizmalar”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’nci cilde 7’nci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Bu Da Bir Zarafat (Nağmələr)”*, Bakı: Seçilmiş Eserləri, Şərq-Qərb.

Həsənzadə N. (2010). *“Bu Dünya Nerdivandı”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’ci cilde 1’ci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Cavid”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, 7’nci cilde 2’nci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Durnalar Vurulur Qaqqıldaşanda”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’ci cilde 1’ci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Ellere Ellere”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’ci cilde 1’ci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Elmi-Edebî Tenkidi Eserler”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’nci cilde 5’nci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Mən Səni Sevdim ki”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’ci cilde 1’ci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Nizami”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, 7’nci cilde 2’nci cild.

Həsənzadə N. (2010). *“Qaçaq Kerem”*, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, 7’nci cilde 2’nci cild.

- Həsənzadə N. (2010). “*Qafqaz*”, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, 7’nci cilde 2’nci cild.
- Həsənzadə N. (2010). “*Safire Mektup*”, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, 7’nci cilde 2’nci cild.
- Həsənzadə N. (2010). “*Yaşa, Hayıfsan*”, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, 7’ci cilde 1’ci cild.
- Həsənzadə N. (2010). “*Resul Hamzetova Mektup*”, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, ‘7’nci cilde 2’nci cild.
- Həsənzadə N. (2010). “*Xarı Bülbül*”, Bakı: Prometeyin Kitabxanası, Poemalar, 7’nci cilde 2’nci cild.
- Həsənzadə N. (2011). “*İllər, Pillelər, Tələlər*”, Bakı: CBS mətbəsi.
- Hikmet İ. (2003). “*Azərbaycan Edebiyatı Tarihi I-II*”, Ankara: Akçağ Yayınları.
<http://neguzelsozler.blogspot.com.tr/2013/09/hz-mevlana-sozleri-ksa-mevlana-ozlu.html> 01.02.2018
- <http://www.rehberogretmen.biz/ataturkun-ozlu-sozleri--ataturkun-bazi-ozdeyisleri.htm> 01.02.2018
- Hüseynov A. (2008). “*Əzəmətli şəhər- qədim və həmişəcəvan*” Bakı: Azərbaycan.-anl.z
- İpek A. (2007). “*Azərbaycan Tarixinə Giriş*”, Ankara: Lalezar Yayın.
- İsaxanlı H. (2013). “*Nəriman Həsənzadə’nin Yaradıcılığı*”, Bakı: Azad Qadın İnformasiya.
- Karadeniz Y. (2011). “I. Hüsrev Dönemi’nde İpek Yolu Üzerinde Sasani-Göktürk Mücadelesi (531- 579)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi C 4 S 16*.
- Karakaş, Ş. (1996). “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*.
- Kazımov Q. Ş. (2010). “*Müasir Azərbaycan Dili, Morfologia*”, Bakı: Nurlan.
- Kırzioğlu B. (2013). “Azərbaycan’ın Ünlü Şair, Dram Yazarı Rasizade Hüseyn Cavid ve İki Şiiri”, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, S 16.
- Koşmaz S. (2016). “*Vaqıf Sultanlı’nın Hikâyelerinin İncelenmesi*”, Bartın: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2008). “*Nəriman Həsənzadə'nin Hayatı*”, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Makas Z. A. (1991). “*Azərbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi*”, Ankara: Türk Dünya Edebiyatı 19, Kültür Bakanlığı 1315, Sevinç Matbaası.
- Makas Z. A. (1992). “*Çağdaş Azərbaycan Şiir Antolojisi*”, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1397, Türk Dünyası Edebiyat Dizisi 28
- Mecidov C. (2008). “*Azərbaycan'da Demokratikleşme Süreci ve Siyasi Partiler: Çok Partili Hayata Geçiş*”, Ankara: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Memmedova İ. (2013). “18. ve 19. Yüzyılların Başlarında Azərbaycan'ın Arazboyu Bölgeleri ve Nüfusu (İrevan, Nahçıvan, Karabağ Hanlıkları Üzere)”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi C 2, S 3*.
- Nerimanov N. (2004). “*Müasir Azərbaycan Edebiyatı*”, Bakı: Seçilmiş Eserleri, Lider Neşriyyat.
- Okumuş S. (2015). “Modern Azərbaycan Edebiyatı”, Ordu: *19 Mayıs Üniversitesi Ordu Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., C 19*.
- Okumuş S. (2015). “Modern Güney Azərbaycan Edebiyatı”, *ICANAS 38*, s. 1141-1168
- Orucov Ə., Abdullayev B., Nərgiz R. (2006). “*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğət, Dörd Cildde*”, Bakı: Şərq-Qərb.
- Özcan N. (1991). “Azərbaycan Atabegleri” *Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmaları Merkezi, C 4*, s. 323-324
- Paşayeva M. (2015). “Azərbaycan Türkleri'nin Etnik Tarihine Kısa Bir Bakış”, Bakı: *Azərbaycan* s. 2505-2515
- Qubadoğlu N. (2011). “AMEA'nın Dissertandı”, Bakı: *525. Qazet*, s. 7-8
- Resulzade M. E. (1984). “*Azərbaycan Kültür Gelenekleri ve Çağdaş Azərbaycan Edebiyatı*”, Ankara: Azərbaycan Kültür Derneği Yayınları 18.
- Rıhtım M. (2007). “*Azərbaycan Tarihi İçin Kaynak Bir Eser: Şecaatname ve XVI. Asırda Bakü*”, Bakı: Qafkas Üniversitesi.

- SİA, İnformasiya Agentiliyi, (2011). “Nəriman Həsənzadə: ‘Her Zaman Yoldaşım Deyərdiki, Qızımın Dalınca, Şair Elçi gəlsə, Onu Evimden Qovaram” – Bakı: *Müsaibə, Cemmiyyət*, s. 4-8
- Soltanova, L. (2014). “20. yüzilyda liberal düşüncə və Azərbaycan edebiyatı”, Konya: (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Sultanlı V. (2007). “Azərbaycan Muhaceret Edebiyatı”, İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları.
- Şen Y. (1999). “Azərbaycan’ın Müzik Yapısı ve Ses Sistemi Üzerine Bir Araştırma”, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, S. 108. *TBMM Kültür Sanat Yayınlar, Yayın 64*, s. 5
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, (1993). “Şah İsmail Hatai”, Ankara: *Kültür Bakanlığı Yayınları, C 2*,
- Vahapzade B. Haz. Seyfettin A., (1998). “*Gülüstan*”, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Vurgun S. (1985). “*Yeddi Cildde, 2’nci Cild*”, Bakı: Şərq-Qərb.
- Vurgun S., Haz. Aslan S. (2005). “*Muasir Azərbaycan Edebiyatı*”, Bakı: Seçilmiş Eserleri, 5’nci Cildde 1’nci Cild, Şərq-Qərb.
- Xelilov B. (2010). “*Taleyi Özü İle Doğulan Nəriman Həsənzadə*”, Bakı: Şərq-Qərb. *Xəzər Televizyonu, Aynadaki Mən, “Nəriman Həsənzadə ilə Müsaibə”*, Bakı, 2012 <https://www.youtube.com/watch?v=eaZiwCj4Qbk> 02.07.2017
- Yıldırım İ. M. (2004). “Kaynaklar ve Teşekkül Bakımından (1921 yılına kadar) Azərbaycan Romani”, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi, S 24*, s. 133
- Yurtsever A. (1950). “*Azərbaycan Dram Edebiyatı*”, Ankara: Azərbaycan Kültür Derneği Yayınları 5, Bayur Matbası.
- Zamanova A. (2016). “*Bir Şair Ömrünü Yaşatmaq Üçün, Nəriman Həsənzadə-85*”, Bakı: Ağstafa Rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, Metodika və biblioqrafiya Şöbəsi.
- Əlibəyzadə E. (2009). “*Azərbaycan Ədəbiyatı Tarixi*”, Bakı: Qarabax Nəşriyyatı.

EKLER

Ek-1 Poema

CAVİD

*Şair könlüm, nə var yenə köyrəlibsən uşaq kimi,
 Alışsın öz-özünə haqdan yanan çıraq kimi.
 Yemli qalxdı, göymü uçdu, sındın belə budaq kimi?
 Dünya mənə zindan oldu qaranlıq bir otaq kimi.
 Cavid dedim – abır-həya dustağını xatırladım,
 Gözü bağlı bir millətin göz dağını xatırladım.
 Yada saldım papağını, eynəyini, əsasını,
 Gör namərdlər kimdən aldı bu torpağın qisasını.*

*Fikir məni öz yerimdən qoparırdı,
 Mən sənişin, Zaman nəhəng bir sənişin qatarıydı.
 İllər dəmir dirəklər tək düzülmüşdü yollar boyu,
 Axan kimdi, batan kimdi? – axtarırdım sular boyu,
 Gördüm qara vaqonlarda Cavid gedir,
 Öz qəbrinə doğru belə şvhid gedir.
 “Yerə enməm də, səma şairiyəm!”
 Deyən enib yerde gedir.
 Gizlədilir o, bəşərdən, üzündə bir pərdə gedir.
 Bir saldata tapşırılıb Şekspirə bərabərim,
 Şərqdə Pirə bərabərim,
 “Peyğəmbər”i qoyub gedir peyğəmbərə bərabərim.
 Haqq-ədalət istəyirdi, indi susub o lal gedir,
 Dilindən dür tökülürdü, dilində min sual gedir,
 Danışmağa hüququ yox, bir haqqı yox,
 Qələmi yox, eynəyi yox, varağı yox,
 Düşüb üstə yeriməyə toprağı yox!
 Azərbaycan! Şair oğlun yatap gedir,*

*Ürəyində yazılmamış neçə cilid kitab gedir.
Ortada haqq-hesab gedir.*

*Vətəninə yer bölüşür hakimmiyyət adamları,
Seçirdilər niyyəti bəd adamları,
Kişiləri, qadınları
Bir az avam olanları, bir az nadan olanları.
Cavid nahaq avam deyil, nadan deyil,
İpək sapdan toxunsa da təbiəti,
İpə-sapa yatan deyil.*

*“Millət” deyən tutulurdu millətinə düşman kimi,
Rus dilində təhsil alan hörmət-izzət sahibiydi,
Vətənpərvər sayılırdı, yəni izzət sahibiydi.*

*Orda Bığdı, burada eynək... “sui-qəsdən” qoruyurlar,
Əsən yeldən qalxan tozdan, gələn səsdən qoruyurlar.
Yerdə xalqdan, göydə haqdan, uçan quşdan qoruyurlar,
Qurduqları quruluşdan qoruyurlar,
Bir az Cavid Əfəndidən qoruyurlar,
Buna məhbəs qoruyurlar, ona vətən qoruyurlar.*

*Bax, beləcə söndü yurdun ocaqları,
Yəqin cəllad, ya cəlladın uşaqları
Yenə yaxşı vəzifədə xumarlanır, mehribandı,
Açılmayı DTK-nın qapıları nə zamandı.
Sibir qarlı, Sibir uzaq, Sibir soyuq,
Xariciylə dil tapırlar, millətə dil verənlə yox.*

*Teatrda Cavid idi, yenə Cavid baş qəhrəman,
Teatrda onu görmək: onu sevən, onu duyan
Əmirlərin, Xumarların, Knyazların arzusuydu,
Səhnədə yox, səhnəardı söhbətlərin mövzusuydu.*

*Bir az asta deyirdilər,
Toyda-yasda deyirdilər.*

*Cavid dəvət olunmurdu məclislərə, səfərlərə,
 Ya ədəbi axşamlara, ya ədəbi səhərlərə.
 Ona qarşı qoyurdular filan-filan nəsillərə.
 Sərçə ilə qartal kimi, ya şam ilə tonqal kimi
 Görünürdü bəziləri.
 Qarğa kəklik yerişini yeri yirdi,
 Cavid baxıb əri yirdi.
 Lakin məxfi siyahıda unudulmur, hallanırdı,
 Sözdən-sözə yamaq salan pinəçilər
 Gəlib meşin qapılarda yalanırdı.*

*Azərbaycan Cavidindi, başqaları sahib çıxır,
 Moskvanın Bakıdakı iqtidarı sahib çıxır,
 Soyadı ‘ov’, soyadı ‘yan’ sahib çıxır,
 Azərbaycan tarixinə böhtan atan sahib çıxır.
 İstedadın faciəsi nə yamandı,
 İstedadsız kürsülərdə, meydanlarda qəhrəmandı,
 Asır-kəsir, tutur-yıxır,
 O da gəlib Azərbaycan, burada sənə sahib çıxır.*

*Turan adlı bir ölkəydi istədiyi,
 Turan adlı birce qızı qaldı onun.
 Yad əllərdə əlyazması qaldı onun,
 ‘‘Qırıcı’’, ‘‘ili’’ tutulmadı, evdə yası qaldı onun.*

*Corabından tanıyıblar, sümüklərin üstə qalıb,
 Saçlarından tanıyıblar, gəmiqlərin üstə qalıb.
 Corabını geyinidrib, başına şal bağlayıblar,
 Məzarını açan kəslər, təzədən yas saxlayıblar.
 İndi bildim, bu ölkədə şair olmaq qorxuludur,
 Peyğəmbəri daşa basır, sənətkara divan tutur.
 Sonra qəbri ziyarətqah!*

*Bunca sevgi, bunca zülüm?! Necə rəva gördün Allah?!
 Danış Həmid! O tabutda sizə sümük göstərənlər:*

*Sizdən necə sonra üzr istədilər?
 Bir dahinin taleyinə necə qıydı Zaman belə?
 Nə divanlar tutdu getdi, çarxı dönmüş dövrən belə?!
 Bir İNSANIN gözlərindən yuxu qaçdı onda belə,
 O sirr açdı, dünyın açdı, o göz açdı onda belə,
 Ünvanı o əbədi bir ünvanı aldı belə,
 "Məhbusa" bir təzə Fəxri xiyabanı aldı belə.*

*-Mən razıyam, ruhun razı, tanrım razı,
 Mən Cavidəm, Heydər, oğlum, sən Cavidin etirazı.
 Sağ ol oğlum, yad torpaqda çürümədi sümüklərim,
 Bu da mənim son tamaşam, mənsiz keçən son əsərim.
 Müəllifi sən sən oğlum, baş qəhrəman burada mənəm,
 Vətəninə ilk didərgin, ilk qovulan burada mənəm.*

*Mən Məhəmməd hümmətiyəkən gedib düşdüm uzaq yerə,
 Mən çarmıxa çəkilməşəm İsa kimi nahaq yerə.
 İnciməşəm yer üzündən, yer altda da yoxdu yerim,
 Nə bunlara bənzərim var, nə onlara bir bənzərim.
 Öz yurduma qayıdıram mən dünyanın o başından,
 Ata-ana beşiyimə, behişt olsun atan-anan.
 Açıb Sibir çöllərinin faciələr qovluğunu,
 Oğlum, necə cilovladın ürəyinin alovunu?
 Fırtınalar qucağında, necə dözdün dəryada sən?
 Mən dövrənla üz-üzəydim, sən əsrinlə üz-üzəsən.*

*Dörd əl qazdı iki dustaq, qoydular məzara səni,
 Yeddi milyon əl çıxartdı o məzardan sonra səni.
 Öz çiyinini verdi ustad, yeddi milyon dayaq kimi,
 Mən bir tabut görməmişdim, qaldırınsınlar bayraq kimi.
 Mən yas yeri görməmişdim, dönüb olsun el bayramı,
 Təbrik etsin bir-birini qəbristanda gedib hamı.*

*Turan bacım, millət bacım! Məğrur yeri torpaq üstə,
 Keçdim Cavid küçəsindən, gedib çıxdım Ocaq üstə.*

Atabəylər diyarında gördüm Cavid məqbərəsi,
 Mən bilirəm, sən çəkdiyən acıların yox əvəzi.
 Gözəlliyin, zərifliyən, məhəbbətin,
 Yetim qaldı sənə qurban, onda səninin.
 İlk məhəbbət məktubunun əvəzinə,
 İzahatımı yazdırdılar kor olmuşlar onda sənə?!
 Ürəkləri soyumadı, minnətdarlıq istədilər,
 Kölgə kimi izlədilər.
 Professor heyətinin “düşməniydi” səninin atan,
 Adına da qısqanırdı bəziləri; niyə Turan?!
 O gedəndə səni gözdən salan “ərlər”,
 Tabutunu gətirəndə “gözün aydın” – deyirdilər.
 Bu millətin hər üzünü görən bacım,
 Bu millətin Turan qızı, Turan bacım.
 Biz köçürük bu dünyadan, məbəd qalır,
 Cavid qalır, Əcəminin yaratdığı sənət qalır.
 Bu sənətə hörmət qalır,
 Bu hörməti unutmayan millət qalır.

Ek-2 Piyes

MİDİYA SARAYI

Mandana

(daxil olur)

İlahi, rəhm elə biz qadınlara,
 göydən kömək göndər özön onlara.
 Yerdə naləmizi yoxdur eşidən,
 biz əl uzadıriq, sən çəkilsən.
 Sən qadın olmağı öyrətdin bizə,
 Sən uşaq doğmağı öyrətdin bizə.
 Bizə səbr verdin azab
 -əziyyət, bizə dözmə verdin
 – bu daha dəhşət.

Yeganə oğlum var bu dünyada
 – Kir, Midiya taxtına o təhlökədir?!
 Çobanın əlində sağ qalıb uşaq,
 öldürmək istəyir indi Astıyaq.
 Atamın hər hökmö ölüm deməkdir,
 ən böyük acizlik hökm eləməkdir.
 İlahi, Anahid, allahımızsan,
 şah yerdə, sən göydə pənahımızsan.
 Ey Zərdüşt diyarı, ey odlu topraq,
 sən çinar, biz çinar üstündə yapraq.
 Qoy bütün qadınlar,

bötön analar mənə kömək dursun...

*Şanlı hökmdar, sızə taxtınızda möhkəm oturu***Baş çoban**

körpə bir uşağın boynunu vurun.

Demək, milyonların puçdu niyyəti,

şöbhəli görünör səmimiyyəti.

Bir baş döşönörsə ölkədə yalnız,

bəs nəyə lazımdı bizim başımız?!

Bizə yalvarmağı öyrədirsiniz,

tələb eləyəndə rədd edirsiniz.

Midiya taxtının qızıyam mən də,

Midiya taxtından ziyan çəkən də mənəm.

Saraylarda doğulmaq ilə,

sarayda yaşamaq bir deyil hələ.

Atam hökmdardı, böyük Astiyaq,

atam mərhəmətdə kiçikdir ancaq.

(gedir)

(Astiyaq, Baş kahin,

Ərtapar və başqa əyanlar daxil olurlar)

Ərtapar

Hökmdar, and olsun taxt ilə taca,

elə sarınmışdı uşaq ağaca,

əlini-qolunu kəndir kəsirdi,

döyölən əsirdi, döyən əsirdi.

Uşaqlar içində gördüm bir uşaq hökm edir.

Astiyaq

Amma?!.

Qarpaq

Amma?! De, açıq-aşkar,

şahın hözürunda “amma” söz deyil,

and içmək istəsən, o da döz deyil.

Aç danış hamsını.

Astiyaq

Çaşdırma, Qarpaq,

çoban hamısını döz danışacaq.

Hökmdar, mən sizin öz təbəəniz,

Kir həmin uşaqdı, sizin nəvəniz.

Astiyaq

Qarpaq?!

Qarpaq

Yox, hökmdar, Kir ola bilməz,

ölölər təzədən doğula bilməz.

Mitridat, bu nədir?!

Baş çoban

Şanlı hökmdar, Q

arpaq gətirdi ki, uşağı apar,

Öldör, köynəyini gətir sonradan.

Qarpaq

Sən axı gətirdin köynəyi, çoban!

Çoban

*Gətirdim, başqaydı amma o köynək,
evdə dəyişmişdi arvadım....*

Qarpaq

Demək...

Baş çoban

O, ölə doğmuşdu.

Astiyaq

Belə de, əhsən.

Qarpaq

Hökmdar...

Astiyaq

Kös ancaq öz taleyindən.

Baş çoban

Əlimdə görəndə arvad uşağı,

özö də ağladı uşaqsağağı.

Diriyə yas tutdu evdə, hökmdar,

ölünü bökdü ki, saraya apar.
 Dəhşətli görünən sizə uşaqdı,
 sizin qızınızam mən də, hökmdar.
 Kirə qarşı duran şah Astiyaqdı.

Astiyaq

Midiya taxtına o təhlökədir,
 onu xahiş etmək sənə ləkədir.

Mandana

Uşağın yaşına gəlsin rəhminiz;
 onun anası mən, babası da siz.

Astiyaq

Taleyin bu gizlin oyunu qədər,
 məni sıxmamışdı hələ şöbhələr.
 Burda gönahkardı Qarpaqla çoban.

Mandana

Mənə bağışlayın.

Astiyaq

Sən ağlayırsan,
 – Midiya taxtının taleyinədir,
 Ya Kirə?! Bu yaşın mənası nədir?!

Mandana

Siz şah atamsınız,
 Kir doğma oğlum,
 ona ana borcum, sizə qız borcum.
 Sizə qəsd edilsə, dözə bilmərəm,
 ona qəsd edilsə, cavabdeh mənəm.
 Mən ana olsam da, qibleyi-aləm,
 layla çalmamışam, söd verməmişəm,
 onu aparıblar bələkdə ikən, sizin əmrinizlə...

Astiyaq

(mat qalır)

Sən də bilirsən?!

Mandana

İndi ki, sağ qalıb, dəyməyin ona,
 pənah gətirmişik oğul və ana.
 Bəlkə də bu mənim son xahişimdi.
 (örəyi gedir, huşunu itirir)

Astiyaq

Su səpin, ayılsın.
 (kənara)

Gönahkar kimdi?!

Midiya taxtının döşməni ancaq,
 sarayda Qarpaqdı... xaindi Qarpaq.

Vəzir yox, qapında qulam,
 hökmdar, şirlərə yem olsam, ədalət olar.
 Hər nə öyrənmişdim indiyə qədər,
 gördüm ki, bir şeydi
 - heçə bərabər.
 Məsləhət verməkdə ya nadan,
 ya mən! mənə məsləhətçi oldu bir çoban.

Bu xata çıxıbdı əslini gəzsən,
 onun əlindən yox, mənim əlimdən.
 Qarpağı oyunda udubdu çoban,
 gərək dərs verməyim, dərs alım ondan.

Baş kahin

(kənara)

Yıxılan təzədən qalxmaq istəyir,
 Qarpağı sarayda Qarpaq pisləyir.
 Ya Qarpaq özödü buna gönahkar,
 ya şahın başında bir möcüzə var.
 Göydə ulduzların vəziyyətindən,
 hələ xəbərsizdi xəbər gətirən.

Astiyaq

Qurbanlıq kəsilsin...

qoy bu ziyafət Kirə töhfə olsun,

Qarpağa diqqət.

At çapmaq, ox atmaq, doğru danışmaq,

Kirin tərbiyəsi bu olsun ancaq

. Aşpaza xösusi tapşırığım var, qoy gəlsin...

Qasid Baş östə, böyük hökmdar.

(Gedir)

Astiyaq Gətir öz oğlunu,

Qarpaq,

sarayda Kiri əyləndirsin sabahdan o da.

(Hamı gedir)

Mən öz taleyimlə əlbəyaxayam,

qarışıb dünyada mənim də dünyam.

Asan görünməsin taxtda oturmaq,

Mənə qəsd elədi axırda Qarpaq.

Dövlətin ayrıca qanunları var,

bötön qanunlardan o, östön durar.

Dövlət təhlükədə olduğu zaman,

gərək o keçəydi öz həyatından.

Mən ona əmr etdim, o başqasına,

qoy indi oğlunun gəlsin yasına.

Görsön ki, nədir o, yalan danışmaq,

Qarpaq

Dözö, bərk acmışam...

mənə qulaq as,

gərək şərab içib keflənəm,

bir az! Şahın şərəfinə yöz söz deyək biz,

sözlə bəyan olur sədaqətimiz.

Aşpaz

(ikimənalı) Əlimi kəsmişəm ət doğrayanda.

Qarpaq

Gətir, əllərini mən öpəm onda.

(öpmək istəyir)

Aşpaz

Yox, yox... Mən dözörəm,

mən öräyi daş, əllərim biləkdən kəsiləydi kaş.

Qarpaq

(sevincək) Aşpaz, bu əllərlə mənə bir azdan,

xörək verəcəksən...

Aşpaz

Qarpaq...

Qarpaq

Yox, dayan.

(onun əllərini öpör)

Mən də bilirsənmi, aşpaz,

bir axşam ağır bəlalardan xilas olmuşam.

Ən böyük bayramdı bax bu ziyafət.

Aşpaz

(kənara)

Ən böyük matəmdi.

Qarpaq

Ən böyük hörmət!

Ən böyük hörmət də bu imiş demək.

Aşpaz

(kənara)

Ən böyük qəddarlıq!

Qarpaq

Ən böyük öräk!

(bir an ayılmış kimi)

Aşpaz, mən oğlumu soruşdum bayaq,

onu axtarırdım...

Aşpaz

(ikimənalı)

Görmədim, Qarpaq.

Qarpaq

Kiri əyləndirir, sarayda yaxın...

Soruşdum, sən kimsən, qoçaq?

Astiyaq

*Fikirlər saraydan aparır məni,
səsin bu saraya qaytarır məni.*

*Kahin, bəxtəvərdi sən qız nəvən,
azaddır dönyanın dərd-ələmindən.*

*Tanrı vergisidir bu mehriban səs,
onu hər boğaza ilahi verməz.*

*Bəlkə bir möğənni, bir nəğmə deyən,
xoşbəxtdi fikirli ömr eləyəndən...*

Ərtapar

(qasidlə bərabər daxil olur)

*Çoban Mitridatdı, yanında Qarpaq,
əmrə möntəzirdi.*

Astiyaq

Gəlsinlər, burax.

(Qarpaq və Mitridat daxil olurlar)

Qarpaq, döz danışsan,

bu öz işindi, yox,

yalan danışsan, son gəlişindi.

Xəyanət üstündə...

taxta xəyanət,

qurda yem olacaq o baş, o cəsəd.

*Midiya taxtına fəlakət olan uşaq doğulmuşdu, Bir yanda taxt-tac, bir yanda uşaq,
Qarpaq, bir zaman. sənə tapşırırdım... yadın**dir** **olanda** hökmdar, bir yanda çoban.*

Qarpaq

Hökmə əməl oldu, böyük hökmdar.

Mitridat, baş çoban şahiddi buna,

özö əməl etdi şah buyruğuna.

Astiyaq

*Baş çoban, fikirləş... yalan danışsan,
şirlərin ağzına atılacaqsan.*

Baş çoban

Qarpağın dediyi dözdö, hökmdar.

(pauza)

Amma... Qəribə oyundu

– Qarpaq və Çoban.

Qarpaq

(çobana)

Astiyaq

Mənim taleyimlə sən oynamısan.

Astiyaq

Mitridat, cavab ver, sual edirəm,

– Kir sən oğlundu,

ya mənim nəvəm?!

Baş çoban

Sizindi bu ölkə, bu uca dağlar,

biz də sizinkiyik, şanlı hökmdar.

Yediyimiz çörək, içdiyimiz su,

udduğumuz hava, günəş...

Astiyaq

Daha sus! Dünya mənim oldu...

bütün kainat, Kir mənim olmadı, amma,

Mitridat. Lənətə layiqdi sizin adınız,

Dönyanı verdiniz... Kiri aldınız.

(fikirli)

Gizli bir fəlakət gözləyir, ancaq,

– Mitridatı indi, məni sonradan.

(pauza)

Ağırdı taleyin bu istehzası.

Qasid

(daxil olur)

Qızınız Mandana,
Kirin anası görüşmək istəyir,
gəlib, hökmdar.

Astiyaq

O, Kirlə görüşsə daha döz olar.
Sarayda böyüdü...
beləymiş həyat,
qız ikən doğmaydı, ana ikən yad.

Özgə ocağını qalayır qızlar,
ata ocağına qızınmır onlar.

Mandana

(daxil olur)

Ata!

Ərtapar

Hökmdardı.

Mandana

Qibleyi-aləm, yerlərə,
göylərə mən and verirəm.
Bilirəm, sizindi köllö-ixtiyar,

Qasid

(daxil olur)

Qarpaq

Bir qadın gəlibdi...
o, yalvar-yaxar,
deyir rəhm eləsin bizə hökmdar.
Bir odur gözömön ağı-qarası,
çobanın arvadı, Kirin anası.

Astiyaq

(mənalı)

Qasid, bir anadan doğulur insan,
amma Kir doğulub iki anadan.

Bir çoban arvadı, bir də şah qızı.

Demək, bir uşağın iki anası.
Sarayda göz açdı dönyaya uşaq,
çobanın evini gördü o ancaq.

Bir ana bətnində əzizləndi,
bir ana södüylə o bəsləndi.
Demək, möcüzədir Midiyada Kir,
bəlkə də bu, onun öz taleyidir...

Baş kahin

Hökmdar...

Astiyaq

Qalx, Qarpaq, qalx sən də, çoban.
(mənalı)

Yaxşı ki, uşağı sağ saxlamısan.
Dözö, məmnun oldum hərəkətimdən,
sənin hikmətini unutmaz vətən.
Sabah bir ziyafət verilsin gərək,
Kirin şərəfinə... biz az sevinək.

Baş hakim

(kənara)

Özö öz əksinə getdi hökmdar,
yəqin bu qərarında fəlakət də var.
Fikrindən dönməmiş hələ Astiyaq,
bir sakitlik olur tufandan qabaq.
Od sönür, köl altda qalır istisi.
Pələngin yolu var, ilanın izi.
Göydə ulduzların dəyişməsindən,
yerdə də dəyişir vəziyyət hökmən.
Şir şikar östönə gəlir təmkinlə,
dartılıb açılır sonra da kinlə.
Daim dərin olur lal axan sular,
sökuta qərğ olub yenə hökmdar...

gərək dərk edəydi bunları Qarpaq.

(Gedir)

Aşpaz

(pərişan halda daxil olur)

Gecə yatmamışam, yuxusuzam mən,

amma bu barədə gərək susam mən.

Saray xəbərsizdi...

Biçarə Qarpaq,

oğlunu bu gecə şaqqalatdı şah.

*Göstəriş verdi ki, onun ətindən,
xörək hazırlayım Qarpağa hökmən.*

Oğlunun ətindən yesin qoy ata,

əlimi kəsmişəm ət doğrayanda.

Göz yaşım axıbdı duz əvəzinə,

şah ziyafət verir öz nəvəsinə.

O xörək bişdikcə bişdim mən özüm,

qovruldu içimdə...

of, necə dözüm.

Xoşbəxtlik gələndə ləngiyir hökmən,

bədbəxtlik gələndə gəlir qəfildən.

Bir addım o yanda xoşbəxti Qarpaq,

bir addım bu yanda bədbəxt olacaq.

Qarpaq

(daxil olur) Aşpaz,

bambaşqadı bugöncə, ölfət,

Kirin şərəfinə bizə ziyafət?!

Tökdən asılıdı insan həyatda,

bəzən bir təsadöf çadır imdada.

Çoban öldörsəydi o vaxt uşağı,

qalmışdıq ölkədə başıaşağı,

(kənara)

Uşağa dəymədim özüm doğrudan,

Astiyaq qocadı, Mandana cavan.

Qorxdum ki, şah ölər,

Mandana qalar,

Kirin qisasını o məndən alar.

Verdim baş çobana...

Onun əliylə, dedim ki,

baş tutsun gərək bu hiylə.

İndi gör... nə yaxşı rahatam,

Allah! Yoxsa... rəhmsizdi böyük Astiyaq!

Aşpaz

Xüsusi tapşırıb mənə hökmdar,

gərək razı qalsın gələn qonaqlar.

(Gedir)

Aşpaz

(onun arxasınca)

O ən bədbəxti biz bədbəxtlərin.

Ek-3 Nesir

SÜDÜM SANA HARAM OLSUN

-Dəllək Qurbanın Söhbəti-

İsrafil Ağa Kürün o tayına adlayıb dayım çoban Qaranı yatdığı yerdə güllə ilə vurur. Aralarında düşmənçilik var imiş. Qəbri indi də o tayda "Qavrı" deyilən yerdədi. Dayım beyqəfil ayılıb xançalını Ağanın dalınca atır, xançal çatmır, gedib yerə batır. Kişi keçinir.

O günün sabahı anam mənə dedi ki, a Qurban, qardaşımın qanını yerdə qoyma. Qisasını almasan, südüm sənə haram olsun.

Mən İsrafil Ağanın dəlləyi idim. Ağa üzünü qırxdırmaq üçün mənə evinə çağırırdı. Göndərdiyi adamın gözlərində nigarançılıq var idi. Elə mən özüm də həyəcanlıydım. Amma tərəddüd eləmədən qalxıb getdim.

Ağa mənə çağırtdırmasaydı, kənddə deyəcəkdilər ki, qorxdu, çağırtdıranda da qorxuluydu – ülgüc mənim əlimdəydi.

Həmişə olduğu kimi, ülgücü çıxarıb qayısa çəkdim. Ağanın üzünü sabınladım, anamın səsi qulağımda səslənirdi: "...Südüm sənə haram olsun". Ağa həmişəki kimi rahat, təmkinli əyləşmişdi. Ülgücü üzünə çəkəndə gördüm rəngi avazıdı, amma təriənmədi. Ağa ağayana oturmuşdu. Ülgüc boğazına çatanda əlim əsən kimi oldu. Arvadı Hava xanım qışqırdı:

– Ay Qurban, neynirsən?! Ağa yox, mən qorxmışdum, bunu da Hava xanım hiss eləyib. Ağanın dayımla olan düşmənçiliyi indi də mənə sirr qalıb. Anamdan eşitmişdim ki, Dəli Hasan babam ağalığı çox incidibmiş. Sonralar nə mən bir dəfə soruşdum, nə o dedi. Amma Ağanı bu cürə öldürmək kişilikdən olmazdı. Qəsdənsəm də əlimi saxladım (Mən bu hadisəni "Nabat xalanın çörəyi" əsərimdə olduğu kimi vermişəm. Lakin Dəllək Qurbanın adı Dəllək Qasım, İsrafil Ağanın adı isə Mehdi ağa ilə əvəz edilmişdir).

Maraqlı və ibrətli olan bir də burasıdır ki, yaşlı adamların, yəni İsrəfil Ağanı və Qaçaq Kərəmi görənlərin, yaxından tanıyanların söhbətlərində iranlılar heç vaxt, heç bir yerdə inqilabçı kimi (az qala sovet hakimiyyəti uğrunda mübarizə aïaran iroletar hərəkatının başçısı kimi) təsvir edilmir. Bu heç lazım da deyil. eksinə, qeyrətli, namuslu, ədalətli, ata baba ocağına hörmət edən bir övlad, bir kişi oğlu kimi verilir. Yəni insana xas olan detallarda ümumiləşdirilir, daha bəşəri olurlar. İsrəfil Ağda da eynilə belə qəhrəmandır, belə namuslu igiddir. Ağanın namərdliklə öldürülməsi isə (Qaçaq Kərəm heç vaxt bunu bağışlamamışdır, çünki o, heç vaxt namərd olmamışdır, düşmənilə mərdanə döyüşmüşdür) bəşəri deyil, düşmənlərinin acizliyi və millətin adına ləkə gətirən sui-qəsd kimi qiymənləndirilməlidir.

Mən Qaçaq Kərəm və İsrəfil Ağda haqqında çoxlu söhbətlərə qulaq asmışam; çoxu yazılanlardan narazılıq eləyib, dünyadan da narazı köçüb gediblər. İsrəfil Ağanın böyük oğlu Həmzə bəy (respublikanın qoyunçuluq üzrə baş baytar həkimi olmuşdur) oğlunun yas yerində atasından, Qaçaq Kərəmdən maraqlı söhbətlər eləyirdi. Qırax Kəsəmən kəndindən dayım Məsməliyev Qasımdan, mamam oğlanları (biz tərəflərdə atanın bacısına “mama” deyirlər) dəllək Qurban və Yolçuyev Məmmədəlidən. Ustad Dəmirçi Hüseynin irihəcmli əsəri barədə eşitdiklərim unudulmazdı. Laï bu yaxınlarda isə şair Rəfiq Zəka və yazıçı Fərman Eyvazlıyla birlikdə türkiyəli şair dostumuz Nizaməddin Onkun Qaçaq Kərəmin Türkiyə səfərindən maraqlı söhbətlərini dinlədik. en maraqlısı və çətini budur ki, onlar düşmənçilik eləyə-eləyə dostluqlarını da davam etdiriblər. İctimai mühit, onların əhatəsində olan is adamlar aman verməyiblər ki, barışsınlar; bu iki kəndoğlunun könüllü dostluqlarına məcburi düşmənçilikləri qətiyyənlə ləkə gətirməyib. Ustad şairimiz H.Arifin dediyi kimi, onlar bir-birinə güllə atsalar da, heç vaxt böhtan atmayıblar. Mən bu iki qəhrəman haqqında qısaca təsəvvür yaratmaq məqsədilə onların həyatından bir-iki misal gətirmək istəyirəm...

Ek-4 İlmə Tenkidi Eser

ÜLFƏTƏ ÇAĞIRIŞ

(İlmə tenkidi)

Valeh /Yaqub Salman/ uzun müddət ədəbi yaradıcılıqla məşğul olan, lakin yazdığı əsərlərini indiyə qədər üzə çıxarmayan koloritli Azərbaycan ziyalısıdı,

istedadlı Azərbaycan şairidi. Mənə təqdim edilən əlyazmaları onun çoxlu mütləq etdiyini, xalqının həyatına, məişətinə dərinlən bələd olduğunu göstərir ki, bu da yaradıcı adam üçün əsas şərtlərdəndi. Yaşadıı hissələri olduqca səmimiyyətlə çatdırır, oxucusu ondan ötəri özgə deyil, ürək qızdırdıı xalqdı, müasirləridi. Şairin "Turac" şeiri bu səmimiyyətlə yazılmışdır. Bu əfsanə Azərbaycan xalq yaradıcılığının ən gözəl nümunəsi kimi zaman-zaman insanda bəşəri keyfiyyətlərin, humanizmin tərbiyəsinə xidmət etmişdir. Yaqubda da belədir:

Səs gələn tərəfə yönəlir ovçu,

birinci düşməni səsidir onun.

O elə zərifdi, elə incədi,

bir əfəl qırma da bəsidir onun.

Şair ürəyini ağrıdan budur ki, darağın yerini unutduğuna görə, quşa dönüb çöllərə düşən gözəl qızın həyatı indi də təhlükədədir. O heç yerdə təqiblərdən qurtula bilmir. Xalq sanki demək istəmişdir ki, cəmiyyətdə hüsnü, ləyaqəti həmişə qorxu gözləyir, onu pis nəzərdən, qansızlardan, hərislərdən daim qoruyun. Böyük Nizaminin dediyi kimi, insan - insanpərvər deyil, kinpərvər olanda, həyatın özü belə mənasını itirir. Vaxtilə Azərbaycanda ceyranın, turacın və b. təbiət gözəllərinin kökü kəsilmək üzrə deyildimi?! Bunların hamısı birinci növbədə insana qəsd idi, onun həyatına, məişətinə, istəyinə zorakılıq idi. O, əsl şairdi. Həyata, insana, onu əhatə edən mühitə şair gözüylə baxır, şair kimi də təsirlənir. 455

Tanıtca, bu eşqin tanıdar səni,

Yaqub, yoxsa tarix unudar səni.

Qadağan baxışı, gizli bu səni

üzülləm yadına salınca yarın.

Zərif şeirdi. Şair çörək növbəsində dayanan gözəli görür, lakin onun ləyaqətini gördüyü üçün, yaxınlaşıb ürək sözünü deyə bilmir. "Turac" şeirinin başqa kontekstdə davamı təsiri bəuüşləyir. Gözəliyi hər yerdə ehtiyac, təhlükə, qorxu izləyir. Şairin humanizmi təkə bu hadisələri və vəziyyətləri göstərməklə bitmir, həm də onları

ümumiləşdirə bilir. "Qızım" şeiri tək-cə övladına həsr edilsə də, eyni zamanda həssas bir atanın bədii portretini görürük.

Göz yaşı bir üzü, sevinc bir üzü,

işi dünyamızın oyundu, qızım.

Dünən qucağında dəcəl bir quzu,

Bu gün çal-çağırın, toyundu, qızım.

Şeir danışq tərində, bir az da kövrək yazıldığından, müəllifin keçirdiyi hissləri biz də keçiririk.

çiçək baldızların bacılarındı,

qardaşın biri də qayındı, qızım.

Yaxud:

Olmasa atan tək arxanın dağı,

qaynatan atandı, dayındı, qızım.

Koloritli, milli olduğu qədər də təzə nəfəsdı, mehr-ülfətə çağırışdı. Lakin bu çağırış qışqırıq deyil. Millətə müraciət eləyəndə də şair qışqırmamalı, ata-bala kimi danışmalıdır. Poeziyanın dili budur. İnanıram ki, Yaqubun şeir kitabı çıxandan sonra, onun oxucuları da, pərəstişkarları da artacaq. İndi təəssüf ki, hər şey, mənəviyyatımız da bazar qiymətilə ölçülməyə başlayıb. Belə şəraitdə güllərin əvəzinə qanqallar da gül açır. Təbiətdə belədir, indi cəmiyyətdə də şahidi oluruq. Bununla belə, Yaqubun əsərləri bir daha göstərir ki, şeirimiz tək-cə Bakıda, paytaxtda deyil, bütün Azərbaycanda yaranır. Yaqubun yazdıqları Azərbaycan şeiridi.

Ek-5 Köşe Yazısı

ALİMLİK – BÖYÜK RÜTBƏDİ

Filologiya elimləri doktoru, profesör Nizaməddin Şəmsizadə Azərbaycan və dünya ədəbiyatını, estetik fikir tarixini gözəl bilən, ali məktəbdə mühazirə oxuyan

geniş dünyagörüşə malik alim hörməti qazanmışdır. Bu, təkcə onun yox, bütövlükdə götürsək, milli elmimizin nüfuzu kimi də qiymətləndirilə bilər.

Mən Nizaməddin Şəmsizadəni mətbuatda ədəbi-tənqidi məqalələrilə çıxış etdiyi vaxtdan tanıyıram və imzasını izləyirəm. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində Baş redaktör vəzifəsində işlədiyim vaxtlarda bu tədqiqatçı alimin yaddaqalan bir neçə qiymətli məqaləsini çap etmişəm və onlar həm müəlifə, həm də redaksiyaya hörmət gətirmişdi.

Geniş mütaliəsi daima onun istedadını cilalamış, müasir ədəbi zəmində imzasını fərqləndirmişdi.

Böyük Nizami də alimlikdən böyük rütbə tanımadığını deyirdi, “... dünyada fikirləşməkdə başqa, başqalarından fərqlənən peşə bilmirəm”. Böyük şair delili (məntiqi, sübutu) güclü olan bəyanı dinləməməyi də bədbəxtlik adlandırır.

Doxsanuncu illərdə N. Şəmsizadənin qəzetimizin səhifələrində güclü elmi-məntiqi fikirlə ədəbi mühitə yeni ab-hava gətirmək istəyini müdafiə etdik və gənc tədqiqatçıya imkan yaratmağa çalışırdıq. Lakin o da ciddi müqavimətlərə rast gəldi...

Yeri gəlmişkən deyim ki, Nizaməddin müəllim təbiəti etibari ilə təmkinli və olduqca səmimi insandı. Onun oxucuları və pərəstişkarları çoxdur. Son vaxtlar yazdığı və çap etdirdiyi nəsr əsərləri yaradıcılığının çoxşaxəli olmasından xəbər verir.

N. Şəmsizdə insanpərvərdi. Fikrini müsahibinə şax deyən və öz mövqeyində möhkəm dayanmağı bacaran qələm əhlidi.

Onun hələ əlli yaşı yoxdu, lakin qiymətli ədəbi irsin müəlifidi. Tanınır, sevilir, oxunur. Bizim bu keçid (və keçib qurtarmayan) dövrümüz indiyə qədər tanınan, sevilən, oxunan görkəmli adamları belə ələkdən keçirir, “yağı-yağ üstə çıxır, ayrıanı ayrınlıq olur” (Sabir).